

तैत्तिरीयघनसारः

गौरवसम्पादनम्
ब्रह्मश्री आरु वेङ्कटरामघनपाठी

सङ्कलनम्
ब्रह्मश्री मदुलपल्लि सूर्यनारायणघनपाठी

विवरण लेखनं सम्पादनं च
डा कृ. तारकरामकुमारशर्मा

प्रकाशनम्
श्री शङ्करगुरुकुलवेदपाठशाला (वेदभवनम्)
सिकिन्द्राबाद्
2015

ISBN : 978-81-927478-9-8

तैतिरीयघनसारः

गौरव सम्पादनम्
ब्रह्मश्री आर.वेङ्कटराम घनपाठी

सङ्कलनम्
ब्रह्मश्री मदुलपलिल सूर्यनारायण घनपाठी

विवरण लेखनं सम्पादनं च
डा कृ तारकरामकुमारशर्मा

प्रकाशनम्

श्रीशङ्करगुरुकूलवेटपादशाला (वेटभवनम्)

ISBN : 978-81-927478-9-7

TaittiriyaGhanasarah

Editor-in-Chief :

Brahmasri R.Venkatarama Ghanapathi

Compiled by

Brahmasri M.Suryanarayana Ghanapathi

Edited by

Dr K.Tarakaramakumara Ghanapathi

First Impression : 2015

Copies : 500

Published by

Sri Sankara Gurukula Veda Patasala (Veda Bhavan)
Road No.1, Chandragiri Colony, Neredmet, Secunderabad

सम्पादकीयम्

श्रुतिस्मृतिपुराणानामालयं करुणालयम् ।

नमामि भगवत्पादशङ्करं लोकशङ्करम् ॥

“ब्राह्मणेन निष्कारणो धर्मः षडङ्गोवेदोऽध्येयोज्ञेयश्च, अष्टवर्षं
ब्राह्मणनुपनयीत, तमध्यापयीत” इत्यादि वचनैः ब्राह्मणानां वेदाध्ययनं नित्यत्वेन
विहितमित्यवगम्यते ।

किञ्च अकरणे प्रत्यवायोऽपि स्मर्यते -

योऽनधीत्यद्विजो वेदान् अन्यत्रकुरुते श्रमम् ।

स जीवन्नेव शूद्रत्वमाशुगच्छति सान्वयः ॥ इत्यादि वचनैः -

तद्व वेदाध्ययनं प्राचीनकालादारभ्य मूलाध्ययनम्, पद-क्रम-जटा-
घनपाठाध्ययनम्, वर्णक्रमाध्ययनम्, इत्येवम्प्रकारेण प्रवर्तत इति
शिक्षाप्रातिशाख्यादिग्रन्थप्रमाणैरवगम्यते ।

प्राचीने काले वेदाध्येतारः तथा बुद्धिशक्तिकुशलाः गुरुमुखात् श्रुत्वा
प्रकृतिविकृतिपाठरूपं वेदम् उपकरणैः विना धारयन्ति स्म । किन्तु वर्धमाने
कालौ गच्छता कालेन तादृशी बुद्धिशक्तिः हासं प्राप्नुवन्ती दृश्यते । तथाऽपि
वेदस्य धारणाय नानाविधोपकरणानि अश्रित्य कष्टेन वेदं धारयन्तः विप्राः
अभिनन्दनार्हा एव ।

वेदस्य मूल-पद-क्रम पाठानां ग्रहणधारणादिविषये उपकारार्थं पूर्वं
विलिख्य स्थापितानि कालान्तरे मुद्रितानि च बहूनि पुस्तकानि समुपलभ्यन्ते।
तत्र घनपाठस्य विषये देवनागर्या सङ्ग्रथितं घनपाठसारस्तं विवरणसहितं
पुस्तकं गुर्वनुग्रहेण सम्पादितं प्रकाशयितुं ब्रह्मश्री वेड्कटरामघनपाठिनः
वेदप्रचारैकलक्ष्याः वेदाध्येतृणामुपकारार्थम् अङ्गीकृत्य लोकार्पणं कुर्वन्तीति
तेभ्यः नमोवाकपुरस्सरं धन्यवादाः समर्प्यन्ते।

ग्रन्थेऽस्मिन् भ्रमप्रमादादिवशात् यास्तृट्यः विद्वदिभस्सदिभर्लक्षिताः
स्युः सुधीभिः द्वितीयप्रकाशने गुणवत्तासम्पादनाय सूचनीयाः इति विनिवेद्यते।

इत्थम्
सुधीविधेयः
सम्पादकः

प्रकाशकवाणी

आर् वेड्कटरामसलक्षणघनपाठी

व्यवस्थापकः,

श्रीशड्करगुरुकुलवेदपाठशाला (वेदभवनम्)

सिकिन्दराबाद्

“वेदोनित्यमधीयताम्, श्रुत्यभ्यासोहिविप्रस्य परमं तप उच्यते”

इत्यादिवचनैः वेदाध्ययनस्य महत्वमवगन्तुं शक्यम्।

वेदस्य प्रकृतिपाठाध्ययनानन्तरं पदपाठादिघनपाठपर्यन्ता विकृतिपाठा
अपि मन्त्रद्रष्टुभिर्महर्षिभिः उपदिष्टाः, विकृतिपाठानां च प्रयोजनानि बहूनि
शिक्षाकारैः प्रबोधितानि, वेदस्य स्वरवर्णादि परिरक्षणम्, दोषराहित्येन
अध्यापनकौशलम्, पारायणादिना विशिष्टफलम्, इत्येवमादीनि।

तथा च शिक्षा - पदादिविकृतीनां ये पारायणपरायणाः।

महात्मानो द्विजश्रेष्ठाः पष्टिपावनपावनाः ॥ इति

विकृतिपाठेषु च मूर्धन्यस्थानमावहति घनपाठः। पूर्वं घनपाठिनः,
घनपाठस्थ विशेषांशान् स्वयं यथामति विलिख्य स्थापयन्ति स्म। कालान्तरे
संशयोत्पत्तौ निवृत्यर्थम् उपयुक्तं भवेदिति।

अधुना ब्रह्मश्री महुलपलि सूर्यनारायणघनपाठिनां शिष्यैः
तैत्तिरीयशाखीयघनपाठस्थ विशेषान् समग्रतया सङ्ग्रह्य “तैत्तिरीयघनसारः”
इति नाम्ना पुस्तकं निरमायि। अनेन घनपाठस्य अध्येर्तृणां घनपाठिनां महान्
लाभो भविष्यति इत्याशयेन ऐदम्प्राथम्येन पुस्तकमिदं अस्मत्पाठशालापक्षातः
प्रकाश्यत इत्यमुं विषयं महतां विदुषाम् आस्तिकानां च समक्षमुपस्थाप्य
मदीयं प्रमोदमाविष्करोमि।

मङ्गळं महत्

विषयानुक्रमणिका

प्रथमकाण्डः	-	1
द्वितीयकाण्डः	-	22
तृतीयकाण्डः	-	38
चतुर्थकाण्डः	-	52
पञ्चमकाण्डः	-	72
षष्ठकाण्डः	-	85
सप्तमकाण्डः	-	98
अलोपप्रसूची	-	105
अलोपानुवाकसूची	-	105
परीक्षार्हपञ्चाशतः	-	108

श्रीरामशशरणम्
तैत्तिरीयघनसारः

प्रथमकाण्डः

१.१ प्रथमप्रत्नः

- * इषेत्वोर्जेत्वा
- * मावस्तेन ईशत माघशग्ंसः
- * प्रेयमगाद्विषणा बरहिरच्छ
- * मात्वाऽन्वडुमातिर्यक्पर्वते - मारिषम्
- * स ते माऽऽस्थादिन्द्रस्य त्वा
- * उर्वन्तरिक्षमन्विहि देवङ्गमम्
- * ऋतावरीरूर्मिणीर्मधुमत्तमा:
- * सोमेन त्वाऽऽतनच्चीन्द्राय
- * धूरसिधूर्वधूर्वन्तन्धूर्व – धूर्वमस्त्वम्
- * मात्वाहिग्ंसिषमुरुवाताय
- * इदं देवानामिदमुनस्सह
- * सुवरभीविख्येषम्
- * अन्विद्यादित्यास्त्वोपस्थे
- * देवोवस्सवितोत्पुनातु
- * आपो देवीरग्रेपुवो अग्रेगुवोऽग्र इमम्
- * अद्रिरसिवानस्पत्यस्सइदम् – द्युमद्वदत वयम्
- * अपाग्नेऽग्निमामादं जहि निष्क्रव्यादग्ंसेध
- * व्रत इन्द्रवायू विमुञ्चताम्

त्रिक्रमः
कम्पः

कम्पः

* वर्षिष्ठे अधिनाके (अधिनाकेनाकेऽध्यधिनाके)	लोपएव
* मूलं माहिग्ंसिषमपहतोऽरुः	
* तमतो मामौगररुस्ते	
* ऋतमसि - वस्वीचासि	
* तां धीरासो अनुदृश्य यजन्ते (यजन्तेऽनुदृश्य)	
* तेजसानिष्टपामि (निर्णिष्टेजसा)	णत्वम् - षत्वम्
* अदब्धासो अदाभ्यम् (अदब्धासो अदब्धासः)	अलोपः
* चक्षुषावेक्षे - प्रेह्यग्निस्ते (प्राणवनु)	णत्वम्
* ऊर्भव बर्हिषद्भ्य ऊर्जा पृथिवीम्	
* परिधिरिड ईडितः (इडस्परिधिः)	सत्वम्
* अग्ने बृहन्तमध्वरे विशः (अध्वरे अध्वरे)	अलोपः
* जुहेह्यग्निस्त्वा ह्यति देवयज्याया उपभृदेहि देवः	
* अग्नाविष्णूमावामवक्रमिषं विजिहाथाम्	
* ऊर्ध्वा अध्वरो दिविस्पृशम् (अध्वरो अध्वरः)	अलोपः
* दुश्चरितादामासुचरिते भज	
* प्रसवेनोदग्राभेणोदग्रभीत्	
* अथासापत्नाग्ं इन्द्रोमे निग्राभेणाधराग्ं अकः (सपत्नाग्ं अथाथ) (अधराग्ं अधरान्) (अकरकः)	अनुस्वारः, रेफः
* अथासपत्नानिन्द्राग्रीमे (सपत्नानथाथासपत्नान्)	अनुस्वारो न
* नेदेषत्वदपचेतयातै	
* अग्नेऽदब्धायोऽशीततनो (अदब्धायोऽदब्धायो)	लोपः ^१
* उभावामिन्द्राग्री	अलोपानुवाकः

तैत्तिरीयधनसारः

- * अश्रवगं हि – स्यालात्
- * वयमुत्वापथस्पते रथम् (पथःपथस्पते) सत्वं न
- * पथस्पथः – अभ्यानडक्म् (पथस्पथःपथस्पथः) सत्वं न, कम्पः
- * धियन्धियगं सीषधाति प्रपूषा (प्रसीषधाति) षत्वं न
- * गामश्वं पोषयित्वा सनः
- * सेदुहोता सो अध्वरान्
- * महिषीवत्वद्रियस्त्वद्वाजाः
- * अग्नेत्वं पारय (अग्नेऽग्ने) लोपः
- * त्वमग्ने व्रतपा असि देवः (देवोऽसि) लोपः
- * देवा अविदुष्टरासः (अविदुष्टरासोऽविदुष्टरासः) लोपः

१.२ द्वितीयप्रन्नः

- * आप उन्दन्तु जीवसे
- * उत्तराण्यशीयापो अस्मान्मातरः 1.2.1.1(18)
  - (आपोऽशीय, मातरोऽस्मान्)
- * सत्यधर्माणो अध्वरे (अध्वरे अध्वरे) अलोपः
- * अधिपतिरसीहमासन्तं पाहि
- * स्वाहख्र्षामयोशिशल्पे – पातमास्य यज्ञस्योद्दचः
- * ऊर्गस्याङ्गिरस्यूर्णम्रदा – मामाहिग्रंसीः
- * ऊर्ध्वोमापाह्योद्दचस्वाहा
- * त्वमग्ने व्रतपाः (अग्ने अग्ने) पुनरुक्तालोपः
- * विश्वेदेवा अभिमामाववृत्रन्
- * रास्वेयथ्सोमाभूयोभर
- * विराधि माहमायुषा चन्द्रम्

- * भोगाय भवोस्मासि मम भोगाय
- * देवीरापो अपान्रपाद्यः
- * तं वो मावक्रमिषमच्छिन्नम्
- * पुरएताते अस्त्वथेमवस्य वर आपृथिव्या:
- * कृणुहि सर्ववीर एदमगन्म (सर्ववीरः कृणुहि) 1.2.3.3(56)
- * चक्षुरारुहमग्रेरक्षणः कनीनिकाम् सत्वं न
कम्पः
- * अदितिरस्युभयतश्शीष्णी सानः
- * अच्छेहीन्द्राय सोमग् रुद्रस्त्वावर्तयतु
- * पुनरेहि सहरस्या
- * सन्देवि देव्योर्वश्या पश्यस्व
- * अगंशुना ते अगंशुः (तेऽगंशुनागंशुनाते) लोपः
- * मदायरसो अच्युतोऽमात्योऽसि शुक्रः
(अमात्यो अच्युतो अच्युतोऽमात्यः) अलोपः
- * प्रजास्त्वमनु प्राणिहि (प्राण्वनु)
- * प्रजास्त्वामनुप्राणन्तु (प्राण्वनु) णत्वम्
- * उशन्नुशन्तस्योनस्योनग्स्वान भ्राज
- * सोमक्रयणास्तान्नक्षध्वम् (ताग्स्तान्) णत्वम्
- * उदायुषास्वायुषोदोषधीनाम्
- * उदस्थाममृताग् अनु (अमृताग् अस्थाम्)
- * उर्वन्तरिक्षमन्विहि ऊष्मभावः, अनुस्वारश्च
- * सम्राद्विवश्वेत्तानि वरुणस्य
- * सोममद्रावुदुत्यं जातवेदसम्
- * उस्मावेतं धूर्षाहावनश्रू

तैत्तिरीयघनसारः

- * स्वस्त्ययन्यस्यपि पन्थाम्
- * अगंशुरगंशुस्ते देव (ते अगंशुरगंशः) अलोपः
- * इन्द्रायैकधनविद् आतुभ्यम्
- * सुत्यामशीयेष्टारायः (एषरेष्टः) रेफः
- * या ते अग्नेऽयाशयारजाशयाहराशया तनूः
- * अग्ने अङ्गिरो यः (अग्ने अङ्गिरो अङ्गिरोऽग्नेऽग्ने अङ्गिरो यो यो अङ्गिरः) अलोपः
- * सिगंहीरसि महिषीरस्युरुप्रथस्व कम्पः
- * असिरायस्पोषवनिः (रायस्पोषवनीरायस्पोषवनिः) दीर्घः
- * अस्यावह देवान्देवयते षत्वम्
- * भूतेभ्यस्त्वाविश्वायुरसि (विश्वायुद्धा)
- * एक इन्महीदेवस्य
- * आप्रयच्छ दक्षिणादोतसव्यात्
- * कृणुष्वपाजः अलोपानुवाकः^१
- * याहि राजेवामवाग् इभेन (अमवाग् अमवान्) अनुस्वारः
- * अस्ताऽसि विध्य रक्षसस्तपिष्ठैः
- * यो अन्त्यग्ने माकिः (अन्त्यग्नेऽग्ने अन्त्यन्ति) लोपः
- * न्यमित्राग् ओषतात् (अमित्राग्अमित्रान्) अनुस्वारः
- * प्रति विध्याध्यस्मदाविष्कृणुष्व
- * उपत्मन्दोषावस्तर्दीदिवाग्ंसम्
- * सुमनसस्पेमाभिद्युम्ना (अभ्यभिषपेम)
- * निषद्याग्ने तव नः (अग्नेऽग्ने) षत्वम्
- * लोपः

- * रक्षतान्स्थुकृतः (तागस्तान्)
- * अयाते अग्ने समिधा (तेऽयायाते अग्ने)
- * रक्षसे हन्तवा उ। मदे चिदस्य प्ररुजन्ति

ऊष्मभावः, अनुस्वारश्च
लोपः

1.2.3.3(56)

१.३ तृतीयप्रतः:

- * देवस्य त्वा सवितुः
- * विश्वजनस्य छाया परित्वा (परिच्छाया)
- * अजोऽस्येकपादहिरसि
- * अन्यकृतेभ्य उरुयन्ताऽसि
- * अदित्यास्सदोऽस्यदित्यास्सद आसीदैषवः
- * रायस्पोषेण नमो देवेभ्यः (नमः पोषेण)

पूर्वागमः
कम्पः
कम्पः

सत्वं न

अत्यन्यानगां – परोऽवरैः:

- * पृथिवीमुपरेणदग्ंह ते ते धामानि
- * अत्राह तदुरुगायस्य
- * देवत्वष्टर्वसुरण्व (त्वष्टर्देव) 1.3.7.1(19)
- * छन्दोऽनु प्रजायस्व (अनुछन्दः - प्राणवनु)

रेफः
पूर्वगमो न, णत्वम्

- * मा देवानां मिथुया कर्भागधेयम् (कःकर्मिथुया)
- * यज्ञपर्ति प्रियधाऽविशत 1.3.7.2(28)-

रेफः
1.3.8.2(20)-
त्रिक्रमः

- * पाहि नमस्त आतानानर्वा प्रेहि (नमः पाहि - प्राणर्वा)

सत्वं न, णत्वम्

- * सह रायस्पोषेणापो देवीः (आपः पोषेण)

सत्वं न

- * या ते प्राणाञ्छुगजगाम (प्राणागस्ते)

ऊष्मभावः, अनुस्वारश्च

- * उर्वन्तरिक्षमन्विहि वायो वीहि

कम्पः

- * अध्वरो हविष्माग् आविवासति 1.3.12.1(5)-

अलोपः, अनुस्वारः

(देवो अध्वरो अध्वरः, हविष्माग् अध्वरः)

तैत्तिरीयधनसारः

* हविष्माग् अस्तु सूर्यः (सूर्यो अस्तु)	1.3.12.1(10)	अलोपः
* सोमराजन्नेह्यवरोह माभेर्मा सम्		
* कार्षिरस्यापापाम्मृधम्	1.3.14.1(34)–	अलोपानुवाकः?
* त्वमग्रेऽद्रः		
* हिरण्यस्त्वपमवसे कृणुध्वम् (अवसेऽवसे)		लोपः
* पुरुनिष्ठ ऋतावा धर्ता कृष्टीनाम्		
* स आयुरागाथ्सुरभिः		
* सद्योजज्ञानो विहीमिद्धो अख्यत्	1.3.14.3(22)–	लोपः
* अग्रेकामाय येमिरे (अग्रेऽग्रे)		
* तवोत्यश्याम रयिग् रयिवस्सुवीरम्		कम्पः
* द्युम्भमजराजरन्ते	1.3.14.3(46)–	लोपः
* श्रेष्ठंयविष्ठ भारताग्रे (अग्रेऽग्रे)		
* अप्सु नृमणा अजस्त्रमिन्थानः (इन्थानोऽजस्त्रम्)		लोपः
* शुचिः पावक वन्द्योऽग्रे (अग्रेऽग्रे)	1.3.14.5(29)–	लोपः
* दृशानो रुक्म उव्या व्यद्यौत्		
* अग्रे रायो नृतमस्य (रायोऽग्रेऽग्रे)		लोपः
* चर्षणीरभ्यासा वाजेषु		कम्पः
* वद्धा हि सूनो अस्यद्द्वासद्वा चक्रे	1.3.14.7(46)–	लोपः
* राजेव जेरवृकेक्षेष्यन्तः (अवृकेऽवृके, अन्तरन्तः)		लोपः, रेफः
* अग्र आयूर्गंषि पवसे (आयूर्गंष्यग्रेऽग्र)		लोपः
* अग्रेपवस्व (अग्रेऽग्रे)	1.3.14.8(11)–	लोपः

१. याज्यानुवाकः

तैत्तिरीयघनसारः

- * अग्रे पावक रोचिषा (अग्रेऽग्रे) → 1.3.14.8(21)-
लोपः
- * दीदिवोऽग्रे देवाग्ं इहावह (अग्रेऽग्रे, देवाग्ं अग्रे)
लोपः, अनुस्वारः
- * अग्निश्शुचिव्रततमः (शुचिव्रततमोऽग्निः)
लोपः
1.3.14.8(35)-
- १.४ चतुर्थप्रतः:** 1.4.1.1(4)-
अलोपः
- * आददे ग्रावास्यध्वरकृद्वेभ्यः (देवेभ्यो अध्वरकृत्)
षत्वं न
- * यत्ते सोमदिविज्योति: (दिविदिविसोम) → 1.4.1.2(4)-
सत्वम्
- * यजमानायोरु राया कृधि
कम्पः
- * हिग्ंसिष्टं प्रागपागुदगधराक्
कम्पः, रेफः
- * इषस्कृधि विश्वेभ्यस्त्वा (विश्वेभ्यस्कृधि)
सत्वम्
- * मनस्त्वाष्टूर्वन्तरिक्षमन्विहि
सत्वम्
- * द्यावापृथिवी अन्तरुर्वन्तरिक्षम् (अन्तरन्तर्द्यावापृथिवी)
सत्वम्
- * इषस्कृधि विश्वेभ्यस्त्वा (विश्वेभ्यस्कृधि)
सत्वम्
- * उपोते अन्धो मद्यम् (ते अन्धोऽन्धः)
सत्वम्
- * उपप्रयोभिरागतमिन्दवो वामुशन्ति हि
सत्वम्
- * ममेदिहश्रुतग्ं हवम्
सत्वम्
- * अश्विनावेहगच्छतम्
सत्वम्
- * एकादशासो अप्सुषदः (अप्सुषदोऽप्सुषदः)
सत्वम्
- * धृवतमोऽच्युतानामच्युतक्षित्तम् एषते
सत्वम्
- * सग्ंसर्पोऽस्यग्ंहस्पत्याय त्वा
सत्वम्
- * इन्द्राग्नी आगतग्ं सुतं गर्भिः:
रेफः
- * शार्याते अपिबस्सुतस्य (शार्याते अपिबोऽपिबः) → 1.4.18.1(7)-
रेफः
- * नेन्द्रसश्चसिदाशुषे। उपोपेन्नुमघवन्भूय इन्नुते
रेफः
- * वाममद्यसवितर्वाममुश्वः (सवितरद्य)

तैत्तिरीयघनसारः

* अदब्धेभिस्सवितः (सवितरदब्धेभिः)	1.4.18.1(7)–	रेफः
* रक्षामाकिर्नः (माकीरक्ष)		दीर्घः
* ग्रहं गृह्णाम्यग्रा (३) इ पलीवाः (३)		
* उत्तिष्ठन्नोजसा सह पीत्वा शिप्रे अवेपयः		
* ईयुष्टे ये पूर्वतराम्		अलोपानुवाकः ^१
* अस्माभिरूनु – पश्यान्		
* शविष्ठधृष्णवाग्हि । आत्वापृणकु		
* कृणुहि विश्वतो नः (विश्वतस्कृणुहि)		सत्वम्
* वोरूपमभ्यैमि वयसा वयः		
* विभजतु वर्षिष्ठे अधिनाके (अधिनाके नाकेऽध्यधिनाके)		लोप एव
* एतत्ते अग्ने राथ – पथा प्रेतचन्द्रदक्षिणाः		
* धाता रातिस्सविता (रातीरातिः)		दीर्घः, अलोपानुवाकः ^२
* यज्ञे अस्मिन्नग्ने होतारम् । (यज्ञे अस्मिन्नग्नेऽग्नेऽस्मिन्, अस्मिन्नग्नेऽग्ने अस्मिन्)		लोपः, अलोपः
* ऋथगयाङ्गुताशमिष्ठाः		
* यानावह उशतः (उशतोऽवहोऽवहः)	1.4.44.2(46)–	लोपः
* देवान्तान्प्रेरय (ताग्स्तान्)		अनुस्वारः
* स्वे अग्ने सधस्थे (सधस्थेऽग्ने अग्ने)		लोपः
* पन्थामन्वेतवा उ – हृदयाविधश्चित्		
* चिदेनःप्रमुमुग्धि (प्रैनः)		णत्वं न

१. अनुवाकग्रहणम्

२. अनुवाकग्रहणम्

तैत्तिरीयघनसारः

- * अनीकमप आविवेश
- * अपान्रपात्प्रतिरक्षन्नसुर्यम्
- * समुद्रे ते हृदयमप्स्वन्तः कम्पः
- * देवकृतमेनोऽयाडव – रिषस्पाहि
- * एधोऽस्येधिषीमहि समिदसि
- * पयस्वाग् अग्न आगमं तम्मा
- * यस्त्वा हृदाकीरिणा अलोपानुवाकः?
- * मन्यमानोऽमर्त्यं मर्त्यो जोहवीमि (मर्त्यो अमर्त्यम्)
- * जातवेद उ लोकमग्ने कृणवस्योनम् 1.4.46.1(37)–
- * शवसोऽवृत्रन्कामकातयः (कामकातयोऽवृत्रन्) लोपः
- * न त्वामिन्द्राऽतिरिच्यते 1.4.46.2(9)–
- * समानदक्षा अवसे हवन्ते (हवन्तोऽवसेऽवसे) लोपः
- * अपो अन्वचारिषम् (अपोऽपो अनु) 1.4.46.2(19)– पुनरुक्तः, लोपः
- * वसुपतिर्हिकमस्यग्ने विभावसुः (अग्नेऽस्यस्यग्ने) लोपः
- * अयन्नो अग्निर्वरिवः कृणोत्वयंमृथः 1.4.46.3(23)–
(नोऽयम्, वरिवोऽग्निः, मृथोऽयम्) लोपः
- * अग्निनाग्निस्समिध्यते कविः

१.५ पञ्चमप्रत्नः

- * देवासुरास्संयत्ता आसन्
- * वसुसन्ध्यदधतेदमुनो भविष्यति
- * तदस्य सहसा – अश्वशीयत
- * भाग्यसान्यथव इदमिति

१. याज्यानुवाकः

तैत्तिरीयघनसारः

---

* ऋद्धवत्खलु स इत्यब्रवीद्योमद्वेवत्यम्	1.5.1.2	घनकम्पः - १
* तं पूषाऽऽधत्त तेन		त्रिक्रमः
* तं त्वष्टाऽऽधत्त तेन		
* तं धाताऽऽधत्त तेन		त्रिक्रमः
* ऋद्धिं वेदध्रोत्येव योऽस्यैवम्		
* अथो शान्तिरेवास्यैषा		
* सैवास्यर्धिस्संवै		
* नाऽर्तिमार्छिति		
* पितरञ्च प्रयन्थसुवः (प्रयग्गश्च)		ऊष्मभावः, अनुस्वरश्च
* प्राणादपानत्यन्तश्चरति		
* वसवश्च समाभरन् (समाभरग्गश्च)		ऊष्मभावः, अनुस्वरश्च
* पुनर्नः पाहि विश्वतः (विश्वतस्पाहि)		सत्त्वम्
* अजरं कृत्वाऽऽधत्तेऽथो पूतम्		त्रिक्रमः
* इत्याहापहुत एवास्मै		
* बृहस्पतिवत्यर्चोप (उपार्चर्चोप)		
* अवरुन्धे पुनरुर्जा (पुनारुन्धे)		दीर्घः
* यजमानमेवोर्जा च रथ्या च		
* उपप्रयन्तो अध्वरम्		अलोपानुवाकः ^१
* दिवःककुत्पतिः पृथिव्याः (पृथिव्यास्पतिष्पतिः)		सत्त्वम्, षत्वम्
* अयन्तेयोनिः (तेऽयम्)	1.5.5.2(14)–	लोपः
* अग्र आयूर्गंषि पवसे (आयूर्गंष्यग्रेऽग्रे)		लोपः
* अग्रेपवस्व (अग्रेऽग्रे)	1.5.5.2(42)–	लोपः

---

१. अनुवाकग्रहणम्

* अग्रे पावक रोचिषा (अग्रेऽग्रे) →	1.5.5.3(2)-	लोपः
* दीदिवोऽग्रे देवाग्ं इहावह (अग्रेऽग्रे, देवाग्ं अग्रे)		लोपः, अनुस्वारः
* अग्निश्शुचिव्रततमः (शुचिव्रततमोऽग्निः) ←	1.5.5.3(27)-	लोपः
* आयुर्दा अग्रेऽस्यायुर्मेदेहि वर्चोदा अग्रेऽसिवर्चः (अग्रे अग्रे, वर्चोऽस्यसि)	1.5.5.4(9)-	लोपः, लोपः
* तनूपा अग्नेऽसि (अग्ने अग्नेऽसि) →	1.5.5.4(12)-	अलोपः, लोपः
* तनुवम्मेपाह्यग्रेयन्मे (अग्रेऽग्रे) →	1.5.5.4(41)-	लोपः
* अग्रेसपलदभ्नम् (अग्रेऽग्रे) →		लोपः
* वर्षिष्ठे अधिनाके (नाके अध्यधि)		अलोप एव
* अम्भस्थाम्भोवो – भक्षीयोर्जस्थोर्ज वः		
* यो नाविहैवस्तेतोमापगात		
* विश्वरूपीरामोर्जा विशागौपत्येनारायः		
* भरन्त एमसि		
* अग्रे त्वन्नो अन्तमः (नो अन्तमोऽन्तमः) →	1.5.6.3(1)-	
* स्योनामा विशतेरामदः		
* कृणुहि ब्रह्मणस्पते (ब्रह्मणः कृणुहि)		सत्वं न
* तामाशिषमाशासेऽमुष्मै		
* एषयोऽसामोपप्रयन्तः		
* युनक्त्युपेत्याह प्रजावै		
* उपैत्यस्यप्रत्नामनुद्युतमित्याह		
* ताद्वेवतदायुर्दा अग्नेऽसि (अग्रे अग्रे)		अलोपः
* वर्चोदा अग्रेऽसि (अग्रे अग्रे)		अलोपः
* तनूपा अग्रेऽसि (अग्रे अग्रे)		अलोपः

- * ह्योषोऽग्ने यन्मे (एषोऽग्नेऽग्न एषः) लोपः
- * अव्युष्ट्यैवा एतस्यैपुरा
- * असुराणाग् शततर्हाग्ंस्तृग्ंहन्ति (शततर्हानसुराणाम्) अनुस्वारो न
- * इत्याहैतत्त्वमसीदम् – तामाशास्ते
- * इत्याहाम्भोह्येतामहः
- * आहोर्जोह्येता रेवतीः
- * इहैवस्तेतोमापगातेत्याह कम्पः
- * इष्टकचिद्वा – अभिमृशत्युपैवैनं धत्ते
- * गारुहपत्यमुपतिष्ठत आस्यवीरः सत्वं न
- * कृणुहिब्रह्मणस्पत इत्याह (ब्रह्मणःकृणुहि)
- * इत्याहास्कन्दायोऽग्ने गृहपते
- * हेमन्तानिन्धिषीयेतिवावैतदाह
- * यस्य पुत्रोऽजातस्यात्तेजस्येवास्य ब्रह्मवर्चसी
- * रेत एवतत्सिञ्चति प्रैव (प्रसिञ्चति) षत्वं न
- * रात्रिया अध्यहरभिपशून्त्रिः (निर्णिष्पशून्)
- * पुनरिमं लोकमभ्यध्यायत्सः कम्पः
- * इममेवाग्निग्रस्तवानि समास्तुतस्सुवर्गं लोकम्
- * सर्वमायुरेत्यभि वा एषः कम्पः
- * तमोरात्रिर्यत् (रात्रीरात्रिः) दीर्घः
- * इत्याहुर्मनुष्यायेन्वै – तमुपार्छत्यथकः
- * ताञ्छन्दोभिरन्विन्दत् ऊष्मभावः, अनुस्वारश्च,
- (ताग्ंस्ताञ्छन्दोभिः, अन्वनुञ्छन्दोभिः) पूर्वागमो न
- * न तत्र जाम्यस्तीत्याहुः

तैत्तिरीयधनसारः

- * यः पराङ्विष्वङ् (पराङ्यः)
  - * कवातिर्यडिङ्डोपतिष्ठेत
  - * पुनरामदैतोस्तवाहम्
  - * अषाढो अग्निः (अषाढो अषाढः)
  - * त्वत्पितारो अग्ने (अग्नेऽग्ने)
  - * तेषां छिन्नं प्रत्येतत् (प्रतिच्छिन्नम्)
  - * वैश्वानरो न उत्याऽप्रयातु त्रिक्रमः, अ
  - * पृष्ठो विश्वा ओषधीराविवेश
  - * आरोदसी अपृणा जायमानः (जायमानोऽपृणाः)
  - * अस्माकमग्नेमघवत्सु (अग्ने अग्नेऽस्माकम्)
  - * अवत्हेडो वरुण (तेऽवाव) ↗ 1.5.11.3(21)
  - * अनागसो अदितये स्याम
(अदितये अदितयेऽनागसोऽनागसो अदितये)
  - * मरुतो यद्धवो दिवः
  - * आतून उपगन्तन
  - * अदितिर्न उरुष्यत्वदितिशशर्मयच्छतु
  - * अदितिः पात्वग्ंहसः। (अग्ंहसो अग्ंहसस्पातु)
  - * महीमूषुमातरम्
  - * पतीमवसेहुवेम (अवसेऽवसे) ↗ 1.5.11.5(37)-
  - * इमाग्ंसुनावमारुहम्
- १.६ षष्ठप्रत्नः**
- * आज्यस्याज्यमसि सत्यस्य सत्यमसि सत्यायुरसि
  - * अस्मै वोढवे जातवेदः
-
- १. याज्यानुवाकः**

अलोपः

पूर्वागमः

लोपानुवाकः

लोपः

अलोपः

लोपः

लोपः

अलोपः, सत्वम्

लोपः

तैत्तिरीयघनसारः

* यन्मे अग्रे अस्य यज्ञस्य (मे अग्रेऽग्रे)	1.6.2.1(46)
* वागस्यैन्द्रीसपलक्षयणी वाचामेन्द्रियेण	कम्पः
* देवयज्यया चक्षुष्मान् (चक्षुष्माग् श्चक्षुष्मान्)	ऊष्मभावः, अनुस्वारश्च
* सुरूपवर्षवर्ण – उपहवं तेऽशीयसामे	
* यज्ञो देवाग् अप्येत्वस्मास्विन्द्रः	
* अग्न्मसुवस्सुवः	द्विपदघनः
* तस्मैते माऽवृक्षिसुभूरसि	त्रिक्रमः
* समिद्धो अग्रे मे दीदिहि (मे अग्रेऽग्रे)	अलोपः 1.6.6.4(11)
* सो अस्माग् अधिपतीन् (अस्माग् अस्मान्)	अनुस्वारः
* अश्वीयज्ञोनृवथ्सखा	कम्पः
* इडावाग् एषो असुर (इडावाग् इडावान्)	अनुस्वारः
* कस्य वाऽह देवा यज्ञम्	
* आहवनीयोऽन्तराग्नी पशूनाम्	
* अमावास्यायामेतद्घ्येतयो – इश्वै	
* उपस्तीर्णमिच्छन्ति किमुदेवाः	
* उपवसेत्पितृदेवत्यस्यात्	प्रचयः
* अपोऽश्जाति तत्रेवाशितत्रेवाऽनशितम्	कम्पः
* अनयैवैनाः प्रणयति (प्रैनाः)	णत्वं न
* पितृदेवत्यानि स्युर्यथ्सह	प्रचयः
* वर्त्मनेदन्त्यति – नेदन्तीतिमनसा	
* उखाञ्चाधिश्रयत्यवचहन्ति	
* एताभिरेवासादयेत्	
* अथ ब्राह्मणोऽनाशीर्कण	

तैत्तिरीयघनसारः

- * वागस्यैन्द्री – वैवाक् कम्पः
- * यज्ञो वैसूनृताऽश्रावयेत्यैवैनामहृत्
- * यजेत्युदनैषीद्येयजामह इत्युपासदद्वषट्कारेण
- * प्रावर्षयन्नभ्यस्तनयन् कम्पः
- * यथापूर्वं कल्पन्ते कल्पन्तेऽस्मै
- * अमुन्दभेयमित्याहैतयावै
- * चक्षुष्मान्भूयासमित्याह (चक्षुष्माग् श्चक्षुष्मान्) ऊष्मभावः, अनुस्वारः
- * चक्षुरात्मन्धत्ते (आत्मगग् श्चक्षुः) ऊष्मभावः, अनुस्वारः
- * इत्याहेन्द्रियाव्येवात्रादः
- * इन्द्रं वो विश्वतः 1.6.12.2 अलोपानुवाकः^१
- * क्षत्रमनुसहो यजत्र (सहोऽनुक्षत्रम्) (सहो अन्वनु) घने लोपः
- * सत्रातेविश्वमनुवृत्रहत्ये (वृत्रहत्येऽनुविश्वम्) 1.6.12.1 घने लोपः
- * ऋषिरहदीर्घश्रुत्तमः
- * पक्षमैरय आसूर्यम् 1.6.12.3(11)-
- * गायत्रिणोऽर्चन्त्यर्कमर्किणः
- * अग्ंहोमुचे प्रभरेम (अग्ंहोमुचेऽग्ंहोमुचे) लोपः
- * पार्यादिन्द्रिमहः (अह्नो अह्नः) 1.6.12.3(34)-
- * अग्ंहसो यत्र (अग्ंहसो अग्ंहसः) 1.6.12.3(37)- अलोप एव
- * तमीङ्कृधि यो अस्माग् अभिदासति (यस्कृधि, अस्माग् अस्मान्) 1.6.12.4(24)- सत्त्वम्, अनुस्वार
- * अपानुदो – अकृणोरुलोकम्
- (अपानुदोऽनुदो अपाप) 1.6.12.4(36)- लोपः

१. याज्यानुवाकः

तैत्तिरीयघनसारः

---

* भामितोऽमित्रस्याभिदासतः (अभिदासतो अमित्रस्य) ← 1.6.12.5(28)–

* अनवस्तेरथम् (तेऽनवोऽनवः) ← लोपः 1.6.12.6(15)–

* अवर्धयन्नहये हन्तवा उ (अहयेऽहये) ← लोपः 1.6.12.6(29)–

* अनश्वासो ये पवयोऽरथाः (येऽनश्वासः) ← लोपः 1.6.12.6(42)–

१.७ सप्तमप्रत्यं

* पाकयज्ञं वा अनु

* तामाहियमाणामभि – पशवः कम्पः 1.7.1.1(39)–

* यज्ञोऽसुरागं अदुहत् (असुरागं असुरान्) ← अनुस्वारः

* सामे सत्याशीरस्य यज्ञस्य

* स्तना इडोपहूतेति – तर्हि यजमानः

* सत्वा इडामुपह्वयेत – मधोनीत्याहेडामेव

* अक्षितिमेवोपौति कुर्वतोमे मोपदसदित्याह

* सानछिनत्ती (३) इति छिनत्तीति होवाच

* वाव तौतत्पर्यवदतां या यज्ञे

* दक्षिणैवास्यैषाथो यज्ञस्यैवछिन्द्रमपि दधाति (अप्यपिच्छिद्रम्) पूर्वागमः ।९

पूर्वागमरहितः अपिपाठः शिष्टसम्मतः

* तदन्वाहार्यस्यान्वाहार्यत्वम्

* यज्ञेन वा इष्टी पक्षेन पूर्ती

* सत्वेवेष्टापूर्ती प्रजापतेः

* वै देवा उज्जितिमनूदजयन्

* तर्हि ब्रूयादेमा अग्मन्नाशिषः

* पशूनान्पोत्यास्य प्रजायाम्

---

१. अप्यपिच्छिद्रम् इति

तैत्तिरीयघनसारः

- * ध्रुवामेवाप्याययति ताम्प्यायमानाम् कम्पः
  - * लोकाननपजय्यमभ्यजयन् क्रिक्रमः
  - * तस्मै ते मा वृक्षीत्याह अलोपः
  - * इत्येषवा अस्य – यदाहेदमहममुम् 1.7.6.4(9)–
  - * समिद्धो अग्ने मे दीदिहि (मे अग्नेऽग्ने)
  - * यज्ञ एतिननिवर्तते पुनः कम्पः
  - * तमभिनिवर्तते कम्पः
  - * अश्वीयज्ञ इत्यव 1.7.6.7(60)– कम्पः
  - * अन्तरमृतमप्सु भेषजम् कम्पः
  - * देवसवितः प्रसुव अलोपानुवाकः?
  - * पतत्री तेनोऽग्रयः पप्रयः 1.7.7.2(63)- लोपः
  - (अग्रयः पप्रयः पप्रयो अग्रयोऽग्रयः पप्रयः)
  - * देवस्याहग्ं सवितुः 1.7.8.1(38)– अलोपानुवाकः?
  - * वाज्यसि वाजिनो वाजन्धावत (वाजिनोऽसि) लोपः
  - * वाजेवाजेऽवतवाजिनोनः (वाजिनोऽवत) 1.7.8.2(3)– लोपः
  - * उतस्मास्यद्रवतस्तुरण्यतः
  - * आमावाजस्य प्रसवः 1.7.8.4(37)–
  - * आमागन्ताम्पितरामातराचाऽमा सोमः
  - * समधध्वमजीजिपतवनस्पतयः (वनस्पतयोऽजीजिपत) लोपः
  - * क्षत्रस्योल्बमसि अलोपानुवाकः?
  - * अन्नायत्वान्नाद्यायत्वा वाजाय
-
१. वाजपेयः
  २. वाजपेयः
  ३. वाजपेयः

तैत्तिरीयधनसारः

* जाय एहि सुवो रोहाव –	1.7.9.1(9)–	
(सुवरिहि, सुवरुभयोः)	1.7.9.1(9)–	रेफः
* वाजस्येमं प्रसवः		अलोपानुवाकः ^१
* अग्रे अच्छावदेहनः (अग्रेऽग्रे)	1.7.10.2(6)–	लोपः
* प्राणो यच्छभुवस्पते धनदा असिनस्त्वम्		
(धनदास्पते, नोऽस्यसि)	1.7.10.2(20)–	सत्त्वम्, लोपः
* अग्निरेकाक्षरेण		अलोपानुवाकः ^२
* विष्णुस्त्व्यक्षरेण त्रीलोकान्		ऊष्मभावः, अनुस्वारश्च
(त्रिग्रस्त्रीग्रस्त्व्यक्षरेण, लोकाग्रस्त्रीन्)		
* चतुष्पदः पशूनुदजयत् (पशूंश्चतुष्पदः)		ऊष्मभावः, अनुस्वारश्च
* उपयामगृहीतोऽसि		अलोपानुवाकः ^३
* सहिघृणिरुर्वरायगातुः। सप्रत्युदैद्वरुणो मध्वः		
* अन्वहमासा अन्विद्वनान्यन्वोषधीः		अलोपानुवाकः ^४
* वावशाने अन्वापो अजिहत	1.7.13.1(15)–	1.7.13.1(30)–
(आपो अनुवावशाने, अन्वाप आपो अन्वनु)		अलोपः
* क्षत्रमनुसहो यजत्र (सहोऽनुक्षत्रम्) (सहो अन्वनु)		घने लोपः
* सत्रातेविश्वमनुवृत्रहत्ये (वृत्रहत्येऽनुविश्वम्)		घने लोपः
* इन्द्राणीमासुनारिषु	1.7.13.1(26)–	कम्पः
* जरसामरतेपतिः (पतिष्पतिः)		षत्वम्
* आतेमह इन्द्रोत्युग्रसमन्यवः		कम्पः
* दर्द्धितनः प्रदाशुषे (प्रप्रणोनःप्र)		णत्वम्

१. वाजपेयः

२. वाजपेयः

३. वाजपेयः

४. याज्यानुवाकः

- * इन्द्रमा हविषावयम् । उभाहि हस्तावसुना
- * स्ववागं अवोभिस्सुमृडीकः (सुमृडीकोऽवोभिः)
- * द्वेषस्सनुतर्युयोतु (सनुतर्द्वेषः)
- * प्रोष्वस्मैपुरोरथमिन्द्राय शूषमर्चत
- * अभीके चिदुलोककृत्

लोपः
रेफः

1.7.13.4(42)-

१.८ अष्टमप्रत्यः

- * अनुमत्यै पुरोडाशमष्टाकपालम्
- * मुञ्चेममग्ंहसस्वाहा नमः
- * मोषूण इन्द्रपृथ्सु देवास्तुस्म
- * यच्छूद्रे यदर्य एनश्चकृमावयम्
- * वस्त्रेवविक्रीणावहा इषम्
- * देहि मे ददामि – निहारन्निहरामिते
- * पितृभ्यो ब्रह्मिषद्भ्यो धानाः
- * योजान्विन्द्रते हरी । अक्षत्रमीमदन्तह्यव
- * अस्तोषतस्वभानवो विप्राः
- * सुविदत्रागं अपीतयमेन ये
- * मनोन्वाहुवामहे
- * मनुष्या अवाम्बरुद्रमदिमह्यवदेवम्
- * परोमूजवतोऽतीह्यवततधन्वा
- * धेनुर्दक्षिणा नैरूत्रृतं चरुम्
- * चरुमक्षावापस्य गृहेशबलः
- * एकादशकपालं प्रतिनिः (निर्णिष्ठति)
- * कर्णाग्ंश्चाकर्णाग्ंश्च तण्डुलान्
(तण्डुलान्तण्डुलाग्ंश्च)

त्रिक्रमः
कम्पः

णत्वम्, षत्वम्

ऊष्मभावः, अनुस्वारश्च

तैत्तिरीयघनसारः

- * देवसुवस्थत् इममामुष्यायणम्
  - * असूषुदन्त् – न आनट् (आनण्णोनः) णत्वम्
  - * अर्थेतस्थापाम्पतिरसि (पतिष्पतिः) षत्वम्
  - * अनिभृष्टमसिवाचः
  - * ऊर्ज एता अनिभृष्टा अपस्युवः
  - * आविन्नोऽयमसावामुष्यायणोऽस्याम्
  - * विड्रविणमुदीचीमातिष्ठानुष्टुष्वा
  - * ईदृङ्चान्यादृङ्चैतादृङ्च
  - * क्षत्राणां क्षत्रपतिरस्यतिदिवस्पाहि
  - * हिग्ंसिषं मा माम्माता – वर्चोऽसि
  - * वर्चोमयि धेह्यग्रये
  - * हग्ंसश्शुचिष्ट् – अद्रिजा ऋतं बृहत्
  - * स्योनामासीदसुषदामासीद
  - * पस्त्यास्वासाम्नाज्याय
  - * दिशोऽभ्ययग्ंराजा – सत्यराजा(३)न् कम्पः
  - * अच्छावाकायानङ्ग्वाहमग्नीधे भार्गवः 1.8.21.1(32)-
  - * प्रत्यङ्ग्ख्योमो अतिद्रुतः (अतिद्रुतो अतिद्रुतः) अलोपः
  - * कुविदङ्ग्यवमन्तो – भोजनानि
  - * अग्नाविष्णू महितत् अलोपानुवाकः^१
  - * इयक्षत्यभीदयज्वनो भुवत् (अयज्वनोऽयज्वनः) लोपः 1.8.22.4(13)
  - * उतत्यदाश्वश्वियम्। नकिष्टं कर्मणानशन्नप्रयोषत्
- (प्रप्रणनप्र) णत्वम्

* * * * *

१. याज्यानुवाकः

द्वितीयकाण्डः

२.१ प्रथमप्रत्नः

- * वायव्यग् श्वेतमालभेत
- * सैनमीश्वराप्रदह इत्येतमेवसन्तम्
- * भूतिमुपैत्यप्रदाहाय भवत्येव
- * ततोऽजस्तूपरस्समभवत् कम्पः
- * रूपैणौवावरुन्धे
- * ता अन्वैत्ताः पुनरयाचत
- * कृष्णमेकशितिपादमालभेत
- * कस्मा इममालफस्यामह इत्यथवै तर्हि
- * वै रेतोधा अग्निः (अग्निरग्नीरेतोधाः) दीर्घः
- * अभ्यजयद्वैष्णवं वामनमालभेत कम्पः
- * वज्रो भूत्या इन्ध उपैनम्
- * विषमा इवहीमेलोकास्समृद्ध्यै
- * रुचमदधुर्यः (अदधूरुचग्रुचम्)
- * वसन्ताप्रातस्त्रीलङ्गलामान् (ललामान्त्रीग्रस्त्रीन्)
- * यमश्चास्मिल्लोकेऽस्पर्धन्त (अस्मिग्रश्च चास्मिन्)
- * एन्द्रेणौवास्येन्द्रियम्
- * जघनेऽनूदैत्तमिन्द्रः
- * ज्योगपरुद्धोऽनयोरुहिवा – ज्योगपरुद्धः
- * पर्यारीवह्येतस्य राष्ट्रम्

- * विडपशुष्काथैषज्योक्
- * यश्च नापस्त्वा वासतस्सद्दतीत्यैन्द्रीम्
- * आलभेत भूतिकामोऽजातो वै
- * तमैन्द्रमेवालभेतैतत्
- * पुनरुथसृष्ट इव ह्येतस्य
- * पशवोऽनूदायन्थ्स उन्नतः
- * इन्द्रियं दधातीन्द्रियाव्येव भवति
- * बहु देवत्यो(२)ह्येषः कम्पः
- * अभ्यगृह्णादस्त्वेवायम् कम्पः
- * दशकपालं पुरस्तान्निः (निर्णिष्पुरस्तात्) णत्वम्, षत्वम्
- * वारुणीरापोऽपां च खलु वै
- * वा एषामैतस्यां वदध्वमिति सा
- * व्युच्छन्ती व्युच्छत्यपतमः
- * इन्द्रं वो विश्वतः अलोपानुवाकः^१
- * मरुतो यद्धवो दिवो यावश्शर्म 2.1.11.2(26)-
- * अग्निः प्रथमो वसुभिर्नः (प्रथमोऽग्निः) लोपः
- * एवात्रिणामन्त्रहणीयमानाविश्वे (विश्वेऽहणीयमानाः) लोपः
- * अरहन्तश्चिद्यमिन्धते संजनयन्ति जन्तवः 2.1.11.3(23)-
- * तिस्रोभूमीर्धारयन्त्रीग्रंरुत (त्रीग्रस्त्रीन्)
- * त्यानुक्षत्रियाग्ं अवः (अवोऽवः क्षत्रियान्) लोपः
- * अनागास्त्वे अदितित्वे 2.1.11.6(11)- 2.1.11.5(28)-
- (अदितित्वेऽनागास्त्वेऽनागास्त्वे अदितित्वे) लोपः

१. याज्यानुवाकः

-
- * अहेडमानो वरुणेह बोध्युरुशग्ंस 2.1.11.6(40)
(अहेडमानोऽहेडमानः)

लोपः

२.२ द्वितीयप्रग्रन्थः

- * प्रजापतिः प्रजा असृजत
  - * एकादशकपालमपश्यत्तन्निः (तन्निर्णिष्टम्) णत्वम्, षत्वम्
  - * व्यृद्धतेऽपवै (अपापर्धते)
  - * इयं वै क्षेत्रस्य पतिः (पतिष्पतिः क्षेत्रस्य) षत्वम्
  - * पथो वा एषोऽध्यपथेनैति
  - * निशितायान्निर्वपेत् ।^१
  - * नैषां पुराऽयुषोऽपरःप्रमीयते
  - * यस्याग्नावग्निमभ्युद्धरेयुः
  - * एतयोरन्योऽनिर्दिष्टभागोऽन्यः
  - * यस्याग्निरुद्धृतोऽहुतेऽग्निहोत्र – तानि
  - * प्रजायै पशूनान्निः (निर्णिष्पशूनाम्) णत्वम्, षत्वम्
  - * ज्योतिस्त्वा अस्य परापतितम्
  - * संवध्सरस्वदितमेवात्तिनास्मिन्
  - * अथो यथा जनं यतेऽवसम्
  - * ययारज्वोत्तमाङ्गामाजेत्ताम्
-

१. निशितायां निरित्यत्र णत्वं न स्याद्विलोमके । इति वचनेन “निशितायान्निर्णिर्णिशितायान्निशितायान्निः” इति बहवः पठन्ति । अस्मिन्विषये कौण्डन्यशिक्षावचनम् - विलोमेषु तृतीयो नश्चान्नमन्येन्व उद्घगः । नोणं नाऽप्रोति प्रकृता गाप्तोत्येव तृतीयनः इति । के चित्तु “निशितायान्निर्णिर्णिशितायान्निशितायान्निः” इत्यधीयते ।

तैत्तिरीयघनसारः

- * अग्ंह इन्द्रमेवाग्ंहोमुचम्
- * स एवैनं पाप्मनोऽग्ंहसः (अग्ंहसोऽग्ंहसस्याप्मनः) सत्वम्
- * एवाकार्ष्वमेधवन्तग्स्वेन
- * यस्य सेनासग्ंशितेवस्यात्
- * सैवास्यसेनाग्ंसग्श्यति but in ghana sandhi no elision given
- * अधिरेवतीन्निरमिमीत (निर्णीरेवतीम्) णत्वम्, दीर्घः
- * ब्रह्मणैवैनमभिचरति कम्पः
- * अभिचरन्तमभिचरन्ति कम्पः
- * तस्यनकुतश्चनोपाव्याधः
- * भ्रातृव्यो यजमानो – प्रतिनिः (निर्णिष्ट्रति) णत्वम्, षत्वम्
- * पुरा वाचः प्रवदितोर्निर्वपेत् (निर्णिष्ट्रवदितोः) णत्वम्, षत्वम्
- * चक्षुर्धत्तश्चक्षुष्मानेव (चक्षुष्माग्चक्षुष्मान्)
- * अन्या वाचोऽनुप्रवदन्ति (प्राणवनु)
- * वशायै काले यैवासौ उष्मभावः, अनुस्वारश्च
- * सो एवैषैतस्यैककपालः
- * तिष्यापूर्णमासेनिः (निर्णिष्टिष्यापूर्णमासे) णत्वम्, षत्वम्
- * इन्द्रञ्चैव मरुतश्च
- * देवासुरास्सँय्यता – आसन्तेऽन्योऽन्यस्मै कम्पः
- * हिरण्यगर्भ आपः अलोपानुवाकः^१
- * निकाव्यावेधसशश्वतस्कर्हस्तेदधानः
- * नहेषन्तं पेरुमस्यस्यर्जुनि – हर्यश्वपीतः
- * अयंयस्सोमः (योऽयम्) लोपः 2.2.12.3(25)–

१. याज्यानुवाकः

- * आपान्तमन्युः – ऋजीषी
  - * अर्कोवायत्तुरते – आकृणोमितत्
  - * प्रतते अद्यशिपिविष्ट नाम
  - * किमित्ते विष्णो परिचक्ष्यं भूत्प्रयत्
  - * अग्रेदादाशुषे (अग्रेऽग्रे) 2.2.12.6(1)- लोपः
  - * ब्रह्मणाकृधिसुवर्ण (सुवस्कृधि) सत्त्वम्
  - * उषसोविदिद्युतुः
  - * उतोन उत्पुपूर्याः
  - * सुभोजसं युवेहनिवीरवत्
  - * प्रेदु हरिवशश्रुतस्य
- २.३ तृतीयप्रकृतिः**
- * आदित्येभ्यो भुवद्वद्भ्यश्चरुम्
  - * अपरुद्धो वापरुध्यमानो – धारयद्वतः
  - * उपप्रेतमरुतः – राजानमित्याह कम्पः
  - * आदित्यावै – अवगतास्य विट्
  - * यदि नावगच्छेदिममहमादित्येभ्यो भागं
  - * निर्वपाम्यामुष्मादमुष्मैविशोऽवगन्तोरिति
  - * इदमहमादित्यान् – इत्यादित्याः
  - * सन्नद्येदनपरुध्यमेवावगच्छति
  - * यदश्वत्थ ओजसैव विशम्
  - * तयैवैष्वमृतमदधात् कम्पो न
  - * एकधा ब्रह्मण उपहरत्येकधैव
  - * हिरण्यं मोपनमेदितियत्

तैत्तिरीयघनसारः

- * सविष्वङ्व्यार्थत्
- * सगिरिमुदैत्तमग्निरनूदैत्तावग्नीषोमौ सम्
- * यज्ञविभ्रष्टोऽनुपरैत्तौ (परान्वनु) णत्वं न
- * तेनाग्नेयस्य च सौम्यस्य चैन्द्रे
- * पर्यणयद्योराजन्यः घनकम्पः - २
- * एषाह्येतस्य देवता य आनुजावरः
- * ऋतममीष्व यथासमावच्छ उपैष्वाम्यथते पुनः
- * रोहिणीमेवोपैत्तम्
- * समावच्छ एवन उपाय इति
- * अमुमेवैनमाप्यायमानमन्वाप्याययति
- * अग्ंशुमाप्याययन्तीति याज्यैवैनमेतयाप्याययति
- * अभ्यतिरिच्यातै – लोकानभ्यत्यरिच्यतेन्द्रम् कम्पः
- * तस्मा एतं त्रिधातुनिः (निर्णिष्ठिधातुम्) णत्वम्, षत्वम्
- * इन्द्रोराजाऽयमिन्द्रोऽधिराजोऽसाविन्द्रस्त्वराट्
- * एवमेवेमाँलोकान्प्रत्तान्कामम्
- * एवमिवहीमे लोकाः
- * व्यत्यासमन्वाहानिर्दाहाय
- * देवासुरास्संयत्ता आसन्तान् (ताग्स्तान्)
- * अनिर्दाहायाश्व ऋषभः (ऋषभो अश्वोऽश्वः) ऊष्मभावः, अनुस्वारश्च
अलोपः
- * एताश्चेद्वा – मनुष्याः
- * चक्षुर्धत्तश्चक्षुष्मानेव (चक्षुष्माग्श्चक्षुष्मान्) ऊष्मभावः, अनुस्वारश्च
- * आमनमस्यामनस्य देवाः
- * तान्म आमनसः (ताग्स्तान्) ऊष्मभावः, अनुस्वारश्च

2.3.7.4(15)-

* यास्त्रियस्तानेवावरुन्धे (ताग्रस्तान्थिस्त्रयः)	
* तत्वेडा गव्यैरयत्	
* मातेवास्मा अदितेशर्मयच्छ	
* तेनत्वायुषायुष्मन्तं करोमि	
* वागग्राविष्णू आत्मा यस्य	
* हस्तमन्वारभ्यपर्यहुरेकधैव (पर्यन्वारभ्य)	णत्वं न
* घृतनिष्पिबत्यायुः (आयुः पिबति)	षत्वं न
* तन्निरवपत् (निर्णिष्टं तं निः)	णत्वम्, षत्वम्
* तावतो वारुणान्चतुष्कपालन् (चतुष्कपालाग्नश्चतुष्कपालन्)	ऊष्मभावः, अनुस्वारश्च कम्पः
* अपोऽवभृथमवैत्यप्सु वै	कम्पो न
* अप्स्वोषधीषु वनस्पतिषु	
* तं वामेतेनावयज इन्द्रो वै	
* ऐन्द्रावरुणीं पयस्यान्निर्वपेत् (निर्णिष्पयस्याम्)	णत्वम्, षत्वम्
* पयोहिवा एतस्मादपक्रामत्यथैष पाप्मनागृहीतः	
* चतुर्धाव्यूहति दिक्षुं	
* सप्रत्नवन्निकाव्येन्द्रम्	अलोपानुवाकः ²
* राजन्थ्सोमप्रति (प्रतिषोम)	षत्वम्
* एतानि दिविरोचनान्यग्निः (अग्नीरोचनानि)	दीर्घः
* अग्नीषोमाविमग्न्सुमे	

-
१. दिक्षूहति इत्यत्र न प्रशळिष्टः किन्तु प्रशळिष्टस्वरोऽपि कैश्चित् शिष्टैरादतः
  २. याज्यानुवाकः

- * यज्ञाय चक्रथुरुलोकम् । अग्नीषोमाहविषः
(हविषोऽग्नीषोमा) लोपः
  - * स इज्जनेन सविशा सः
  - * अर्यमाऽयातिवृषभः त्रिक्रमः
  - * ये तेऽर्यमन्बहवः (बहवोऽर्यमन्) 2.3.14.4(46) लोपः
  - * उज्जभार मध्यान्नीचादुद्धा स्वधया
  - * जनुषाभ्यग्रं बृहस्पतिः 2.3.14.6(35)- कम्पः न
  - * अग्रमध्यत्योजसा बृहस्पतिम्
- ### १.४ चतुर्थप्रकृतिः
- * देवामनुष्याः पितरः
  - * तद्रक्षाग्ंसि रात्रीभिः (रात्रीभीरात्रीभिः) दीर्घः
  - * तान्ध्युब्ध्यान्मृतानभिव्यौच्छत् कम्पः
  - * तं तेनाऽपनुदते प्र (प्रप्रणुदते) णत्वम्
  - * इयमग्ंहोमुगियंविमृधेयमिन्द्रियावतीत्यब्रवीत्
  - * त्रयस्त्रिंशत्कपालं पुरोडाशन्निः (निर्णिष्पुरोडाशम्) णत्वम्, षत्वम्
  - * इन्द्रायेन्द्रियावतेऽग्ंहसा वा एषः
  - * यदिन्द्रायाग्ंहोमुचेनिर्वपत्यग्ंहस एवतेनमुच्यते
  - * त्रयस्त्रिंशत्कपालं पुरोडाशन्निः (निर्णिष्पुरोडाशम्) णत्वम्, षत्वम्
  - * ततो गर्मुदुदतिष्ठत्तान् (तागस्तान्) 2.4.4.2(27)- अनुस्वारः
  - * आपूषा एत्वावसु 2.4.4.2(27)-
  - * जगतस्पतिः (पतिष्पतिः) 2.4.5.1(31) षत्वम्
  - * स्वाहाऽनशन्यवस्फूर्जन्दिद्युत् 2.4.7.2(6)
  - * अयमवृषादिति श्रुतरावृत् (श्रुतरिति) 2.4.7.2(6) रेफः

- * हविरेवाकरन्तर्वेदि संयौत्यवरुद्धै
- * अथो यथा ब्रूयादसावेहीत्येवमेवैना नामधेयैरा
- * सपीतय इत्याबधाति
- * वृष्टिमुदीरयति मरुतः
- * असावादित्योन्यद्ग्रंशिमभिः कम्पः
- * यथायजुरेवैतदुन्नम्भयपृथिवीमिति
- * सर्वाणि छन्दाग्रस्यवरुन्धे (अवच्छन्दाग्रसि) पूर्वागमः
- * यथा पुरोडाशे – यज्ञगत्या
- * नैनमभिचरन्धस्तुणुत एतयैव यजेत्
- * ताग्रस्त्रैधातवीयेन (ताग्रस्तान्) ऊष्मभावः, अनुस्वारश्च
- * तावति स्वयमेव व्यरमत यदि वा तावत्
- * अग्नीषोमावभिसमभवत् ← 2.4.12.2 कम्पः
- * सोऽब्रवीद्विष्णवेहीदमाहरिष्यावः
- * त्रेधात्मानं विन्यधत्त
- * तृतीयमभिपर्यावर्ताद्वयबिभेद्यत्
- * प्रत्यगृह्णादधामेति तत्
- * त्वामेवेन्धीय तवभोगाय
- * नवो नवो भवति अलोपानुवाकः^१
- * अस्येदेव प्ररिरिचे महित्वम्
- * त्वामिद्विहवामहे सातावाजस्य कारवः 2.4.14.4(46)
- * अन्तरिक्षग्रं सूर्य आत्मा (सूर्योऽन्तरिक्षम्) ← पुनरुक्तलोपः
- * तवविज्योतिषोदुत्यम्

१. याज्यानुवाकः

१.५ पञ्चमप्रकृतिः

* विश्वरूपोवै त्वाष्ट्:	
* ताग्संवत्सरमविभस्तं (अविभरविभः)	रेफः
* भूतान्यभ्यक्रोशन्	कम्पः
* सम्भवत्रग्रीषोमावभि	कम्पः
* तेनाऽभ्यायत तावब्रूताम्	कम्पः
* मामभ्येतमिति तौ भागधेयमैच्छेताम्	
* तावब्रूतामभिसन्दष्टौ	कम्पः
* हविः पूर्णमासेनिः (निर्णिष्ठपूर्णमासे)	णत्वम्, षत्वम्
* नक्षत्रविहिताहमसानि – तस्मात्	
* क इदमच्छैतीति गौरिति	
* अनुनिर्वाप्यमपश्यत्तं – वैसमृथः (निर्णिष्ठन्तम्)	णत्वम्, षत्वम्
* तं निरवपत्तेनवैसदेवताः (निर्णिष्ठन्तम्)	णत्वम्, षत्वम्
* सौम्यं तद्यत्कलैराक्षसं तद्यत्	
* तथ्सेन्द्रं दध्नाऽतनक्ति	त्रिक्रमः
* अद्य वसुवस्तीतीन्द्रोहि	
* यावदेवास्यास्ति तत्सर्वम्	
* भ्रातृव्यं नाऽप्याययति	
* तृप्त एवैनमिन्द्रः (इन्द्र एणम्)	णत्वम्
* अभ्युदेति त्रेधा तण्डुलान्	कम्पः
* तदनु हीतमुख्यपगल्भोजायते	
* येस्थविष्टास्तान् (ताग्स्तान्थस्थविष्टाः)	ऊष्मभावः, अनुस्वारश्च
* भूयसो यजक्रतूनुपैत्येषावै	

- * अभ्युदेत्यस्मिन्नेवास्मैलोके 2.5.5.4(19) कम्पः
- * यैवासौ देवानां – साक्षात्
- * हविर्धान्यस्मीति – दत्तंभवति
- * ते एनमभिसमनह्येताम् 2.5.6.5(1) कम्पः
- * देवावैर्णचिन यजुषि
- * तत एवैनान्प्रयुड्ते (प्रैनान्) 2.5.7.1 (25 th) णत्वम् न
- * तस्याऽनूच्याऽग्न आयाहि
- * तन्त्वासमिद्धिरङ्गिर इत्याह (अङ्गिरो अङ्गिरः) अलोपः
- * अब्रुवन्नेतेमौ विपर्यूहामेति
- * नृमेधोऽभ्यवदथसधूमम् कम्पः
- * परुच्छेपोऽभ्यवदत् 2.5.8.4 (28th) कम्पः
- * तन्त्वासमिद्धिरङ्गिर इत्याह सामिधेनीषु (अङ्गिरो अङ्गिरः) अलोपः
- * त एतर्हाशग्ंसन्ते माम्
- * पितरोऽनुप्रिपते (प्रप्राण) णत्वम्
- * अग्ने महाग्ं असि (महाग्ं अग्नेऽग्ने) अनुस्वारः
- * देवरथोऽतूर्तो होतेत्याह
- * देवपानोऽराग्ं इवाग्ने (अराग्ं अराग्ं इव) अनुस्वारः
- * अग्निमग्न आवह सोममावहेत्याह 2.5.9.6(32)
- * धृतवतीमध्वर्यो खुचमास्यस्व (अध्वर्यो अध्वर्यो) अलोपः
- * ईडामहै देवाग्ं ईडेन्यान् (देवाग्ंईडामहै) अनुस्वारः
- * स्व एवैनग्गस्तोमे प्रति (प्रतिस्तोमे) 2.5.10.2 (24th) षत्वं न
- * द्वात्रिग्ंशदक्षरानुष्टुग्नुष्टुष्टुन्दसाम् 2.5.10.4 (31st)
- * सर्वाणिष्ठन्दाग्स्यनुब्रूयात् (अनुष्ठन्दाग्सिंसि) पूर्वागमो न

तैत्तिरीयघनसारः

- * तिष्ठन्नवाह तिष्ठन्द्याश्रुततरम् (तिष्ठग्स्तिष्ठन्) ऊष्मभावः, अनुस्वारश्च
- * न पन्थानस्समरुक्षन् – बहिर्वेद्यन्योऽथान्वाह कम्पः
- * एवाभ्यनक्त्यलूक्षो भवति कम्पः
- * प्राणानेवाभिजयति कम्पः
- * एवाभिजयति 2.5.11.5(45) कम्पः
- * लोकं प्ररोचयत्यजुमाधारयति (ऋजुमार्जुमृजुमा)
- * एतद्विब्रूहीत्याश्रावयेतीदं देवाः here it is "ye" not "yai"
- * यद्ब्राह्मणश्च – परोच्यः (ब्राह्मणायैयाताम्)
- * ब्राह्मणायेयातामिति क्वचित् शिष्टैरादृतः पाठः
- * आयुष्ट आयुर्दा अग्ने 2.5.12.1 (7th) अलोपानुवाकः^१
- * आप्यायस्व संतेऽवते (तेऽव) 2.5.12.1 (7th) लोपः
- * अपान्नपादाद्यस्थादुपस्थ्यम्
- * तमूशुचिग्ं – परितस्थुरापः (परिणपातम्) णत्वम्
- * सशुक्रेण शिक्नारेवदग्निर्दीदायानिध्मः 2.5.12.2 (34th) दीर्घः, लोपः
- * सत्वनो अग्नेऽवमो भवोती (अग्नेरेवत्) (अनिध्मोऽनिध्मः) लोपः
- * सम्भाजोरव आवृणे (सम्भाजोरवोऽवः) 2.5.12.2(40th) लोपः
- * सत्वनो अग्नेऽवमो भवोती (अग्नेऽवमोऽवमोऽग्ने अग्नेऽवमः) लोपः
- * स्वञ्चमविद्वाग्ंसो विदुष्टरग्ं सपेम 2.5.12.5 (18th) लोपः
- * विन इन्द्रेन्द्र – ते दायि (इन्द्रनः, शतक्रतोऽनु, तेऽनु, ते अन्वनु) णत्वं न, घनलोपः

^१.याज्यानुवाकः

२.६ षष्ठप्रत्रः

- * समिधो यजति वसन्तम्
- * ऋतूनामवरुन्धे (अवार्तूनाम्)
- * तनूनपातमेकमिवमिथुनम्
- * सग्स्थापयन्ति प्रयाजानिष्ठा
- * अथो यथापूर्वमुपैति पिता वै
- * एवमिव हीमौ लोकावनयोः

2.6.2.2 (22)
- * येनान्यतोदतश्चपशून् (पशूग्श्च)

उष्मभावः, अनुस्वारश्च
- * दाधारचमनूच्यहविष ऋचा यजति
- * भ्रातृव्यानुदते प्रति (प्रतिनुदते)

2.6.2.3(26)

णत्वं न
- * एष्वेव लोकेषु

कम्पः
- * अप्येवनोऽत्रास्त्विति सोऽब्रवीत्
- * चतुरवत्तमधारयन् (अधारयग्श्चतुरवत्तम्)

उष्मभावः, अनुस्वारश्च
- * पौर्णमास्याञ्चाच्युतो भवति (अच्युतो अच्युतः)

अलोपः
- * कथाऽहास्था – उपरिष्टादभ्यज्य
- * अमुष्मिल्लोकेऽभिजयति

कम्पः
- * रूपमकःपुरीषवतीम् (अकाररूपम्)

दीर्घः
- * धा असि स्वधा असि (विलोमे - स्वधाऽसि)
- * वेदिं प्रोक्षत्यृक्षा वा एषाऽलोमका
- * यत्खनत्यपोनिनयति शान्त्यै

कम्पः
- * ऊर्ध्वमुद्यौत्यूर्ध्वमिवहि पुर्ग्सः
- * इति तस्य क्र सुवर्गो लोकः

कम्पः
- * बरहिरनुप्रहरति (प्राणु)

2.6.5.6 (13)

णत्वम्

- * न वेपनो भवत्यगा (३) नग्रीदित्याह कम्पः
  - * सोऽपः प्राविशत्तं देवताः
  - * योमाप्रावोच इति
  - * आदित्यो ह्येवोद्यन्पुरस्तात्
  - * पुरोडाशावुपाग्ंशुयाजमन्तरायजति
  - * सोऽब्रवीत्कोऽस्येश्वरो यज्ञे
  - * उपह्वयत आत्माह्युपहूतानाम्
  - * नह्यन्यः कामं पशूनाम् कम्पः
  - * रुद्रमन्तरायन्थ्स यज्ञम् (अन्तरन्तारुद्रम्) रेफः, दीर्घः
  - * अवदायाभिधारयति कम्पः
  - * विवा अयमार्घ्यप्राशित्रियोवा अयमभूदिति
  - * अग्नेस्त्वास्येन प्राशजामीत्यब्रवीत्
  - * इत्याहाऽत्रवा एतर्हि यज्ञः
  - * यत्तूष्णीमासीतासम्प्रत्तो यज्ञस्यात्प्रतिष्ठेति
  - * नोदज्वलत्तं देवाः
  - * इत्याहेदमराथ्स्मेति वावैतदाहोपश्रितः
  - * अथेमामुपावस्यति सूपचरणा च
  - * वावैतदाहेहगतिः
  - * यदेवाऽब्राह्मणोक्तोऽश्रद्धानो यजातै
  - * नप्रजानादिति (प्रण) 2.6.10.2 (21) णत्वम्
  - * न निहन्यान्नलोहितं कुर्यादेतावताहैनसा भवति
  - * पङ्किमेवानु प्रयन्ति पङ्किमनूद्यन्ति
  - * युक्ष्वा हि अलोपानुवाकः^१
-
१. याज्यानुवाकः

तैत्तिरीयघनसारः

* देवहृतमाग् अश्वाग् अग्ने
(देवहृतमाग् अश्वाग् अश्वान्, अग्नेऽश्वाग् अश्वाग् अग्ने)

* वाजस्य शतिनस्पतिः (पतिष्पतिः)

* तत्रेमिमृभवो यथाऽनमस्वसहूतिभिः

* कमुष्विदस्य सेनयाग्नेरपाकचक्षसः:

* कुवित्सुनो गविष्टयेऽग्ने संवेषिषः (संवेषिषोऽग्नेऽग्ने) 2.6.11.3 (7)

* उरुकृदुरुणस्कृधि

2.6.11.3 (30)

* भिया इयमग्ने सिषकु (अग्नेऽग्ने) 2.6.11.3(38)

* यस्याऽजुषन्नमस्विनशशमीम् (नमस्विनोऽजुषत्)

* तद्वेदग्निवृथावति

* सँव्वतोऽवराग् अभ्यातर (अवराग् अवरान्)

* यत्राहमस्मि ताग् अव

(अस्मि ताग्स्ताग् अस्म्यस्मि) 2.6.11.4 (16,19)

* पुरावयमग्नेपितुर्यथावसः: (अग्नेऽग्ने, अवसोऽवसः:) 2.6.11.4(30)

* अग्नेपुरो रुरोजिथ (अग्नेऽग्ने) 2.6.11.4(31)

* सग्ंसमिद्युवसेवृषन्नग्ने (अग्नेऽग्ने) 2.6.11.4 (51)

* उशन्तस्त्वाहवामहे

* वन्वन्नवातः परीधीग्रंरपोर्णवीरेभिः

(परिधीग्रंरवातोऽवातः)

2.6.12.2(19)

* अग्निष्वात्ताः – गच्छत (पितरोऽग्निष्वात्ताः) 2.6.12.2(19)

* पितर ऊत्यर्वागिमा वो हव्या

* त आगतावसाशन्तमेनाथास्मभ्यम्

अनुस्वारः, लोपः
षत्वम्

लोपः
कम्पो न
लोपः
लोपः

अनुस्वारः
अनुस्वारः

लोपः
लोपः
लोपः
अलोपानुवाकः १

अनुस्वारः, रेफः, लोपश्च
लोपः
कम्पः

तैत्तिरीयधनसारः

- * उदीरतामवर उत्परासः (अवरेऽवरे) ← लोपः 2.6.12.3(43)
- * तेनोऽवन्तु पितरो हवेषु (पितरोऽवन्तु) ← लोपः
- * इदं पितृभ्यो नमो अस्त्वद्य ये पूर्वासः 2.6.12.3 (7)
- * शुचीदयन्दीधितिमुक्थशासः क्षाम
- * प्रादा: पितृभ्यस्स्वधया ते अक्षन्नद्वित्पम् कम्पः
- * येचदेवान्ध्याहा (देवाग्रच) ऊष्मभावः, अनुस्वारश्च
- * यः पिता तेऽस्मिन् यज्ञे बर्हिषि (यज्ञे अस्मिन्) अलोप एव

* * * * *

2.6.12.6(32)

तृतीयकाण्डः

३.१ प्रथमप्रत्नः

- * प्रजापतिरकामयत प्रजास्सृजेयेति
- * नीलमस्य हरोव्येत्यबद्धं मनः
- * मातपो निर्वधिष्ट (निर्णष्टपः) णत्वम्, षत्वम्
- * नतपोनिर्धन्ति (निर्णष्टपः) णत्वम्, षत्वम्
- * पुर एताते अस्त्वित्याह
- * तमेवान्वारभते – देवयजनम्
- * इत्याहर्ख्सामाभ्याग्ंह्येषः
- * आशिषमेवैतामाशास्ते
- * सोमस्य क्रयादेवमभिमन्त्रयेत् 3.1.2.4 कम्पः
- * अथ क तानूनप्रं प्रति
- * तत्तिष्ठनाश्रावयेत् (तिष्ठग्रस्तिष्ठन्)
- * वायव्यं वा चमसं वानन्वारभ्य (वा वायव्यम्) प्रचयः
- * वायव्यं वै सोमस्य (वै वायव्यम्) स्वरितः
- * प्रतिष्ठा सोमस्तोमस्य स्तोम उक्थानाम् 3.1.2.4 षत्वं न
- * प्रत्येव सोमग्रस्थापयति प्रति (प्रतिस्थापयति)
- * अन्वनाग्ंसि प्रवर्तयन्त्यथवै (प्रप्राणाग्ंसि) णत्वम्
- * स वैवस्यान्त्रिमन्थ्यं वा कुर्यात्
- * यस्तान्कामयेत् (ताग्रस्तान्) 3.1.3.2 ऊष्मभावः, अनुस्वारश्च
- * इति नमोवृक्तिवत्यर्चाग्नीधे जुहुयात्

तैत्तिरीयघनसारः

- * प्रवेदय चिकित्वाग् अनुमन्यताम्
(चिकित्वाग् शिचकित्वान्) ऊष्मभावः, अनुस्वारश्च
- * अग्निस्ताग् अग्रे (ताग् स्ताग् अग्निः) ऊष्मभावः, अनुस्वारश्च
- * वायुस्ताग् अग्रे (ताग् स्तान्) 3.1.4.2 ऊष्मभावः, अनुस्वारश्च
- * यत्पशुर्मायुमकृतोरोवा 3.1.4.4
- * यन्द्विष्मस्तस्मिन्प्रतिमुञ्चामि (तस्मिग् स्तस्मिन्) ऊष्मभावः, अनुस्वारश्च
- * त्वामुते दधिरे हव्यवाहम्
- * तेषाग् रुद्रोऽधिपतिः (अधिपतीरुद्रः) दीर्घः
- * आग्नेय्यर्चाऽग्नीध्रमभिमृशेत् कम्पो न
- * एवैनमन्तरेत्यद्य – बृहदद्याश्वादेवैनम् 3.1.7.3(70)
- * यद्यग्निष्टोमस्सोमः परस्तात्
(सोमो अग्निष्टोमोऽग्निष्टोमः) अलोपः
- * यद्युक्थ्यः स्यादतिरात्रं कुर्वति (अतिरात्रग् स्यात्) उदात्तानुस्वारः
- * सर्वगणं – वितृष्णोषधयः
- * आमास्कान्ध्यसह प्रजया 3.1.9.1(19)
- * तानुपाग् शुगृह्णीयात् (ताग् स्तान्) 3.1.9.1(24) ऊष्मभावः, अनुस्वारश्च
- * ऊर्ध्वाग् स्तानुपब्दिमतः (ताग् स्तान्) ऊष्मभावः, अनुस्वारश्च
- * आधारयेदध्वरो यज्ञोऽयमस्तुदेवा:
(यज्ञो अध्वरो अध्वरः) अलोपः 3.1.9.3 (19)
- * भूतायाध्वरोऽसिसिपिन्वस्व (अध्वरो अध्वरोऽसि) अलोपः
- * निरभजथ्सः (निर्णिः) णत्वम्
- * निरभागिति नत्वा निरभाक्षम्
(निर्णिः, निर्णिष्ट्वा त्वानिः) णत्वम्, षत्वम्

* लोकंनप्रजानन्ति (प्रण)	णत्वम्
* य एषां पशवस्ताग्रंस्ते (ताग्रस्तान्)	ऊष्मभावः, अनुस्वारश्च
* य एषां पशव आसन्तानस्मै (ताग्रस्तान्)	ऊष्मभावः, अनुस्वारश्च
* मह्यमिमानित्यब्रवीन्नवैतस्य त ईशते	
* यज्ञे माऽऽभजाथते पशूनाभिमग्रस्य इति	
* नाभ्यमन्यत यत्रैतमेवम्	कम्पः
* जुष्टोवाचो भूयासम्	अलोपानुवाकः ^१
* मधुमत्स्मिन्माधा स्वाहा (तस्मिग्रस्तस्मिन्)	ऊष्मभावः, अनुस्वारश्च
* वैष्णव्यर्चापुनरेत्योपतिष्ठते (एत्योपोपेत्यैत्योप)	
* एत्योपोपेत्येत्योप इति कैश्चित् शिष्टैः आदृतः पाठः	
* विष्णोत्वन्नो आन्तमः (अन्तमो अन्तमः)	अलोप एव
* तदेवास्यैतेनाप्याययति	
* अग्निना रयिमशजवत्	अलोपानुवाकः ^२
* गोमाग्रं अग्ने – सभावान् (अग्नेऽविमाग्रं अविमाग्रं अग्ने, यज्ञोऽश्वी, अप्रमृष्टोऽप्रमृष्टः, इडावाग्रं इडावान्, रयीरयिः)	पुनरुक्तलोपाः, कम्पः, अनुस्वारः, दीर्घः
* अधपोषयितु देवत्वष्टः (त्वष्टदेव)	रेफः
* शिवस्त्वष्टरिहागहिविभुः पोषे	
* यज्ञे यज्ञेन उद्व	
* तग्रंसरस्वन्तमवसेहुवेम (अवसेऽवसे) 3.1.11.3 (41)	लोपः
* असितवर्णा हरयस्सुपर्णाः (हरयो असितवर्णाः)	अलोपः एव

१. अनुवाकग्रहणम्

२. याज्यानुवाकः

- * त आवृत्तन्सदनानि कृत्वा ऽदित्पृथिवी
  - * गर्भमाधा उदन्वतापरिदीयारथेन
  - * त्वं त्याचिदच्युताऽग्ने पशुः (अग्नेऽग्ने अच्युता) लोपः
  - * धामाहयत्ते अजर वना
  - * अर्वाडेष्टेनस्तनयित्युनेह्यपः
  - * क्रोशातिगर्दकन्येवतुत्रा
  - * उदृत्यं चित्रम् । और्वभृगुवच्छुचिमप्रवानवदाहुवे ।

३.२ द्वितीयप्रत:

- * यो वै पवमानानाम्
  - * गायत्रछन्दा अनुत्वाऽरभे
  - * इन्द्राय त्वेत्याधवनीयम्
  - * सवनमवलुम्पन्त्यनग्रंशु – सर्वाण्येव कम्पः
  - * पितृयज्ञं त्र्यम्बकाग्रस्तृतीयसवनम्
  - (त्र्यम्बकाग्रस्त्र्यम्बकान्) 3.2.2.3 (37) ऊष्मभावः, अनुस्वारश्च
  - * तदध्वरस्याध्वरत्वन्ततः (ततो अध्वरत्वम्) अलोपः
  - * ओषधीभ्योऽच्छिन्नस्य ते रयिपते
  - * अभिपवत आमयाव्यवेक्षेत
  - * आत्मनेऽङ्गेभ्य आयुषे वीर्याय
  - * आयुषाभिपवतेऽभिचरन्नवेक्षेत
  - * आत्मनोऽङ्गेभ्य आयुषोऽन्तरेति
  - * यज्ञकृतस्थ तेमास्मिन् यज्ञ उपहृयध्वम्
  - * यस्ता विद्वान्प्रसर्पति (विद्वाग्रस्ताः) ऊष्मभावः, अनुस्वारश्च
  - * शिथिरे समीचीमाग्रंहसस्पातम्

- * दिव्यादगंहसस्पातु वायुः (वायुः पातु) सत्वं न
- * सदसस्पतये नमः (नमस्पतये) 3.2.4.3 (48) सत्वम्
- * अहेदैधिषव्योदतस्तिष्ठान्यस्य 3.2.4.5 (2)
- * उन्निवत उदुद्धतश्च – प्रसर्पन्तम्
- * पितरोऽनुप्रसर्पन्ति – पितरः (अनुप्राणवनुप्र) णत्वम्
- * भक्षेहिमाऽविश
- * सुप्रजास्त्वायेहिवसोपुरोवसो
- * मन्द्रास्वर्वाच्यदितिरनाहतशीष्णीवाग्जुषाणा
- * गणान्मेमावितीतृषः। शिवो मे – नाभिमतिगाः
- * अमृता अभूमादशर्म ज्योतिः
- * किमुधूर्तिरमृतमर्त्यस्य
- * पुनराहार्जातवेदाः (आहारहाराहाः) रेफः
- * आपूर्याः स्थाऽमापूरयत प्रजया च
- * एतत्ते ततये च त्वामनु
- * अन्वत्रपितरः
- * लोकेस्थयुष्माग्रस्तेऽनु (युष्मान्थस्थ) अनुस्वारः न
- * अवयजनमस्यफ्सुधौतस्य कम्पः
- * यो भक्षो अश्वसनिर्यः (योयो अश्वसनिः) अलोपः
- * ऋद्ध्यासमद्य पृष्ठतीनाम्
- * एकमिषविष्णुस्त्वाऽनु विचक्रमे
- * योनेः प्राणन्निर्मिमीते (निर्णिष्णाणम्) णत्वम्, षत्वम्
- * वैष्णव्यर्चापुनर्गृह्णाति
- * देवसवितरेतत्ते – मागाततनूपात्

तैत्तिरीयघनसारः

- * ब्रह्मवर्चसं माऽगम्यात्
- * सो अस्माग् अधिपतीन् (अस्माग् अस्मान्) अनुस्वारः
- * श्येनाय पत्वने स्वाहा
- अलोपानुवाकः * अनुवाकग्रहणम्
- * यज्ञपतिमृष्य एनसाऽहुः
- * स उपात्वस्माननन्यान् (उपातु पातूपातु)
- * एनश्चकृवान्महि (चकृवाग्श्चकृवानेनः) ऊष्मभावः, अनुस्वारश्च
- * यानग्नयोऽन्वतप्यन्त (अग्नयो अग्नयोऽन्वतप्यन्त)
- * नयेदैभ्योवृश्च्येत
- * कृण्वानो अन्याग् अधरान्
(अधरानन्याग् अन्याग् अधरान्) अनुस्वारः
- * भूतमसि भूतेमाधाः (भूतेऽस्यसि) लोपः
- * वज्रमेनमभिप्रवर्तयति कम्पः
- * सत्वा अध्वर्युः स्याद्योयथासवनम्
- * पशवस्तृतीयसवनं पशूनेव (पशून्तृतीयसवनम्) अनुस्वारः न
- * अस्मिन्दधाति तद्यन्नापहनीतपुरास्य
- * मोद इवेति प्रत्याह्वयते
- * यथायतयासमृच्छते – यथा
- * हीयते ताद्गेव (ताद्गदीयते)
- * एवभवत्यास्य प्रजायां वाजी
- * होतानैत्यास्त इव हीयमथो
- * यत्तिष्ठन्प्रतिगृणाति (तिष्ठग्स्तिष्ठन्) ऊष्मभावः, अनुस्वारश्च
- * तिष्ठतीवह्यसावथो अमूमेव

तैत्तिरीयघनसारः

- * वज्रमेनमभिप्रवर्तयति कम्पः
- * दुश्चक्षामावख्यन्मयि वसुः 3.2.10.2.(40)
- * अपानपा अपानं मे पाहि (मेऽपानम्) लोप एव
- * प्रसो अग्ने तव अलोपानुवाकः^१
- * पूर्व्य वचोऽग्न्ये (अग्न्ये अग्न्ये)
- * अग्ने त्री ते वाजिना (अग्नेऽग्ने) लोपः
- * अवो यक्षिवद्वानथाभव (अवोऽवोयक्षिः) लोपः
- * सत्रीग्रंरेकादशाग्ं इह रेफोष्मभावौ, अनुस्वारश्च
- (त्रीग्रंरेकादशाग्ं एकादशान्त्रीग्रस्त्रीग्रंरेकादशान्)
- * हथो अप्रत्यसुरस्य वीरान्

३.३ तृतीयप्रनः

- * अग्ने तेजस्विन्तेजस्वी
- * तेजो मामाहासीन्माहम्
- * ओजो मामा — मामामोजोहासीत्
- * मामाग्ं सुवरहासीन्मयि मेधाम्
- * उपेहि मान्दासुते शुक्रशुक्रम्
- * प्रियं पाथो अपीहि वशीत्वन्देव
- * पाथो अपीह्यस्मथ्यखा त्वम्
- * पाथो अपीह्यानः प्राण एतु
- * दधन्वेवा — वेरुतत् (उत्तदूतत्)
- * नाम जागृवीत्याहैषहवै हविषा
- * अमृतमसिप्राणाय

---

१. याज्यानुवाकः

तैत्तिरीयधनसारः

* हिरण्यमभिव्यनित्यमृतं वै	कम्पः
* व्योमेमामेवाभिजयति	कम्पः
* अन्तरिक्षमेवाभिजयति	कम्पः — 3.3.5.4(33)
* दिवमेवाभिजयति	कम्पः — 3.3.5.4(46)
* दिश एवाभिजयति	कम्पः — 3.3.5.5(9)
* देवलोकास्तानेवाभिजयति (ताग्रस्तान्) 3.3.5.5(31)	अनुस्वारः, कम्पः
* प्रजा अनु प्रजायन्ते (प्राण्वनु)	णत्वम्
* तदनुछन्दाग्रस्यपाक्रामन् (अपच्छन्दाग्रंसि)	पूर्वागमः
* छन्दोभिरर्चति – तदथ कस्मात्	
* आयुर्दा अग्ने – रक्षतादिमम्	पुनरुक्तालोपः
* इहैवसन्निरवदये तदेतत्तदग्ने अनृणोभवामि (अग्ने अनृणो अनृणोऽग्नेऽग्ने अनृणः)	अलोपः
* नष्टमाकृधि पुनर्नः (पुनस्कृधि)	सत्वम्
* सनोरास्वाऽज्यानिग्रं रायः (रायो अज्यानिम्)	अलोपः
* मयीत्युपौष्टि – निरवदायानृणः (अनृणो अनृणः)	अलोपः — 3.3.8.4(17)
* कक्षमुपौषेद्यदि दहति पुण्यसमम्	
* एतेन हस्मवा ऋषयः पुरा	
* अग्निर्वा उपद्रष्टा – तान् यः (ताग्रस्तान्)	ऊष्मभावः, अनुस्वारः — 3.3.8.5(37)
* अग्निमेव तदाहैतन्मे गोपायेति	
* वायुर्वै नभसस्पतिः (पतिष्पतिः)	षत्वम् — 3.3.8.6 (25)
* उतचक्षुषेते मरुतां पितः (पितर्मरुताम्)	रेफः
* पितावथ्सानां पतिः (पतिष्पतिः)	षत्वम् — 3.3.9.2(8)
* ततोन उग्रो विभजा वसूनि	

तैत्तिरीयघनसारः

- * यस्यैतानि न क्रियन्ते एषहत्वै
- * आवर्तनं वर्तय निनिवर्तनं वर्तयेन्द्रं नर्दबुद्
- * इदं वामास्ये हविः अलोपानुवाकः^१
- * बृहस्पतिर्नः परिपातु (परिणो नः) णत्वम्
- * रयिमीशानो जगतस्पतिः (पतिष्पतिः) षत्वम् — 3.3.11.2(32)
- * अनुनोऽद्याऽनुमतिर्यज्ञम् (नो अन्वनु)
- * अन्विदनुमते त्वम् (अनुमतेऽनुमते) लोपः
- * दक्षायनो हिनु प्रणः (प्रहिनु) णत्वं न
- * तस्यैवयग्ंहेडसि माऽपिभूम्
- * उपस्थ उर्वन्तरिक्षग्रासानः कम्पः
- * सुभगां विद्धनापसमस्मिन् यज्ञे (यज्ञे अस्मिन्) अलोप एव

३.४ चतुर्थप्रत्यः

- * विवा एतस्य
  - * बृहस्पतिना चैवास्य प्रजापतिना च
  - * इत्याह देवत्रैवैनां गमयति
  - * ब्रह्मणैवैनमावर्तयति विते
  - * यदवद्येदति तद्रेचयेद्यन्नावद्येत्
  - * अष्टापदीद्यैषात्मा नवमः
  - * एवमिव हि — यस्यैषा
  - * उपोते अन्धो मद्यमयामि (अन्धोऽन्धः)
  - * अजासि रयिष्ठापृथिव्याग् सीद
  - * द्यमे वै सहास्तान्ते
-

१. याज्यानुवाकः

तैत्तिरीयघनसारः

- * तन्निरवपत् (तन्निर्णिष्टं तन्निः) णत्वम्, षत्वम्
- * वायुव्यवात्समाद्वायव्या – अग्निरग्रसत
- * सा वा एषा सर्वदेवत्या यदजा
- * व्यस्यामोषधयो रोहन्ति कम्पः न
- * यः कामयेतानभिजितमभिजयेयमिति कम्पः न
- * एवानभिजितमभिजयति
- * वायोरेवैनामवरुद्ध्यालभते
- * तस्मादेवमाहाजासि – लोकेषु कम्पः
- * तन्तुं तन्वन्नजसो भानुमन्विहीत्याह
- * उल्बणं क्रियते तस्यैवैषा शान्तिर्मनुर्भव
- * सावा एषा – यजेरन्तेषामेवैषास्ता
- * त्वष्टारूपाणां विष्णुः (विष्णूरूपाणाम्) दीर्घः—[3.4.5.1 \(39\)](#)
- * कर्मासीदाधर्यत तद्यदसुराणाम्
- * यद्राष्ट्रभृद्गीराष्ट्रमाददत तद्राष्ट्रभृताम्
- * तदभ्यातानानामभ्यातानत्वं यज्ञयैः
- * राष्ट्रमाददत यद्वाः अलोपः
- * अज्यानिग्रंरायस्पोषम् (रायो अज्यानिम्)
- * रुचोदूरेहेतिरमृडयः (दूरेहेतीरुचः) दीर्घः—[3.4.7.2\(49\)](#)
- * ओजसैवास्मा – भवति
- * प्रदरेवैतद्वा अस्यैनिरकृतिगृहीतम्
- * प्रजापतिर्वै भुवनस्य पतिः (पतिष्पतिः) षत्वम्—[3.4.8.6 \(17\)](#)
- * प्रजापतिनैवास्य – आमुष्यायणस्य
- * अनुप्रयच्छन्ति (प्राणवनु) —[3.4.8.6 \(17\)](#) णत्वम्

* चत्वार आर्षेयाः प्राशजन्ति (प्रप्रार्षेयाः)	उदात्तः
* वा एतमभिमन्यन्ते	कम्पः
* छन्दाग्रंस्ययातयामान्यवरुन्धे	
* इवखलुवैरुकछन्दोभिः (छन्देभीरुक्)	दीर्घः
* धातुस्तृतीयन्निः (निर्णिष्टतीयम्)	णत्वम्, षत्वम्
* तथैनन्नप्रदहन्ति (प्रणैनम्)	णत्वम्
* तमेवाऽभिरुपाप्नोति	
* अस्मान्स्वावेशो अनमीवः (अनमीवो अनमीवः)	अलोपः
* आवः क्षेम उतयोगे (आव आवः क्षेमे)	रेफाभावः
* अहोरात्राण्येवास्वेष्टकाः	
* तद्यज्ञवास्त्ववास्त्वेव तद्यत्ततः	
* तद्यदयुक्ते जुहुयाद्यथा क्षेमे	
* यथा यज्ञवेशसं वा दहनं वा तादृक्	
* नश्येदुदस्याग्निस्सीदेत्	
* तनूस्तयेह्यारोहेत्यात्मन्	
* त्वमग्ने बृहत्	अलोपानुवाकः ^१
* पवित्रमत्येतिरेभन्	
* मान आयुषि मानो गोषुमानः	
* बृहस्पतिमध्यकर्ता अनावन्	कम्पः
* अभिकनिक्रदद्गा – अगायत् (विद्वाग्श्च)	ऊष्मभावः, अनुस्वारश्च
* इन्द्राऽभर दक्षिणेनावसूनिपतिः (पतिष्पतिः)	षत्वम्
* भुवोनृग्रश्च्यौलो विश्वस्मिन् (विश्वस्मिग्रश्च्यौलः)	ऊष्मभावः, अनुस्वारश्च

१. याज्यानुवाकः

-
- * मित्रः कृष्णरनिमिषाभिचष्टे कम्पः न
  - * नैनमग्ंहो अश्वोत्यन्तिः (अग्ंहोऽग्ंहः) लोपः
  - * यद्विद्धिते विशो यथा प्रदेव
  - * अचित्तीयत्तव धर्मायुयोपिममानः
  - * कितवासो – वरुणप्रियासः (रिरिपूरिरिपुर्यद्यत्) दीर्घः

३.५ पञ्चमप्रग्रः

- * पूर्णापश्चादुत
- * भागधेयममावास्ये संवसन्तः
- * अङ्गिरसश्चाग्नीन् (अग्नीग्रश्च) 3.5.1.2(27) ————— ऊष्मभावः, अनुस्वारश्च
- * अग्नीनादधत ते दर्शपूर्णमासौ
- * सत्वैदर्शपूर्णमासावालभेत
- * प्रतिलोममेनावालभेत – सारस्वतौ
- * अनुलोममेवैनावालभते – आप्यायते
- * एकादशकपालं पुरस्तात्रिः (निर्णिष्पुरस्तात्) णत्वम्, षत्वम्
- * प्रजनिष्यन्तेऽथ – प्रवोच इति
- * प्राहान्वितिरसि दिवेत्वा दिवञ्जिन्व
- * पितृभ्यस्त्वा पितृन् (पितृग्रस्त्वा)
- * पशुभ्यस्त्वा पशून् (पशून्त्वा त्वा) ऊष्मभावः, अनुस्वारश्च
- * अस्योषधीभ्यस्त्वौषधीर्जिन्वेत्याह
- * अधिपतिरसिप्राणाय
- * घन्तोवृत्राण्यप्रति
- * यत्ते अग्ने तेजः (तेजोऽग्नेऽग्ने) 3.5.3.2
- * यत्ते अग्ने वर्चः (वर्चोऽग्नेऽग्ने) 3.5.3.2

तैत्तिरीयघनसारः

- * यत्ते अग्ने हरः (हरोऽग्नेऽग्ने) — 3.5.3.2
- * तृतीयेषुष्टे अधिरोचने दिवः (रोचनेऽध्यधि) — 3.5.4.1
- * यज्ञहनो यज्ञमुषोऽन्तरिक्षेऽध्यासते
- * यास्ते रात्रीस्सवितर्देवयानीरन्तरा (सवितारात्रीरात्रीः) दीर्घः
- * गृहैश्चसर्वैः प्रजयान्वग्रे सुवोरुहाणाः (सुवरग्रे) रेफः
- * पृथिव्यामध्यासते ये अन्तरिक्षे ये दिवि
- * सुवर्गलोकमेत्यपवै सोमेन
- * तं छन्दसा व्यर्धयति (विविच्छन्दसा) पूर्वांगमः
- * यदन्तरिक्षं तदुमे पिताऽभूत् (तदूततदु)
- * उन्नम्भयपृथिवीं भिन्नीदं दिव्यन्नभः
- * नाकस्य पृष्ठे अधिरोचने (रोचनेऽध्यधि)
- * अथाऽहमनुकामिनी स्वेलोके
- * सपत्नदम्भनमदब्धासो अदाभ्यम्
(अदब्धासो अदब्धासः) अलोपः
- * प्रेह्युदेह्यृतस्य वामीरन्वग्निः
- * असिषन्नस्मिन्थ्युन्वति यजमाने
- * वातस्य पत्मन्निड ईडिताः (इडस्पत्मन्) सत्वम्
- * आश्वत्थ्युपभृद्राष्ट्रमेव विश्यध्यूहति
- * सतेत्वासते त्वादभ्यस्त्वौषधीभ्यो विश्वेभ्यः
- * तेजोवा आज्यं तेजस्व्येव भवति
- * ऊर्कर्पशव ऊर्जैवास्मा ऊर्जम्
- * समत ऊषु मधुमधुनाभि योधि
- * यावदेवास्ति तत्

तैत्तिरीयघनसारः

* प्रदेवं देव्या	अलोपानुवाकः?
* अयमुष्प्रदेवयुरहोता	
* सहसश्चित्सहीयान्देवः (सहीयाग्रश्चित्)	ऊष्मभावः, अनुस्वारश्च
* जातवेदोनिधीमह्यग्रेहव्याय (अग्रेऽग्रे)	लोपः
* अग्रे विश्वेभिस्स्वनीकदेवैरूर्णावन्तम् (अग्रेऽग्रे)	लोपः — 3.5.11.2
* सीदहोतः स्व उलोकेचिकित्वान् (चिकित्वाग्रश्चिकित्वान्)	ऊष्मभावः, अनुस्वारश्च
* हविषायजास्यग्रे बृहत् (अग्रेऽग्रे)	लोपः
* उनः परस्पास्त्वं वस्य आवृष्टभप्रणेता	
* अग्रे तोकस्य नस्तने तनूनाम् (अग्रेऽग्रे)	लोपः — 3.5.11.3
* अभित्वादेवसवितरीशानम् (सवितर्देव)	रेफः
* अथर्वा निरमन्थत (अमन्थतनिर्णिः)	णत्वम् — 3.5.11.3(43)
* तमुत्वादध्यङ्गः पुत्र ईधे	
* अग्निनाऽग्निस्समिध्यते कविर्गृहपतिः	
* तेहनाकं महिमानस्सचन्ते	

* * * * *

---

१. याज्यानुवाकः

चतुर्थकाण्डः

४.१ प्रथमप्रग्रः

- * युञ्जनः प्रथमं मनः अलोपप्रग्रः^१
- * निचाय्य पृथिव्या अध्याभरत्
- * प्रसुवातितान् (तागस्तान्) — 4.1.1.1 ऊष्मभावः, अनुस्वारश्च
- * वयुनाविदेक इन्महीदेवस्य
- * यस्यप्रयाणमन्वन्य इद्युः (अन्येऽनुप्रयाणम्) घने लोपः
- * देवसवितः प्रसुव (सवितर्देव) रेफः
- * केतपूः — वाचस्पतिः (वाचस्पतिष्ठितिर्वाचः पुनातु) 4.1.3.3(45)
- * छन्दसाऽऽददेऽङ्गिरस्वत् (छन्दसाऽऽच्छन्दसा) पूर्वागमः
- * अङ्गिरस्वदाभरत्रैषुभेन
- * प्रतूर्त वाजिनाद्रववरिष्ठाम्
- * प्रतूर्वन्नेह्यवक्रामनशस्तीः
- * उर्वन्तरिक्षमन्वहि स्वस्तिगव्यूतिः कम्पः
- * अङ्गिरस्वदच्छेह्यग्निम् — अङ्गिरस्वद्भरामः 4.1.2.2 (भरिष्यामोऽङ्गिरस्वत्, भरामोऽङ्गिरस्वत्) लोपः
- * अन्वहनिप्रथमः (प्रथमोऽहानि) लोपः
- * पुरुत्राच रश्मीननु (रश्मीग्रश्च) ऊष्मभावः, अनुस्वारश्च
- * अग्निग्रं सधस्थे महति चक्षुषा (सधस्थेऽग्निम्) लोपः 4.1.2.3(15)
- * द्रविणोदावाज्यर्वाकस्सः (अर्वाकरकरर्वार्वाकः) रेफः

तैत्तिरीयघनसारः

* सुवोरुहाणा अधिनाके	
(अधिनाके नाके अध्यधि नाके)	अलोप एव
* तासाग्रस्थानादुञ्जिहताम् (स्थानादुदुत्थानात्स्थानात्)	
* परित्वाऽग्ने – धीमहि (अग्नेऽग्ने)	पुनरुक्तलोपः
* सप्रथा उर्वग्नि भरिष्यत्	कम्पः
* शर्मचस्थोवर्मचस्थः	
* प्रथमोनिरमन्थदग्ने (निर्णिष्ठथमः)	णत्वम्, षत्वम्
* सीदहोतस्स्व उलोके चिकित्वान्	
(चिकित्वाग्ंश्चिकित्वान्) 4.1.3.3(19)	ऊष्मभावः, अनुस्वारश्च
* हविषायजास्यग्ने बृहत् (अग्नेऽग्ने) 4.1.3.3 (28)	लोपः
* आसदस्सुवः (सुवरसदः)	रेफः
* उदुतिष्ठ – कृपा (अवानोनोऽवावानः)	लोपः
* ऊर्ध्व ऊषुण ऊतये	त्रिक्रमः
* रोदस्योरग्नेचारुः (अग्नेऽग्ने)	लोपः
* अग्न आयाहिवीतय ऋतग्रं सत्यम् (अग्नेऽग्ने)	लोपः 4.1.4.3
* शिवमायन्तमभ्यत्रयुष्मान्	कम्पः
* अयं वो गर्भ ऋत्वियः (वोऽयम्)	लोपः
* आपो हिष्ठा मयोभुवस्तानः	
* अजस्र इच्छुक्रो देवेषु (अजस्रोऽजस्रः)	लोपः 4.1.5.2
* सातुभ्यमदिते मह ओखां दधातु	
* अङ्गिरस्वदिशोऽसि (दिशोऽङ्गिरस्वत्)	लोपः
* अङ्गिरस्वदभीन्धतामुखे ग्रास्त्वा	कम्पः
* सवितोद्वपतुसुपाणिः	

तैत्तिरीयधनसारः

- * अङ्गिरस्वद्विश्वेत्वा (विश्वेऽङ्गिरस्वत्) लोपः
- * संचेध्यस्वाग्रे प्रचबोधयैनमुच्चिष्ठ
- * माचरिषदुपसत्ताते अग्रे
- * सप्तहानो अभिमातिजिञ्चस्वेगये
- * इहैवाग्रे अधिधारयारयिं मात्वानिक्रन्
- * वर्धतां ते अनिष्टतः (अनिष्टतो अनिष्टतः) अलोपः
- * निहो अतिस्थिधोऽत्यचित्तिम् (स्थिधोऽत्यति) लोपः
- * अनाधृष्यो जातवेदा अनिष्टतः
  - (अनाधृष्योऽनाधृष्यः) (अनिष्टतो अनिष्टतः)
- * बृहस्पतेसवितर्बोधयैनम् (सवितर्बृहस्पते) रेफः
- * अच्छायमेतिशवसाधृतेनेडानः
- * ऊर्ध्वमध्वरं नोऽग्रेजिह्वामभि (नो अध्वरम्)
- * बर्हिरेदगंसदन्त्वडासरस्वती
- * अग्रेस्वाहा कृणुहि जातवेदः
  - (अग्रेऽग्रे, जातवेदः कृणुहि)
- * समवर्तताग्रे भूतस्य जातः पतिरेकः
  - (अग्रेऽवर्तत, एकस्पतिष्पतिः)
- * महित्वैक इद्राजा जगतो बभूव
- * आपोहयन्महतीः
- * अरिष्टा त्वमुदिहि यज्ञे अस्मिन्
- * संवतोऽवराग् अभ्यातर। यत्राहमस्मिताग् अव
  - (अवराग् अवरान्, ताग्-स्ताग् अस्मि)
- * रोहिदश्व इहाऽऽगहि

तैत्तिरीयघनसारः

- * पुरीष्यःपुरुप्रियोऽग्ने (अग्नेऽग्ने) 4.1.9.3 (15) लोपः
  - * स्वाँश्योनिमिहाऽऽसदः
  - * यदग्ने यानिकानिचाऽते
  - * यदत्युपजिह्विका यद्वम्रो अतिसर्पति
  - * अप्रयावं भरन्तोऽश्वाय (भरन्तो अप्रयावम्)
  - * रायस्पोषेण समिषा मदन्तोऽग्ने (अग्नेऽग्ने) लोपः 4.1.10.1 (45)
  - * येच तस्करास्ताग्रंस्ते अग्नेऽपिदधाम्यास्ये
(ताग्रस्ताग्रस्तस्कराः) ऊष्मभावः, अनुस्वारश्च
  - * जम्भ्यैस्तस्कराग्रं उत (तस्करान्तस्करान्)
  - * हनूभ्याग्रस्तेनान्भगवस्ताग्रस्त्वंखाद (ताग्रस्तान्) ऊष्मभावः, अनुस्वारश्च
  - * बाहू अतिरमुद्वर्च उदूबलम्
  - * अमित्रानुन्नयामि स्वाग्रं अहम्
  - * दृशानो रुक्म उव्या व्यद्यौद्वुर्मर्षम्
  - * द्यावाक्षामा रुक्मो अन्तः (अन्तारुक्मः) दूर्घः
  - * अग्नेयं यज्ञमध्वरम् (अग्नेऽग्ने) 4.1.11.1(1) अलोपानुवाकः^१
  - * अचित्तीयञ्चकृमादैव्ये जने
  - * सुवतादनागसः (अनागसोऽनागसः) लोपः
  - * विश्वाहिमाया अवसिस्वधावः (स्वधावोऽवसि) लोपः
  - * तेऽवर्धन्तस्वतवसो महित्वनाऽनाकम्
(स्वतवसोऽवर्धन्त) लोपः, त्रिक्रमः
  - * विष्णुर्यज्ञावद्वृष्णं – सीदन्नधि (अधिषीदन्) षत्वम्
  - * विश्वेदेवा विश्वेदेवाः
-

^१. याज्यानुवाकः

४.२ द्वितीयप्रकृतिः

* विष्णोः क्रमोऽसि	अलोपप्रकृतिः ^१
* छन्द आरोह (आच्छन्दः)	पूर्वागमः
* क्रमोऽस्यरातीयतो हन्ता (अरातीयतोऽरातीयतोऽसि)	पुनरुक्तलोपः
* क्रमोऽसि शत्रूयतः (शत्रूयतोऽसि)	पुनरुक्तलोपः
4.2.1.2 (2) —	
* सद्योजज्ञानो विहीमिद्धो अख्यदा	
* अग्नेऽभ्यावर्तिन्नभिन आवर्तस्व	लोपः, कम्पः
* अग्ने अङ्गिरशशतं ते सन्तु (अग्ने अङ्गिरो अङ्गिरोऽग्ने अङ्गिरः)	लोपः
* नष्टमाकृधिपुनर्नः (पुनस्कृधि)	सत्त्वम्
* पुनरग्निषाऽयुषा। पुनर्नः पाहि विश्वतः (अग्नेऽग्ने, विश्वतस्पाहि)	पुनरुक्तलोपः, सत्त्वम्
* ब्रते तवानागसो अदितये (अदितये अदितयेऽनागसोऽनागसः)	लोपः
* आत्वाऽहारूषमन्तरभूर्धुवस्तिष्ठ	
* हग्ंसशुचिष्ठ - ऋतं बृहत्	
* अजस्त्रमिन्धान एनम् (इन्धानोऽजस्त्रम्)	लोपः
* अपस्वन्तर्नृचक्षा ईधे	कम्पः
* रोदसी अपृणाञ्जायमानः (जायमानोऽपृणात्)	लोपः
* उञ्जातेन भिनददुञ्जनित्वैः	
* वस्यो अच्छाऽभिद्युम्नं देवभक्तम्	

तैत्तिरीयघनसारः

- * सौश्रवसेष्वग्न उकथ उकथ आभज
- * अन्नपतेऽन्नस्य नो देह्यनमीवस्य शुष्मिणः
(अन्नपतेऽन्नपते, नो अन्नस्य, शुष्मिणोऽनमीवस्य)   लोपः
- * उदुत्वा विश्वेदेवा अग्ने भरन्तु (अग्नेऽग्ने)   लोपः
- * मातेवपुत्रं बिभृतास्वेनम्
- * अफस्वग्ने सधिष्ठव   कम्पः
- * भूतस्याग्ने गर्भो अपाम् (गर्भोऽग्नेऽग्ने)   लोपः
- * पुनरग्न इषाऽयुषा। पुनर्नः पाहि विश्वतः
(अग्नेऽग्ने, विश्वतस्पाहि) — 4.2.3.4(4) —   पुनरुक्तलोपः, सत्वम्
- * पीयति त्वो अनुत्वो गृणाति
- * अपेतवीत – नूतनाः   लोपः
- * अयग्ंसो अग्निः (सोऽयम्)
- * अग्ने दिवो अर्णम् – धिष्णिया ये
(अग्नेऽग्ने, देवाग्ं अच्छ)   लोपः, अनुस्वारः
- * याश्चावस्तादुपतिष्ठन्त आपः (उपतिष्ठन्तेऽवस्तात्)   लोपः — 4.2.4.2(40)
- * अग्ने यत्ते दिविवर्चः पृथिव्याम् (अग्नेऽग्ने)   लोपः
- * अन्तरिक्षमुर्वाततन्थत्वेषस्यः   कम्पः
- * आहुतमनमीवा इषो महीः (इषोऽनमीवाः)
- * अग्ने साते सुमतिः (अग्नेऽग्ने, सुमतिष्ठेते)   लोपः, षत्वम्
- * अयं ते योनिरकृत्वियः (तेऽयमयम्)   लोपः
- * संवामनाग्ंसि संव्रतासमुचितान्याकरम्
- * अग्नेपुरीष्याधिपाः (अग्नेऽग्ने) — 4.2.5.1(22) —   लोपः
- * शिवौ भवतमद्यनः (नोऽद्य)   पुनरुक्तलोपः

तैत्तिरीयघनसारः

* स्वे योनावभारुखा (अभारभाः)	रेफः
* तन्नः पर्षदतिद्विषोऽग्रे (अग्रेऽग्रे) — 4.2.5.2(43) —	लोपः
* अयजमानमिच्छस्तेनस्येत्याम्	
* अन्यमस्मदिच्छ सात इत्या नमोदेवि	
* संवरत्रादधातन निः (निर्णिः)	णत्वम्
* असन्नो नेदीय इथसृण्या पक्षमाऽऽयत्	
* उदित्कृष्टति गामविं प्रफव्यञ्च	
* इन्द्रायाग्रये पूष्ण ओषधीभ्यः	
* रपाग्रंसि विघ्नतीरितरपः	
* गोभाज इत्किलासथ यथ्सनवथ	
* अन्या वो अन्यामवत्वन्याऽन्यस्या उपावत	
* या आविविशः परुःपरुः	षत्वं न
* तानो मुञ्चन्त्वग्ंहसः (अग्ंहसो अग्ंहसः)	अलोपः
* अवपतन्तीरवदन्दिव ओषधयः (दिवोऽवदन्)	लोपः
* इषमूर्जमहमित आददे (इतोऽहम्)	लोपः
* आनो गोषु विशत्वौषधीषु जहामि	
* अनूनवर्चा उदियरूषिभानुना	
* समुयन्तु वाजाः (उयन्तु यन्तूयन्तु)	
* अभ्यस्थाद्विश्वाः — सोम आह (तदूतत्तदु सोमः)	कम्पः
* सवितातन्म आह पूषामाऽधात्	रेफः
* सुरुचो वेन आवः (आवरावर्वनः)	रेफः
* सतश्च योनिमस्तश्च विवः (विवर्विवः)	
* द्यामिमञ्चयोनिमनुयश्च पूर्वः (योऽन्वनु)	पुनरुक्तलोपः

तैत्तिरीयधनसारः

- * येऽदोरोचने दिवो येवा (रोचनेऽदोऽदः) लोपः, कम्पः
- * ये वावटेषु शेरते (शेरतेऽवटेषु) — 4.2.8.3 (58) — लोपः
- * सहस्वारातीयतस्सहस्व (अरातीयतोऽरातीयतः) पुनरुक्तलोपः — 4.2.9.5(45)
- * अग्ने युक्ष्वाहियेतवाश्वासो देवसाधवः
(अग्नेऽग्ने, अश्वासोऽश्वासः) लोपः
- * देवहूतमाग् अश्वाग् अग्ने
(अश्वाग् अग्ने अग्नेऽश्वाग् अश्वाग् अग्ने) लोपः, अनुस्वारः
- * द्यामिमञ्चयोनिमनुयश्च पूर्वः (योऽन्वनु) 4.2.9.5(39) पुनरुक्तलोपः
- * समिथ्सवन्ति सरितो न धेनाः
- * तस्मिन्थसुपर्णो मधुकृत् (तस्मिग्रस्तस्मिन्) ऊष्माभावः, अनुस्वराश्च
- * हरसामाभि – चीयमानः (चीयमानः कृणुहि)
- * हरिमद्रिबुद्धमग्ने माहिग्रंसीः (अग्नेऽग्ने) लोपः
- * यो अग्निरग्नेस्तपसोऽधिजातः (तपसोऽग्नेः) लोपः
- * अजाह्यग्नेरजनिष्टगर्भार्थसावै
- * इन्द्रग्री रोचना दिवः अलोपानुवाकः^१
- * शजथद्वत्त्रमुतसनोतिवाजम् (वृत्रग्रशजथच्छथद्वत्तम्) अनुस्वारः
- * प्रेन्द्राग्रीविश्वाभुवनाऽत्यन्या
- * अवते हेड उदुत्तमम् (तेऽवाव) लोपः
- * आसन्निषून्हस्वसोमयोभून्
- * अग्ने नयाऽदेवानाग्ंशन्नो भवन्तु (अग्नेऽग्ने) लोपः 4.2.11.3 (19)
- * त्वन्नो अग्ने सत्वन्नो अग्ने

१.याज्यानुवाकः

४.३ तृतीयप्रत्नः

- * अपान्त्वेमन्थसादयामि
  - * सौवर्गं शरच्छ्रौत्यनुष्टुप्त्वारद्यनुष्टुभः
  - * भरद्वाजऋषिः प्रजापतिगृहीतया
  - * स उ सप्तदशवर्तनिः
  - * अहभूनत्रृषिरुदीची
  - * ध्रुवक्षितिः
  - * पितेवैधिसूनव आसुशेवा
  - * घृतवतीह सीद – यजस्वाश्चिना
  - * पाहिचक्षुर्म उव्या विभाहि (चक्षुःपाहि)
  - * अपस्पिन्वौषधीः (ओषधीष्पिन्व)
  - * चतुष्पादव दिवो वृष्टिमेरय (दिवोऽवाव) — 4.3.4.3
  - * अन्तरिक्षस्य पृष्ठे व्यचस्वतीम् (पृष्ठे अन्तरिक्षस्य)
  - * आयाद्यां भास्यापृथिवीमोर्वन्तरिक्षम्
  - * प्राणं मे पाह्यपानं मे पाहि (मे अपानम्)
  - * ध्रुवाऽसि धरणी धर्यसि धरित्री
  - * ब्रह्मणस्पतिरधिपतिः (अधिपतिष्पतिष्पतिः)
  - * अस्तुवतर्तवोऽसृज्यन्तार्तवोऽधिपतिः
  - * प्रजा असृज्यन्त – आधिपत्यमासीत्
  - * इयमेवसाया प्रथमा
  - * पन्थामनुतिस्त्र आगुः (तिस्त्रोऽनुपन्थाम्)
- अलोपानुवाकः^१
- षत्वं न
- षत्वम्
- लोपः
- अलोपः
- कम्पः
- पुनरुक्तालोपः
- षत्वम्
- अलोपानुवाकः^२
- घने लोपः

१. अनुवाकग्रहणम्

२. अनुवाकग्रहणम्

- * तासामुयन्तिप्रयवेण पञ्च
- * ज्योतिषाऽगाद्विश्वरूपा
- * बिभ्रती जरामजर उष आगाः
- * प्रथमेयमागादह्नान्नेत्री जनित्री
- * बहुधोषो व्युच्छस्यजीर्णा त्वम्
- * अग्निवृत्राणि जह्नन्त्
- * सहसिन्ननीकमुपाक आरोचते (उपाकेऽनीकम्)
- * सैनानीकेनसुविदत्रो अस्मे (सुविदत्रोऽनीकेन)
- * अग्ने द्युमदुतरेवद्विदीहि (अग्नेऽग्ने)
- * एवा नो अद्य समनासमानानुशन्
- * युष्माकोतीरिशादसः
- * प्रमुञ्चन्त्वगंहसः (अगंहसो अगंहसः)
- * यविष्टविद्वाग् ऋतूगंरक्षतुपते यजेह (ऋतूगंरक्षतून्)
- * अस्यायजिष्ठः (आयजिष्ठोऽसि) — 4.3.13.4(42)
- * अग्नेयदद्य (अग्नेऽग्ने) — 4.3.13.4(44)
- * शोचेवेष्टग्रहि यज्वा
- * हव्याजस्त्रोवक्षि (अजस्त्रोऽजस्तः)
- * प्रतिन ईंगंसुरभीणिवियन्तु
- * रोचनादिवशङ्खथद्वत्रमिन्द्रं वः

४.४ चतुर्थप्रत्नः

- * रश्मिरसि क्षयाय
- * जिन्वान्वितिरसि दिवेत्वा दिवम्

१.याज्यानुवाकः

अलोपानुवाकः^१

लोपः

लोपः

लोपः

अलोपः

अनुस्वरः, रेफः

लोपः

लोपः

लोपः

तैत्तिरीयघनसारः

- * प्रवाऽस्यहेत्वाऽहर्जिन्वाऽनुवाऽसि
- * पितृभ्यस्त्वापितृन् (पितृग्रस्त्वात्वा) ऊष्मभावः, अनुस्वारश्च
- * अधिपतिरसि प्राणाय
- * विवृदसि सगंरोहोऽसि नीरोहः
- * स्वराऽस्युदीचीदिग्विश्वे ते देवाः
- * प्रतिष्ठित्या अन्तरिक्षायर्घयस्त्वा
- * तस्य रथप्रोतश्चाऽसमरथश्च सेनानिग्रामण्यौ
- * आदस्य वातो अनुवातिशोचिरधस्म
- * अग्निर्मूर्धा दिवः अलोपानुवाकः^१
- * ककुत्पतिः पृथिव्या अयम् (पृथिव्यास्पतिष्पतिः) सत्वम्, षत्वम्
- * अवोचामकवये मेध्याय (कवयेऽवोचाम) लोपः
- * सीदन्निहेतायजथाय (निनिसीदत्) षत्वं न
- * अग्ने हव्याय (अग्नेऽग्ने) — 4.4.4.3(43) लोपः
- * सग्ंसमिद्युवसे वृष्टनग्ने (अग्नेऽग्ने) — 4.4.4.13(13) लोपः
- * उदस्य शोचिरस्थादाजुह्वानस्य
- * अग्नेवाजस्य (अग्नेऽग्ने) — 4.4.4.5(19) लोपः
- * वसुष्कविरग्निरीडेन्योगिरा
- * यद्धस्यातेपनीयसीसमित्
- * उतोन उत्पुपूर्या उक्थेषु शवसः
- * अग्ने तमद्याऽश्वनस्तोमैः क्रतुन् (अग्नेऽग्ने) — 4.4.4.7(8) लोपः
- * अधाह्यग्ने क्रतोर्भद्रस्य दक्षस्य
- * आभिष्टे अद्यगीर्भिर्गृणन्तोऽग्ने (अग्नेऽग्ने) 4.4.4.7(37) लोपः

१. अनुवाकग्रहणम्

तैत्तिरीयधनसारः

- * विभ्राष्टिमनुशुक्रशोचिषः
(शुक्रशोचिषोऽनुविभ्राष्टिम्) घने लोपः
- * अग्रेत्वन्नो अन्तमः (अन्तमोऽन्तमः) पुनरुक्तलोपः
- * अन्तरिक्षस्य पृष्ठे (पृष्ठे अन्तरिक्षस्य) अलोपः
- * तेनर्षिणा तेन ब्रह्मणा तया
- * प्राणं मेपाह्यपानं मे (मे अपानम्) पुनरुक्तालोपः
- * पाह्यायुर्मे पाहि (आयुः पाहि) षत्वं न
- * तावेहिसग्रंभावहै पाञ्चजन्येषु
- * प्रजापतिर्मनसाऽन्धोऽच्छेतो धाता
- * हविर्धानेऽदितिरासादितो – आधूयमानः
- * सिन्धुरवभृथमवप्रयन्थसमुद्रोऽवगतः
- * शैशिरावृतू अभिकल्पमानाः कम्पः
- * आदित्यानां ते तेऽधिपतयस्तेभ्यः
- * अक्षीयमाणा ऋतस्थास्थर्तावृथः
- * वैराजे सामन्नधिमे (अध्यधिसामन्) षत्वं न
- * समिद्विशामाशयानः आलोपानुवाकः^१
- * यज्ञमवन्तुनो घृताचीः (नोऽवन्तु) लोपः
- * दिशां देव्यवतुनो घृताची (नोऽवतु) लोपः
- * त्वं गोपाः पुर एतोतपश्चात्
- * रेवत्सामातिच्छन्दा उछन्दोऽजातशत्रुः
- * पयस्वतीरन्तिराशानो अस्तु
- * विष्णुपत्व्यघोरास्येशाना सहसः

१. महापृष्ठ्यम्

* वैश्वानरो न ऊत्या – इदनुमते त्वम्
(नोऽनुदिवि, नो अन्वनु, अनुमतेऽनुमते)

लोपः

४.५ पञ्चमप्रग्रहः

- * नमस्ते रुद्रमन्यवे अलोपानुवाकः^१
- * शिवाशरव्यायातवतयानोरुद्र
- * अध्यवोचदधिवक्ता प्रथमो दैव्यः
- * अहीग्न्त्वं सर्वाञ्जम्भयन् (सर्वाग्न्त्वं) ऊष्मभावः, अनुस्वारश्च
- * गोपा अदृशनदृशन्नुदहार्यः
- * अथो ये अस्य सत्वनोऽहं तेष्योऽकरन्नमः
(अथो ये येऽथो अथो ये, तेष्योऽहमहम्, नमोऽकरम्) लोपः
- * अनेशन्नस्येषव आभुरस्यनिषङ्गंथिः
- * नमस्ते अस्त्वायुधायाऽनातताय धृष्णवे
(धृष्णवेऽनातताय) लोपः
- * अथोय इषुधिस्तवाऽरे (यो योऽथो अथो) लोपः
- * पतये नमः (नमस्पतये) सत्वम्
- * नमो अश्वेष्योऽश्वपतिभ्यश्च वो नमः
- * अपगुरमाणायचाभिघ्नते
- * द्रापे अन्धसस्पते अलोपानुवाकः^२
(पतेऽन्धसो अन्धसः) लोपः
- * पशूनां माभेर्माऽरोमो एषां किञ्चनाममत्
- * मानो महान्तमुतमानो अर्भकं मानः

१. अनुवाकग्रहणम्

२. अनुवाकग्रहणम्

तैत्तिरीयघनसारः

- * मान उक्षन्तमुतमान उक्षितम्
- * पितरं मोत मातरं प्रिया मानः
- * मृडानो रुद्रोतनो मयस्कृधि
- * परिणोरुद्रस्यहेतिवृणकु (हेतीरुद्रस्य) दीर्घः
- * अस्मिन्महति – भवा अधि
- * य एतावन्तश्च भूयाग्‌सश्च
- * येऽन्तरिक्षे ये दिवि येषाम्

४.६ षष्ठप्रक्रः अलोपप्रक्रः

- * अश्मन्त्रूर्ज पर्वते अलोपप्रक्रः
  - * समुद्रस्य त्वावाकयाग्ने परि (अग्नेऽग्नेऽवाकया) लोपः
  - * अग्नेपित्तमपामसि (अग्नेऽग्ने) लोपः
  - * पावक आचितयन्त्या कृपा
  - * एतशस्यनूरण आयोधृणे
  - * अग्ने पावक रोचिषा (अग्नेऽग्ने) लोपः
  - * अग्ने देवाग्‌ इहाऽवह (देवाग्‌ अग्नेऽग्ने) लोपः
  - * नृषदेवट् – सुवर्विदेवट् (वण्णृषदे) णत्वम्
  - * अहुतादो हविषो यज्ञे (अहुतादोऽहुतादः) लोपः
  - * योभ्यो नर्ते पवते धामकिञ्चन नते
  - * सैनानीकेनसुविदत्रः (सुविदत्रोऽनीकेन) लोपः
  - * य इमाविश्वा अलोपप्रक्रः
  - * योनस्सतो अभ्यासञ्ज्ञजान
-

१. विकर्षः

२. विकर्षः

तैत्तिरीयघनसारः

- * असूर्ता सूर्तारजसो विमाने
- * कग्रस्विदगर्भं प्रथमं दध्र आपः
- * विश्वकर्मा ह्यजनिष्ट देव आदित् (देवोऽजनिष्ट) लोपः
- * यदेदन्ता अदद्वग्हन्त पूर्व आदित्
- * आरम्भणं कतमस्त्विक्तिमासीत्
- * किग्रस्विद्वनं क उ स वृक्ष आसीद्यतः
- * मनीषिणो मनसा पुच्छतेदुतद्यत्
- * यामध्यमा विश्वकर्मन्त्रुतेमा
- * सिन्धूनां पतये नमः (नमस्पतये) सत्त्वम्
- * समनमन्तपूर्वीरयमुग्रो विहव्यः (उग्रोऽयम्) लोपः
- * जुहुता विश्वकर्मणे विश्वाहामत्यग्ं हविः
- * उदेनमुत्तरान्नय अलोपानुवाकः^१
- * अग्ने घृतेनाहुत (अग्नेऽग्ने) लोपः
- * उदुत्वा विश्वे देवा अग्ने (अग्नेऽग्ने) लोपः
- * ज्योतिरुदयाग्ं अजस्त्रम्
- (उदयाग्ं अयाग्ं उदुदयाग्ं अजस्त्रम्) अनुस्वारः
- * अथासपत्नाग्ं इन्द्रो मे
- (सपत्नाग्ं अथाथा सपत्नाग्ं इन्द्रः) अनुस्वारः
- * आशुशिशानः अलोपानुवाकः^२
- * सङ्क्रन्दनोऽनिमिष एकवीरः
- (एकवीरोऽनिमिषोऽनिमिषः) लोपः

१. विकर्षः

२. विकर्षः

तैत्तिरीयघनसारः

- * रक्षो हाऽमित्रागं अपबाधमानः
(अमित्रागं अमित्रान्नक्षोहा) अनुस्वारः
  - * अस्माकमेध्यवितारथानाम् लोपः
  - * गाहमानोऽदायः (अदायो अदायः) लोपः
  - * पृतनाषाडयुध्योऽस्माकम् (अयुध्योऽयुध्यः) कम्पः
  - * अस्माकमिन्दस्समृतेषु (इन्द्रोऽस्माकम्) अलोपानुवाकः^१
  - * उद्धरूषयमधवन्नायुधान्युध्सत्वनाम् दीर्घः
  - * राजामृतेनाभिवस्ताम् लोपः
  - * प्राचीमनुप्रदिशम् लोपः
  - * प्रेहि विद्वानग्रेरग्रे पुरो अग्निः पुनरुक्तलोपः
  - * सुवर्यन्तो नापेक्षन्त आद्याम् त्रिक्रमः
  - * द्यावा क्षामारुकमो अन्तः (अन्तरन्तारुकमः) लोपः
  - * दिवमुत्तभानतेजसा दिश उद्गंह लोपः
  - * विधेमस्तोमैरवरेसधस्थे (अवरेऽवरे) पुनरुक्तलोपः
  - * चित्रामाहं वृणे सुमतिम् (वृणेऽहम्) लोपः
  - * सप्त ते अग्ने समिधः (समिधोऽग्नेऽग्ने) लोपः
  - * ऋतजिञ्च सत्यजिञ्च सेनजिञ्च सुषेणश्च त्रिक्रमः
  - * ईद्वक्षास – एतन लोपः
  - * दैवीर्विशो मरुतोऽनुवत्मानः
(अनुवत्मानोऽनुवत्मानः) अलोपानुवाकः^२
  - * जीमूतस्येव लोपः
-

१. विकर्षः

२. महापृष्ठयम्

* वक्ष्यन्तीवेदागनीगन्ति कर्णं प्रियम्	
* रथे तिष्ठन्नयति वाजिनः पुरः (तिष्ठग्रस्तिष्ठन्)	उष्मभावः, अनुस्वारश्च
* क्षिणन्ति शत्रूग्रंनपव्ययन्तः (अनपव्ययन्तोऽनपव्ययन्तः)	लोपः
* रक्षामाकिर्णो अघशग्रंसः (अघशग्रंशोऽघशग्रंसः)	पुनरुक्तलोपः
* सान्वेषां जघनाग्रं उप (जघनाग्रं एषाम्)	अनुस्वारः
* अश्वाजनिप्रचेतसोऽश्वान् (प्रचेतसोऽश्वाजनि)	लोपः ^१
अलोपपाठोऽपि कैश्चित् शिष्टैरादृतः	
* परिपातु विश्वतः (विश्वतस्पातु)	सत्वम्
* वनस्पतिभ्यः पर्याभृतम् (परिवनस्पतिभ्यः)	णत्वं न
* निष्टनिहिदुरिताबाधमानः	
* आमूरजप्रत्यावर्तयेमाः केतुमत्	अलोपानुवाकः ^२
* यदक्रन्दः	
* असियमो अस्यादित्यो अर्वन्नसित्रितः (यमो अस्यसि, आदित्योऽस्यसि, त्रितोऽस्यसि)	अलोपः, लोपः
* उतेवमेवरुणश्छन्ध्यर्वन् यत्राते	
* आरादजानामवोदिवा (अवोऽवो अजानाम्)	लोपः
* आनडादिदग्रसिष्ठ ओषधीरजीगः (अजीगरजीगरोषधीः)	रेफः
* रथो अनु मर्यो – कनीनाम् (मर्योऽनु रथः, भगोऽनु गावः)	घने लोपः

१.अत्र

२.महापृष्ठयम्

तैत्तिरीयधनसारः

-
- * हिरण्यशृङ्गोऽयो अस्य – अवर इन्द्र आसीत्
(अयोऽयः, अवरोऽवरः) लोपः
  - * सधस्थमर्वाग् अच्छ (अर्वाग् अर्वान्धस्थस्थम्) अनुस्वारः
  - * जुष्टतमो हि गम्या अथाशास्ते दाशुषे वार्याणि
  - * मानोमित्रः अलोपानुवाकः?
  - * पुरोडाशमर्वतात्वष्टेदेनम्
  - * यद्वाधास्य प्रभृतमास्ये तृणम्
  - * मक्षिकाश यद्वा स्वरौ स्वधितौ रिस्मस्ति
  - * यदूवध्यमुदरस्यापवाति य आमस्य
  - * मातृदूम्यामाश्रिष्टन्मातृणेषु
  - * ये वाजिनम् अलोपानुवाकः?
  - * ये चार्वतो मागंसभिक्षामुपासते
  - * मागस्पचन्या उखाया या पात्राणि
  - * यदश्वाय वास उपस्तृणन्ति (वासोऽश्वाय) लोपः
  - * सुचेवताहविषो अध्वरेषु
  - * याते गात्राणामृतुथाकृणोमि
  - * असिनामिथूकः (मिथूकः कर्मिथुमिथूकः) रेफः
  - * न वा उवेतन्नियसेनरिष्यसि देवान्
  - * अनागास्त्वं नो अदितिः (नो नोऽनागास्त्वम्) लोपः
  - * अश्वो वनताग् हविष्मान् (अश्वो अश्वः)
-

१. महापृष्ठ्यम्

२. महापृष्ठ्यम्

४.७. सप्तमप्रकृतिः

- * अग्नाविष्णु सजोषसेमा:
- * भामश्चमेऽमश्चमेऽम्भश्चमे
- * रश्मिश्चमेऽदाभ्यश्चमे
- * कल्पन्तामृकचमे साम च मे
- * घर्मश्चमेऽर्कश्चमे
- * चम ऋतुश्चमेव्रतं च मे
- * घर्मश्चमेऽर्कश्चमे
- * यज्ञेन कल्पतामपानो यज्ञेन (अपानो अपानः) पुनरुक्तालोपः
- * प्रसवश्चापिजश्चक्रतुश्च (अपिजो अपिजः) पुनरुक्तालोपः
- * आन्त्यायनश्चान्त्यः (अन्त्यो अन्त्यः) पुनरुक्तालोपः
- * वाजोनस्सप्त अलोपानुवाकः^१
- * विश्वेनो देवा अवसाऽगमन्तु
- * अग्नि युनज्ञि शवसा अलोपानुवाकः^२
- * विष्टपग्ंसुवोरुहाणा अधिनाक उत्तमे अलोप एव
- * इमौ ते पक्षावजरौ पतत्रिणः
- * तस्मिन्नहं निदधे नाके (तस्मिग्गस्तस्मिन्) ऊष्मभावः, अनुस्वारश्च
- * तृतीये पृष्ठे अधिरोचने (रोचनेऽधि) लोपः
- * अयमग्निर्वीरतमो वयोधाः (वीरतमोऽग्निः) लोपः
- * प्रयाताग्रे पथः (पथोऽग्रेऽग्रे) लोपः
- * अयं ते योनिरकृत्वियः (तेऽयम्) लोपः
- * ममाग्रे वर्चः अलोपानुवाकः^३

१. विहव्यम्

२. विहव्यम्

३. विहव्यम्

तैत्तिरीयघनसारः

---

* ममान्तरिक्षमुरुगोपमस्तु	कम्पः
* एनोमानिगां – अधि (विश्वेऽहम्)	लोपः
* देवीष्वदुर्वारुरुणः कृणोत	
* पुनस्तेऽमैषां चित्तं प्रबुधा विनेशत्	
* भुवनस्य यस्पतिर्देवम् (पतिष्पतिः)	षत्वम्
* यज्ञमश्विनोभा बृहस्पतिः	
* शर्मयग्ंसदस्मिन् हवे पुरुहूतः	
* इन्द्राग्निभ्यामवबाधामहे तान् (बाधामहेऽव, ताग्स्तान्)	लोपः, ऊष्मभावः, अनुस्वारश्च
* उपरिस्पृशम्मोग्रं चेत्तारम्	
* अग्रेमन्वे प्रथमस्य	अलोपानुवाकः ^१
* स नो मुञ्चत्वग्ंहसः (अग्ंहसो अग्ंहसः)	अलोपः
* निमिषद्यदेजति यस्य जातं जनमानम्	
* रथ ऋजुरश्मिस्सत्यधर्मामिथुश्चरन्तम्	
* अनिशितमोजः (ओजोऽनिशितम्)	लोपः
* विश्वामवन्तुविश्वे (विश्वेऽवन्तु)	लोपः
* यदिदं माभिशोचति पौरुषेयेण	
* अनुनोऽद्यानुमतिरन्विदनुमते (अनुमतेऽनुमते)	लोपः
* पूरुषत्रायविष्टाविद्वाग्ं – विष्वगग्ने (अविद्वाग्ंसोऽविद्वाग्ंसः, अस्माग्ं अस्माग्ं अदितेः)	लोपः, अनुस्वारः
* प्रमुञ्चाव्यग्ंहः (अग्ंहोऽग्ंहः)	लोपः

* * * * *

---

१. महापृष्ठ्यम्

पञ्चमकाण्डः

५.१ प्रथमप्रत्नः

- * सावित्राणि जुहोति प्रसूत्यै
- * चतुर्गृहीतमधारयन् (अधारयग्श्चतुर्गृहीतम्) उष्मभावः, अनुस्वारश्च
- * एवैनमभिक्रमयति वसीयान् कम्पः
- * रूपसमृद्ध्या – अवरुद्धै
- * एह्यवक्रामन्तशस्तीरित्याह
- * अङ्गिरस्वदच्छेहीत्याह – देवताभिः अलोपः
- * अङ्गिरस्वदच्छेम इत्याह (इम इमो अच्छ)
- * अङ्गिरस्वद्भराम इति (भरामोऽङ्गिरस्वत्) लोपः
- * आगत्य वाज्यध्वन आक्रम्य
(वाज्यध्वनो अध्वनो वाजी, आक्रम्याध्वनोऽध्वनः) पुनरुक्तालोपः, लोपः
- * उत्क्रामोदक्रमीदितिद्वाभ्याम्
- * रूपेणैवैनदाहरति
- * गृह्णात्यनुष्टुभापरिलिखत्यनुष्टुप्
(पर्यणुष्टुभा, अनुष्टुब्लिखति) णत्वम्
- * ज्योतिष्मन्तं त्वाऽग्ने सुप्रतीकमित्याह (अग्ने अग्ने) पुनरुक्तालोपः
- * प्रथमोनिरमन्थदग्ने इत्याह (निर्णिष्ठ्रथमः)
(अमन्थदग्ने अग्ने अमन्थत्, इत्यग्नेऽग्ने इति) णत्वम्, षत्वम्
- * त्वामग्ने पुष्करादधीत्याह (अग्ने अग्ने) पुनरुक्तालोपः, लोपः
- * तमुत्वादङ्गुष्ठिरित्याह दध्यङ्गु वा आथर्वणः पुनरुक्तालोपः

तैत्तिरीयघनसारः

- * सगंसादयतिनिहोतेति (निनिषादयति) षत्वम्
- * जनिष्वाहि जेन्यो अग्रे अह्नाम् (अग्रे अग्रे) पुनरुक्तालोपः
- * ज्योतिषा सहेत्यनुष्टुभोपनह्यत्यनुष्टुप्
(नह्यत्यनुष्टुबनुष्टुम्भतिनह्यत्यनुष्टुप्)
- * उदुतिष्ठस्वध्वरोध्व ऊषुण ऊतये त्रिक्रमः
- * अप्यनालेशेत्यन्यान्पशून्मेद्यति
- * मानुषीभ्यस्त्वमङ्गिर इत्याह
(त्वमङ्गिरो अङ्गिरस्त्वम्, इतीत्यङ्गिरोऽङ्गिर इत्याह) पुनरुक्तालोपः, लोपः
- * माद्यावापृथिवी – शमयति (शूशुचो अभि) अलोपः
- * यदाहानयोर्लोकयोर्वीत्यै
- * इयं वा अदितिरदित्यैवादित्यां खनति
- * न हिस्वस्वगंहिनस्ति देवानां त्वा
- * वारुण्युखाऽभीद्वा मैत्रियोपैति
- * सर्वादिशोऽनुविभात्युत्तिष्ठबृहती
- * देवत्राकरजक्षीरेणाऽच्छृणति परमम्
- * छन्दोभिराच्छृणति (छन्दोभिराच्छन्दोभिः) पूर्वागमः
- * निरवदायमेध्यं कृत्वाऽहरति त्रिक्रमः
- * समास्त्वाग्न – वर्धयन्त्वित्याह (ऋतवो अग्रे अग्रे) पुनरुक्तालोपः
- * अपनुदत्युद्वयन्त्तमसस्परीत्याह
- * यदुखासायद्विद्येतार्तिमार्छेत्
- * मातुरस्या उपस्थ इति (उपस्थे अस्याः) पुनरुक्तालोपः
- * एष्वेव लोकेष्वाविदं गच्छत्यथो कम्पः
- * यदग्रेयानिकानिचेति समिधम् (अग्रे अग्रे) पुनरुक्तालोपः

- * सगंशितं मे ब्रह्मोदेषां बाहू
- * गरुत्मानित्यवेक्षतेरूपमेवास्य
- * इड्यश्चाऽसि वन्द्यश्च वाजिन् (वाजिग्रंश्च)
- * सुष्टुरीमाजुषाणोरूपृथु
- * एता उवस्सुभगाविश्वरूपाः
- * उपदेवाग्रं ऋतुशः पाथः (देवाग्रं उप)

ऊष्मभावः, अनुस्वारश्च
कम्पः

५.२ द्वितीयप्रत्रः

- * विष्णुमुखा वै दैवाः
- * अनपजय्यमध्यजयन् यत्
- * तमेतयान्वैदक्रन्दिति तया वै
- * आत्वाहार्षमित्याहाऽह्येनग्रंहरति
- * एव भवत्यग्रे बृहन्नुषसाम् (भवत्यग्रेऽग्रे, बृहन्नग्रे अग्रे)
- * अन्नपतेऽन्नपते नो देहीत्याह
(अन्नपतेऽन्नपते नो अन्नस्य)
- * अनमीवस्य शुष्मिण इत्याह (शुष्मिणोऽनमीवस्य)
- * उदुत्वा विश्वे देवा इत्याह
- * प्रेदग्रेज्योतिष्मान् याहीत्याह (अग्रे अग्रे)
- * यदन उत्सर्जत्यक्रन्दित्यन्वाह
- * तस्मादनस्वीचरथी – अपचितिमान्भवति
- * त्रैष्टुभो हि राजन्योऽप्सु भस्म
- * योऽप्सु भस्मप्रवेशयति
- * पशवः पुनरेत्योपतिष्ठन्ते (एत्योपोपैत्यैत्योप)
- * एत्योपोपेत्येत्योप इति कचित् शिष्टैराहृतः पाठः

अनुस्वारः

कम्पः

लोपः, पुनरुक्तालोपः

लोपः, पुनरुक्तालोपः

लोपः

पुनरुक्तालोपः

कम्पः

कम्पः

तैत्तिरीयघनसारः

- * चिनुतेऽपेतेत्यध्यवसाययति यममेव देवयजनम्
- * यजुरपश्यन्नपेतेति यदेतेन
- * अपहन्त्यपोऽवोक्षतिशान्त्यै
- * एष्वेव लोकेषु प्रतितिष्ठति कम्पः
- * पुरीषेणाभ्यूहति तस्मात् कम्पः
- * पुरीषेणाभ्यूहति दश कम्पः
- * इत्याहर्तुभिरेवैनन्दीक्षयित्वा – शिक्यम्
- * प्रदरेवैतद्वैनिरकृत्या आयतनम्
- * शिक्यमभ्युपदधाति नैरकृतो वै
- * तस्मान्निरकृतिं प्रणुदते (प्रणिरकृतिम्) णत्वम्
- * देवलोकमुपावर्तन्त एकयोपतिष्ठन्त एकधैव
- * अग्निमुद्घन्तुमरहतीत्याहुः
- * रुन्धेऽर्केऽर्कश्चीयते कम्पः
- * अहमित आदद इतीषमेवोर्जम्
- * रुन्धे षड्भिः (षड्भीरुन्धे) दीर्घः
- * वनस्पतयः प्रजायेरन् (प्रवणस्पतयः) णत्वम्
- * अपहन्ति पञ्चभिर्व्याघारयति
  - (पञ्चभिर्हन्त्यप, पञ्चभिरहन्ति हन्ति पञ्चभिर्व्याघारयति)
- * द्वावेव देयौ द्वौ हि प्राणावेक एव देयः
- * उपाऽदधताधरलक्ष्माणमसुरायम्
- * तेनाश्मशानचिद्वास्तव्यः
- * वैष्णव्यर्चोपदधाति (उपार्चर्चोप)
- * अमुमारण्यमनुते दिशामात्याह (ते अन्वनु) पुनरुक्तालोपः

तैत्तिरीयघनसारः

- * आयतनमभिपर्यूहत इयं वै कम्पः
- * ततो वा इमान्नात्यदहृद्यत्
- * अनतिदाहायोवाच – एवं वेददिति
- * वयोभिरेवायानवरुन्धेऽयैः
- * इहेहैषां कृणुत भोजनानि
- * कस्त्वाछ्यति – शमिताकविः
- * दैव्या अध्वर्यवः – विचशास्तु (विविच्छ्यन्तु) पूर्वागमः
- * शमस्त्ववरेभ्यः (अवरेभ्योऽवरेभ्यो अस्त्वस्त्ववरेभ्यः) अलोपः
- * शमुते तनुवे भुवत्

५.३ तृतीयप्रत्नः

- * उथसन्नयज्ञो वा एषः
- * किं वा हैतस्य क्रियते किं वा न
- * ऋतव्या उपदधाति (उपोपार्तव्याः)
- * तेऽप एवाभिसमनसः कम्पः
- * अधृतेव वा एषायन्मध्यमा
- * ओजोभृतावोजसैवैनाम्
- * तान्बृहत्युदजयत् (ताग्रस्तान्) ऊष्मभावः, अनुस्वारश्च
- * अन्यथाऽनूच्यान्यथोपाऽदधत तदसुराः
- * त्रिणव एष्वेव लोकेषु कम्पः
- * आस्य मुख्यो जायते यस्य
- * अत्यन्नमाऽस्यान्नादो जायते
- * उत्तरत ओजस्व्येव – वा एषः
- * जनिष्यमाणाग्रश्च भ्रातृव्यान् (भ्रातृव्याग्रश्च) ऊष्मभावः, अनुस्वारश्च

तैत्तिरीयघनसारः

- * वज्रमनुप्रहरति स्तृत्यै (प्राण्वनु) णत्वम्
- * निरमिमतेवश्छन्दो विरवश्छन्द इति
- * रश्मिरित्येवादित्यमसृजत (रश्मीरश्मिः) दीर्घः
- * प्रवेत्यहरनुवेतिरात्रिमुशिगिति
- * भवन्तीर्नप्राऽजायन्त (नप्रप्रणनप्र) णत्वम्
- * वस्यष्टिरसीत्येवैषु लोकेषु कम्पः
- * तस्मान्नान्योत्तरेष्टकोपधेया
- * छन्दाग्रस्युपदधाति (उपच्छन्दाग्रंसि) पूर्वागमः
- * उत यस्यैतासूपहितास्वापः
- * उपाऽदधत भूयस्कृदसीत्येव
- * रोचत एवैष मनुष्याणाम्
- * तावेहिसग्रंभावहा – इत्याहैष वा अग्निः
- * तस्मादेवमाहर्तव्या उपदधाति (उपोपार्तव्याः)
- * सर्वं पाप्मानं तरति तरति ब्रह्महत्याम्
- * अश्वोऽप्सुजोवेतसस्त्व एवैनम्
- * भवतिसरङ्ग्नवा अश्वस्य सक्थ्यावृहत्

५.४ चतुर्थप्रकृतिः

- * देवासुरास्संव्यत्ता आसन्
- * द्वन्द्वमृतवोऽधृतेववा एषा यत्
- * यदारण्यानामारण्यान् – ग्राम्यान्पशून्
- * यदजाऽहुत्यैव जुहोति
- * सोऽकर्कोऽभवत्तदर्कस्य – जुहोति कम्पः
- * सयोनित्वायोदङ्गतिष्ठञ्जुहोति (तिष्ठग्रस्तिष्ठनुदङ्ग) ऊष्मभावः, अनुस्वारश्च

तैत्तिरीयघनसारः

- * अथेयत्यथेयतित्रय इमे लोकाः
- * कस्यां वाऽह – होतव्यम्
- * रुन्धेऽश्मग्गस्तेक्षुदमुम् (ते अश्मन्) अलोपः
- * उपचरन्त्यन्यन्ते अस्मत्पन्तु (अन्यन्तेते अन्यम्) अलोपः
- * शुचार्पयतिपावको अस्मभ्यग्रंशिवः
(पावकोऽर्पयति, शिवो अस्मभ्यम्) लोपः, अलोपः
- * नृषदेवडिति व्याघारयति (वण्णृषदे) णत्वम्
- * देवा अहुतादोऽन्ये तानग्निचिदेव
(ताग्रस्तानन्येऽहुतादः) कम्पः
- * अग्निं चिन्वन्नधिक्रामति (चिन्वग्गश्चिन्वन्) ऊष्मभावः, अनुस्वारश्च
- * अवोक्षत्युभयस्याऽवरुद्धै णत्वम्, षत्वम्
- * वैश्वकर्मणे न पाप्मनो निर्मुच्यते (निर्णिष्पाप्मनः)
- * पशुनेवावरुन्धे षड्भ्रह्मरति (षड्भीरुन्धे) दीर्घः
- * तेनवै तेऽप्रत्यसुरानजयन् - अप्रत्येव तेन
- * असदिववा – अश्मानम्
- * यक्षदग्निर्देवो देवाग् आचवक्षदित्याह (देवो अग्निः) पुनरुक्तालोपः
- * व्येवैतयामिमीते मध्ये दिवः
- * सुवर्यन्तो नाऽपेक्षन्त इति (ईक्षन्ते अप) पुनरुक्तालोपः
- * प्रेद्धो अग्ने दीदिहि (अग्ने अग्ने) पुनरुक्तालोपः
- * विधेमते परमेजन्मन्त्रग्र इति वैकट्कतीम्
(जन्मन्त्रग्रे अग्ने, अग्ने इतीत्यग्नेऽग्ने इति) पुनरुक्तालोपः, लोपः
- * अग्निर्वा हवा अग्निचितं दुहेऽग्निचिद्वाऽग्निम्
- * घृतस्य वा एनमेषाधारा

तैत्तिरीयधनसारः

- * ऋक्व मे सामचम् इत्याहैतद्वै कम्पः
- * अन्नाद्यमेवाऽभ्युपावर्तते पूर्वागमः
- * रूपेणैव छन्दाग्रस्यव (अवच्छन्दाग्रंसि)
- * अवरुद्धग्रह्यस्यान्नमन्नमिव खलु वै दीर्घः
- * रात्रियाहरहोरात्रे (अहारात्रिया) कम्पः
- * वातनामानि जुहोत्यभ्येवैनम् कम्पः
- * तिसृभिः प्रातस्सवनेऽभिमृशति कम्पः
- * स्नवतिवैसाताग्रस्नवन्तीं यज्ञः ऊष्मभावः, अनुस्वारश्च
- * चिन्वीत भ्रातृव्यवान् वज्रो वै (भ्रातृव्यवाग्रश्चिन्वीत) ऊष्मभावः, अनुस्वारश्च
- * त्रिभिस्तिष्ठग्रस्तिष्ठति (तिष्ठग्रस्तिष्ठग्रस्त्रिभिः)
- * लभ्यन्त उतेव ग्राम्या उतेवारण्याः
- * यत ईश्वरो वा अश्वोऽयतः

५.५ पञ्चमप्रत्नः

- * यदेकेन सग्रस्थापयति
- * तेजस एष आलभ्यते तस्मात्
- * नियुत्वते स्यादुन्मादेद्यजमानः
- * समवर्तताऽग्र इत्याधारमाधारयति (अग्रे अग्रेऽवर्तत, अग्र इतीत्यग्रेऽग्र इति) पुनरुक्तालोपः, लोपः
- * आरभतेऽग्निरक्षमः (अग्नीरभते) दीर्घः
- * एवैनमभिसञ्चानानाः पशवः कम्पः
- * तेन वैश्वानरान्नैत्याग्नावैष्णवम्
- * आर्धुवञ्चरुणाऽस्मिन् (अस्मिग्रश्चरुणा) ऊष्मभावः, अनुस्वारश्च

* पुरस्तान्निः (निर्णिष्पुरस्तात्)	णत्वम्, षत्वम्
* प्रेणाऽनुप्राविशत्ताभ्यः (प्राण्वनु) णत्वम्	
* ऋद्धवदिद्ध्सयोमेतः पुनः	
* अग्निश्चीयतेऽग्निवानेव (अग्निवाग्श्चीयते) — 5.5.2.2(6)	ऊष्मभावः, अनुस्वारश्च
* चीयते पशुमानेव (पशुमाग्श्चीयते)	ऊष्मभावः, अनुस्वारश्च
* कृत्वोपाऽधत्ताऽनतिदाहाय	
* स इमामभ्यमृशत्	कम्पः
* संवत्सरमबिभः (अबिभरबिभः)	रेफः
* यदुखासा वा एषैतर्हियातयाम्नी	
* अग्ने युक्ष्वा हि ये तव	
* ब्रह्मवादिनो वदन्ति न्यङ्गङ्गिश्चेतव्या(३)	कम्पः
* ता अग्निरभ्यध्यायत्	कम्पः
* चितिमुपधायाभिमृशेच्चित्तिम्	कम्पः
* वृजिना च मर्तान्नायेचनः (मर्ताग्श्च च)	ऊष्मभावः, अनुस्वारश्च
* विश्वकर्मा दिशां पतिः (पतिष्ठतिः)	षत्वम्
* अनु प्राण्यात्	(प्राणु)
	णत्वम्
* लोकानुपधायैषु लोकेषु	कम्पः
* इत्याहाह्वैवैनमग्निं दूतम्	
* अग्निनाग्निस्समिध्यत इत्याह समिन्थ एव	
* ऐन्द्राग्नी हि – अनुचरवती भवति	5.5.6.2 (49)
* ता अस्य सूददोहस इत्याह (सूददोहसो अस्य)	पुनरुक्तालोपः
* अर्को वा अग्निरक्तोऽन्नमन्नमेव	कम्पः

-
- * बलमूरुवो रोजोऽरिष्टविश्वानि
  - * यो अपसु य ओषधीषु यः
(यो अपसुयः, योऽपस्वपसु)
  - * अग्निरधिपतिरसितो रक्षितायश्च
  - * ऋश्य ऋषभाय राजे गवयशशादूलाय
  - * पुरुषवागारण्योऽजोनकुलः
  - * वनस्पतीनामेण्यहे कृष्णोरात्रियै
  - * हग्ंससाचिरिन्द्राण्यै
  - * कृष्णोऽजस्सारस्वती मेषी
- अलोपः, कम्पः
- कम्पः
- कम्पः

५.६ षष्ठप्रत्नः

- * हिरण्यवर्णा:
  - * सर्वाग् अग्नीग्रंरपसुषदोहुवे (अग्नीग्रंग्रीन्थसर्वान्)
  - * यददस्पम्प्रयतीः – तावो नामानि (हतेऽनदत)
  - * देवीस्तस्माद्वार्णामिवोहितम् (वार्वाः)
  - * अरङ्गम आमाप्राणेन – शृणोम्यामा
  - * यदपोऽग्रेरधस्तादुपदधाति
  - * अन्नस्यान्नस्याभिषिञ्चत्यन्नस्यान्नस्य
  - * अन्नमद्यते बाहस्पत्यो भवति
  - * अन्नमद्यते शीर्षतोऽभिषिञ्चति
  - * तेनैवैनमभिषिञ्चति
  - * दर्भास्तस्मिञ्चुहोति (तस्मिग्रस्तस्मिन्)
- अलोपानुवाकः¹
- रेफभावः, अनुस्वारश्च
- लोपः
- रेफः
- कम्पः
- कम्पः
- कम्पः
- ऊष्मभावः, अनुस्वारश्च

---

१. हिरण्यवर्णीयः

- * पर आट्नारः कक्षीवाग् औशिजः
(कक्षीवाग् आट्नारः) अनुस्वारः
- * आत्मानञ्छादयित्वोपायन् (उपच्छादयित्वा) पूर्वागमः
- * एष निधीयते – प्रजानाति कम्पः
- * आक्रम्येति नैऋत्युखायदक्रामेत्
- * एतग्रंहवावतदृषिरभ्यनूवाच
- * अप्येति वैश्वानर्यर्चा
- * प्राणो मामाहासीत्
- * प्रजामामाहासीत्
- * यज्ञक्रतुमुपेयात्पापीयस्यस्यात्मनः
- * अप्रजस्यन्तद्यन्नोपेयादितियत्
- * यस्यान्यश्चिनुयाद्यत्तं दक्षिणाभिर्न
- * शितिरन्धोऽन्यतश्चितिरन्धस्समन्तश्चितिरन्धः
- * शितिकुच्छितिपृष्ठश्चितिभसत्ते
- * एकादश प्रातर्गव्याः (प्रातरेकादश) रेफः

५.७ सप्तमप्राप्तः

- * यो वा अयथादेवतमग्निम्
- * आग्नेय्या गायत्रिया प्रथमाम्
- * चित्याञ्चित्यामृषभमुपदधाति (उपार्षभम्)
- * एतामुपदधातीयं – तदेवैतयावरुन्धे
- * शतं योनश्शरदो अजीतानिन्द्रः (इन्द्रो अजीतान्) अलोपः
- * एताहितदेवता उदजयन् यद्गतुभ्यः
- * तस्यैषाधाराविष्णुः – ऋचा वसोः

* इष्वाचैवतद्वज्रेण च यजमानः	
* इत्याहाऽदाभ्यावैनामैषाहुतिः	
* गारुहपत्यश्चीयत – इत्यसावादित्यः	कम्पः
* इन्द्रावतीमपचितीमिहाऽवह	
* अभ्यावर्तध्वमुपमेतसाकमयम्	
* अर्काश्वमेधयोरेव – अर्काश्वमेधीयस्य	
* उपत्वाऽयानीतिनेहलोकोऽस्तीति	
* केनमोपैष्वसीति	
* उपवामायानीति नेहलोकोऽस्तीति	
* अयातयाम्नीलोकम्पृणा – तान् (ताग्रस्तान्)	ऊष्मभावः, अनुस्वारश्च
* अब्रुवन्नुपव आयामेति – तान्द्राभ्याम् (ताग्रस्तान्)	ऊष्मभावः, अनुस्वारश्च
* चितीभ्यामुपायान् (उपायश्चितीभ्याम्)	अनुस्वारो न
* चिनुते भूयानेव भवति (भूयाग्रश्चिनुते)	ऊष्मभावः, अनुस्वारश्च
* योऽग्निं चिन्वन्नधिक्रामति (चिन्वग्रश्चिन्वन्)	ऊष्मभावः, अनुस्वारश्च
* यास्ते अग्नेसूर्ये (सूर्ये अग्ने अग्ने)	पुनरुक्तालोपः
* रुचं विश्येषु शूद्रेषु मयि धेहि	
* वेदर्तुरुक्ततुरस्मैकल्पमान एति	
* एतग्रंसधस्थपरिते (परिसधस्थ)	षत्वं न
* कृणुतादाविरस्मै (आविष्कृणुतात्)	षत्वम्
* अस्मिन्थस्थधस्थे अधि (सधस्थे अस्मिन्)	पुनरुक्तालोपः
* वहसि येनाऽग्ने सर्ववेदसम् (अग्ने अग्ने)	पुनरुक्तालोपः
* यास्ते अग्ने समिधो यानि (समिधोऽग्नेऽग्ने)	
* चिनुहि प्रजानन् (प्रजानग्रश्चिनुहि)	ऊष्मभावः, अनुस्वारश्च

तैत्तिरीयघनसारः

* अग्निश्चिन्वन्नतरेत्यात्मनो वै (चिन्वग्गश्चिन्वन्)	ऊष्मभावः, अनुस्वारश्च
* छन्दाग्रस्यवरुन्धेऽथो (अवच्छन्दागंसि)	पूर्वांगमः
* मयि गृह्णाम्यग्रे अग्निग्रं रायः (गृह्णाम्यग्रे अग्रे गृह्णामि, रायोऽग्निमग्रेऽग्रे)	अलोपः, लोपः
* हृथ्स्वन्तरमत्योमत्याग्ंआविवेश (मत्याग्ं अमत्योऽमत्यः)	अनुस्वारः
* मा सो अस्माग्ं अवहाय (अस्माग्ं अस्मान्)	अनुस्वारः
* यन्मृद्घापश्चाऽग्नेरनाद्यमथकस्मात्	
* दक्षिणाऽऽवर्तत तस्मै	त्रिक्रमः
* वृष्णिप्रत्यास्यथस उदडङ्गवर्तत	
* उपयाममधरेणोष्ठेन सदुत्तरेण	
* रथमुष्णिहाभिः (उष्णिहाभीरथम्)	दीर्घः
* सर्पाणाग्ंसप्तम्यर्यम्णोऽष्टमी	
* आत्माऽन्तरिक्षग्ंसमुद्रः (समुद्रो अन्तरिक्षम्)	पुनरुक्तालोपः

* * * * *

षष्ठकाण्डः

६.१ प्रथमप्रतः

- * प्राचीनवग्रंशं करोति
- * स्वेतव्यमिवेत्याहुः कोहि तद्वेद
- * अभिजित्यै केशश्मश्रुवपतेनखानिनि
- * प्राऽवेशयन्नप्सुस्त्वातिसाक्षात् कम्पः
- * भवत्यपोऽशजात्यन्तरत एव कम्पः
- * तस्मान्नवनीतेनाऽभ्यङ्कते कम्पः
- * ननिधावतेनीवहिमनुष्या धावन्ते
- * सतूलयाऽङ्गतेऽपतूलयाहि
- * इन्द्रो वृत्रमहन्सोऽपोऽभ्यप्रियत कम्पः
- * सदेवमासीत्तदपोदक्रामते दर्भाः
- * अदीक्षित एकयाऽहुत्येत्याहुः
- * स्वाहेत्याहाऽकूत्याहि – यजेयेति कम्पः
- * प्रसामतमृगुदयच्छद्यद्गुदयच्छत् – जुहोति
- * सावा एषर्गनुष्टुग्वागनुष्टुक्
- * सावा एषख्र्सर्वदेवत्या यदेतया
- * सावा एषख्र्सर्वाणि छन्दाग्रंसियदेतया
- * यज्ञो दक्षिणामभ्यध्यायत् कम्पः
- * यो वै मदितोऽपरोजनिष्यते सः

तैत्तिरीयघनसारः

* स वनस्पतीन्प्राविशत् (प्रवणस्पतीन्)	णत्वम्
* योनिरसिमामाहिग्रंसीः	
* यज्ञमेवाभिवाचं विसृजति	कम्पः
* दीक्षितस्य गृहा(३)इ न होतव्या(३)मिति	
* तन्नेवहुतं नेवाहुतग्रस्वपन्तम्	
* त्वमग्ने ब्रतपा असीत्याह (अग्ने अग्ने)	पुनरुक्तालोपः
* देव आमर्त्येष्वेत्याह देवः	
* विश्वे देवा अभिमामाववृत्रनित्याह	
* सोमाभूयोभरेत्याहापरिमितान्	
* वावैतदाहाच्छिन्नं तन्तुम्	
* तेऽन्योन्यमुपाधावन्त्वयाप्र	कम्पः
* सैवसा यज्ञस्य सन्ततिः	
* अनुपराभवति (परान्वनु)	णत्वं न
* दीक्षयोपनमति त्रिष्टुक् (त्रिष्टुड्नमति)	
* पशुभिश्चदीक्षयाचागच्छत्	
* तमस्या अजाभ्यरुन्ध तदजायाः	कम्पः
* उदयनीयमभिनिर्वपति (निर्णिरभि)	कम्पः, णत्वम्
* दिविसोमस्तमाहर तेनात्मानम्	
* तपसा चाऽगच्छत्स्मात्त्रिष्टुभो लोके	
* परीयायेति यदेवादस्सोममाहरत्	
* तृतीयसवन ऋजीषमभिषुण्वन्ति	कम्पः
* स्त्रियानिष्ठ्रीणामेति (निर्णिस्त्रिया)	णत्वम्
* तयानिरक्रीणन्थ्या (निर्णिष्टया)	णत्वम्, षत्वम्

तैत्तिरीयधनसारः

-
- * अकूटया॑ कर्णया॑ काणया॑ श्लोणया
  - * अग्रेरक्षणः कनीनिकामित्याह कम्पः
  - * क्षत्रिया ह्येषा॑ दितिः – यदेवादित्यः
  - * यदबद्धास्यादयतास्याद्यत्पदिबद्धा
  - * सादेविदेवमच्छेहीत्याह
  - * पुनरेहि सहरथ्येत्याह
  - * वाचं धत्ते॑ नुपदासुकास्य वाग्भवति
  - * पृथिव्यास्त्वामूर्धन्नाजिर्घमि (मूर्धन्त्वा)
  - * अन्धो॑ ध्वर्युः स्याद्रक्षाग्रंसि कम्पः
  - * पशूनां चर्मन्मिमीते (चर्मग्रंश्चर्मन्) ऊष्मभावः, अनुस्वारश्च
  - * अमात्यो॑ सीत्याहामैवैनं कुरुते
  - * अनसा॑ च्छयाति – अनसाच्छयाति
  - * ओषधीनाग्रंराजा तस्मिन् यदापन्नम्
(तस्मिग्रस्तस्मिन्) ऊष्मभावः, अनुस्वारश्च
  - * अरुणो हस्माहौपवेशः
  - * एकयैकयोथ्सर्गमिमीते – एवैनं मिमीते
  - * इन्द्रस्योरुमाविशदक्षिणमुशन्नुशन्तम्
  - * प्रजाभ्यस्त्वेत्युपसमूहति
  - * पुनराददत को हि तेजसा
  - * अक्रीतो॑स्य सोमस्यान्नास्यैते
  - * तस्मादेवमाहोदायुषा स्वायुषेत्याह
  - * उर्वन्तरिक्षम् – ह्येतरहि कम्पः
  - * वारुण्यर्चासादयति स्वया त्रिक्रमः

तैत्तिरीयघनसारः

- * तस्मादेवमाहोदुत्यं जातवेदसम्
- * उस्नावेतं धूर्षाहवित्याह यथायजुरेवैतत्
- * एषपतिर्विश्वानि – एषोऽभिधामानि (पतिष्पतिः)   षत्वम्, कम्पः
- * एष यजमानमध्यैतियत्
- * स तस्माद्वाश्यं वारुण्यर्चा परिचरति
(तस्मादूतस्मात्स्मादु, उवाश्यमाश्यमुवुवाश्यम्)

६.२ द्वितीयप्रक्रः

- * यदुभौ विमुच्य
- * तादगेव तद्विमुक्तोऽन्योऽनड्वान् – गृह्णाति   कम्पः
- * यदेवादस्सोममाहरत्स्माद्यज्ञमुखम्
- * आदित्योह्येवोद्यन्पुरस्ताद्रक्षागर्ंसि
- * तेऽन्योऽन्यस्मै ज्यैष्ठचाय
- * शक्मन्त्रोजिष्ठायेत्याहौजिष्ठग्रंहि
- * अगंशुरगंशुस्ते देवसोमाऽप्यायताम्
(ते ते अगंशुरगंशुः)   अलोपः
- * तदेवाऽस्यैतेनाऽप्याययति
- * तानेवाऽप्याययति (ताग्रस्तान्)   ऊष्मभावः, अनुस्वारश्च
- * इत्याहोभावेवेन्द्रं च – सखीन्
- * आप्यायित एष्टारायः (एष्टरेष्टः)   रेफः
- * अभ्यभवन्नग्निमिवखलु वै
- * प्रजाह्यात्मनोऽन्तरतरातप्रब्रतः
- * निर्द्विग्निशशीतेन वायति
- * तिस्रः पुर आसन्नयस्मय्यवमाऽथरजताऽथ

तैत्तिरीयघनसारः

- * अथ द्वावथ त्रीनथ (त्रीग्रन्थीनथाथ) ऊष्मभावः, अनुस्वारश्च
- * एषा वा आराग्रावान्तरदीक्षाऽस्मिन्नेव
- * हीयत एव सनोदनेषीतिसून्नीयम्
- * उन्नीयनापरमुन्नयेतदध्नोन्नयेतैतत्
- * तमिन्द्र उपर्युपर्यत्यक्रामत् – आहर्तति सोऽब्रवीत्
- * एतमाहरेति तमेभ्यो यज्ञ एव
- * अस्त्वेवनोऽस्यामपीति कियद्वोदास्यामः
- * अत्र क्यत् इति रूपमाश्रित्य कैश्चित् शिष्टैः कम्पः उच्यते
- * इयति शक्यामीति त्वा अवमाय यजन्ते
- * अग्निमप आदित्यमभिविपश्यति कम्पः
- * वित्तायनीमेसीत्याह – तिक्तान् ह्येनान्
- * स्तनो भागीहिसोऽथैकगग्रस्तनम्
- * अग्ने अङ्गिर इति त्रिरूपरति (अङ्गिरोऽग्नेऽग्ने अङ्गिरः, इत्यङ्गिरो अङ्गिरः) अलोपः
- * य एवैषु लोकेषु कम्पः
- * अपक्रम्यातिष्ठदुरुप्रथस्व कम्पो न
- * इत्यवचोक्षतिप्रचकिरतिशुद्ध्यै
- * देवाग्रश्चेदुत्तरवेदिरुपाववर्तीहैव
- * अभ्यायन्ततान् (ताग्रस्तान्) कम्पः, ऊष्मभावः, अनुस्वारश्च
- * भ्रातृव्यानभ्यभवन् कम्पः
- * आशिष उपेयामेति
- * इथं वावस्य आर्तिमारिष्यतीति

- * यदक्षस्सयदुर्थ्सर्जेद्यजमानस्य
- * तस्मादेतावद्वाशिरोविष्णूतम्
- * अभिरसिनारिरसीत्याहशान्त्यै
- * उद्दिवग्गस्तभानान्तरिक्षं पृष्ठेत्याह
- * छदिरधिनिदधात्यैन्द्रग्ंहि देवतया (अध्यधिच्छदिः) पूर्वागमः
- * एकादशछदीन्द्रियकामस्य – त्रिष्टुक्
- * यदाखलुवैजिह्यादथ्स्वधिखादति
- * तस्यैत्वकचर्मोधोऽधिषवणे

६.३ तृतीयप्रत्नः

- * चात्वालद्विष्णियान् (धिष्णियाग्रश्चात्वालात्)
- * स्तुत आहाऽग्नीदग्नीन् विहर बरहिः ऊष्मभावः, अनुस्वारश्च
- * तान्देवा अब्रुवन् (ताग्रस्तान्)
- * सदोऽतीयादथकथादक्षिणानिहोतुम् ऊष्मभावः, अनुस्वारश्च
- * अहदेवायामं वाऽयामं वाऽनुज्ञास्यन्तीति
- * सङ्कर्षतिन्यन्येधिष्णियाः कम्पः
- * तेन तान्प्रीणाति यान्ननिवपति (ताग्रस्ताग्रस्तेन)
- * रक्षसामनुपलाभायाऽसोमं ददते
- * इत्याहोरुणस्कृधीतिवावैतदाह कम्पः
- * अन्वनाग्रसिप्रवर्तयन्ति (प्राणाग्रसि)
- * उपवासयेदपुवायेतसौम्यर्चाप्र (प्रार्चर्चाप्र)
- * देवतयाऽच्छैत्यत्यन्यानगाम् – परैर्विन्दति
- * तमप्याहरेथ्यतेजसमेवैनमाहरति
- * इत्थं वेत्थं वाऽतिनावयेतेजसा णत्वम्

तैत्तिरीयघनसारः

* नाभिदग्धे परिव्ययति (परिणाभिदग्धे)	णत्वम्
* ऊर्ध्वा वातस्याऽवाचीं वावोहेत्	
* नह्यन्यदालभ्यमविन्दन्	
* तन्नेवाऽलब्धन्नेवानालब्धम्	
* ह्येतावुर्वश्यस्यायुरसीत्याह	
* इच्छत इवह्येषयोयजत उपवीरसीत्याहोपह्येनानाकरोति	
* ऋतस्यत्वादेवहविःपाशेनारभ इति	
* इत्याहाऽद्भ्योह्येष ओषधीभ्यः	कम्पः
* वशे कृत्वाऽलभते	त्रिक्रमः
* अस्कन्नगँहितद्यत्	
* तन्नेवाऽन्वारब्धन्नेवाऽनन्वारब्धम्	
* पशुराघारमाघार्यपशुम्	
* एवतन्निहृत आत्मनोऽनाब्रस्काय	
* यत्पत्नी नमस्त आतानेत्याह (नमः पत्नी)	सत्वं न
* अनर्वाप्रेहीत्याह (प्रप्राणर्वा)	णत्वम्
* प्रियधाऽविशतेत्याह	त्रिक्रमः
* अनूचीनगँहिमनुष्याः	घनकम्पः - ३
* उर्वन्तरिक्षमन्विहि	कम्पः
* ऊर्ध्वनभाहस्मवै मारुतः	
* पुरोडाशन्निर्वपति (निर्णिष्पुरोडाशम्)	षत्वम्, णत्वम्
* छिद्रमपि दधाति (अप्यपिच्छिद्रम्)	पूर्वागमः ^१
* हृदयमात्माभिसमेतियत्पृष्ठदाज्येन	कम्पः

१. अप्यपिच्छिद्रम् इति पूर्वागमरहितोऽपि पाठः कैश्चित् शिष्टैरादृतः।

- * मन एवाऽस्यावरुन्धएकादश
- * त्रिभिरुद्धणवा जायते
- * एष वा अनृणो यः (यो अनृणो अनृणः) अलोपः
- * असुरानभिभवामेति
- * अवदानैरेवाऽवदयते तदवदानानामवदानत्वम्
- * पशोरुद्धारमुद्धरा इति सः
- * उद्धारमुदहरतदोः पूर्वार्धस्य
- * सगंसमेत्वित्याह
- * अनुब्रूहि वनस्पतये प्रेष्येति (प्रवणस्पतये) णत्वम्
- * पशुभ्यो निर्भजति (निर्णिष्पशुभ्यः) णत्वम्, षत्वम्

६.४ चतुर्थप्रनः:

- * यज्ञेन वै प्रजापतिः
- * जघनार्धाद्वि प्रजाः प्रजायन्ते
- * हृदयगंशुगृच्छति सा हृदयशूलम्
- * यदप्स्वपशशुचार्पयेत् कम्पः
- * तदब्रुवन् वस्तुनुन इदमिति
- * तस्मिन्प्रातर्न समशक्तुवन् (तस्मिग्गस्तस्मिन्) ऊष्मभावः, अनुस्वारश्च
- * अनारब्धोऽस्य यज्ञः
- * स हि गृहीतवसतीवरीको वसतीवरीः
- * यदन्वीपं तिष्ठन्तृहीयात् (तिष्ठग्गस्तिष्ठन्) ऊष्मभावः, अनुस्वारश्च
- * भवत्यपोऽहः प्रविशति (अहरहः) रेफः
- * गृह्णाति हविष्मागं अस्तुसूर्यः (सूर्यो अस्तु)
- * इन्द्राग्नियोर्भागधेयीस्थेत्याह अलोपः

तैत्तिरीयघनसारः

- * निवेद्यापोऽच्छेत्यपः – क्रियते
- * अपोऽग्रेऽभिव्याहरति
- * देवीरापो अपान्नपादित्याहाहुत्यैवैनाः
- * अध्वर्योऽवेरपा (३) इत्याह – वावैतदाह
- * यदुपागंशुसवनमभिमिमीते कम्पः
- * दिशोऽभ्यध्यायथसदिशोऽनुप्राविशत् (प्राण्वनु) कम्पः, णत्वम्
- * अगंशूनपगृह्णाति त्रायत एवैनम्
- * प्रागपागुदगधरागित्याह
- * प्राणमेवानुप्रयन्ति (प्राण्वनु) णत्वम्
- * अरुणो हस्माहौपवेशिः
- * एताग्न्हवावसयशस्य
- * इत्याहोभयेष्वेवैतया देवमनुष्टेषु चक्षुर्दधाति
- * इत्युत्तानेन निमृज्यात्
- * देवानभ्यायन्ततान् (तागस्तान्) कम्पः, ऊष्मभावः, अनुस्वारश्च
- * प्राणमपानोऽनुन्यृच्छेत्
- * मित्रोऽवेदपमत्कूरं चक्रुषः
- * अपूतौ वा इमौ मनुष्यचरौ
- * कार्यमपूतो ह्येऽषोऽमेध्यः कम्पः
- * उपह्वयते वाग्वै (वाग्घयते)
- * अन्योऽन्यन्नाशक्ववन् कम्पः
- * ग्रहावेवनावत्राऽपि गृह्येतामिति
- * प्राञ्छौ निष्क्रामतः (निर्णिष्प्राञ्छौ) णत्वम्, षत्वम्

- * ताग्रस्ताभिः प्राणुदन्त (ताग्रस्तान्) ऊष्मभावः, अनुस्वारश्च
- * सुप्रजा या आद्या – प्रजापतेः कम्पः
- * यदशजुवीताऽन्धोऽध्वर्युस्यात् कम्पः
- * दिव्येकादशस्थेत्याह
- * वैमेतिसाग्रयणम्
- * यथाथ्सारीयतिम आख इयति नाऽप कम्पः
- * वर्थसमपाकृतं गौरभिनिवर्तते

६.५ पञ्चमप्रत्यः

- * इन्द्रो वृत्राय वज्रम्
- * इन्द्राय हि सतं प्रायच्छत्
- * तंविष्णुरन्वतिष्ठतजहीति
- * अन्वाभजति त्रिनिर्गृह्णाति (निर्णिष्टः) णत्वम्, षत्वम्
- * ह्यस्मान्निर्गृह्णाति चक्षुर्वा एतत्
- * तिष्ठन्नवनयेत् (तिष्ठग्रस्तिष्ठन्) ऊष्मभावः, अनुस्वारश्च
- * तस्मादायुः प्राणानाम् (आयुष्टस्मात्)
- * उपरिष्टार्दधिनोऽन्येग्रहागृह्यन्तेऽर्धोऽध्रुवस्तस्मात् कम्पः
- * तमृषय ऋतुग्रहैरेवाऽनुप्र (प्राणवनु)
- * मुखमृतुना प्रेष्येति षट्कृत्व आह (प्रप्रार्तुनर्तुना) णत्वम्
- * पशव ऋतूनुपजीवन्ति (उपार्तून्)
- * चतुष्पदः पशूनुप (पशूग्रस्तुष्पदः) ऊष्मभावः, अनुस्वारश्च
- * नान्योऽन्यमनुप्रपद्येत – अनुप्रपद्येत (प्राणवनु)
- * सग्रंसर्पोऽस्यग्रंहस्पत्यायत्वा कम्पः, णत्वम्
- * इत्याहास्ति त्रयोदशो मास इति

तैत्तिरीयघनसारः

- * ततो वै स ऋतून् प्र (प्रातून्)
- * उद्धारमुदहरतवृत्रगंहत्वा
- * स एकोऽसद्योऽस्य प्रजायाम्
- * रुद्रमन्तरायन्थ्यः (अन्तरन्तारुद्रम्) दीर्घः
- * अन्वाक्रमत ते द्विदेवत्यान् घनकम्पः - ४
- * तान्नप्रतिप्रायच्छन् (ताग्रस्तान्) ऊष्मभावः, अनुस्वारश्च
- * न हृत्वान्वीक्षेत यदन्वीक्षेत चक्षुः
- * एवैतेनकरोति नम इत्याह (नमस्करोति) सत्त्वम्
- * लोकं न प्राऽजनन् (प्रणन) णत्वम्
- * अदायादीरपि पापात्पुरुंसः
- * इन्दो इत्याहरेतो वा इन्दुः
- * प्रजनयत्यग्ना (३) इत्याहाऽग्निवै रेफः
- * अग्नीन्नेष्टुरुपस्थमासीदनेष्टः (नेष्टर्नेष्टः)
- * प्रजननायाप उपप्रवर्तयति – हि रेतः
- * यातयामेवह्येतर्ह्यध्वर्युः
- * द्वौ त्रीनजाजनयत्यथावयः (त्रीग्रस्त्रीन्) ऊष्मभावः, अनुस्वारश्च
- * स्थालीरस्यन्त्युद्वायव्यानि हरन्ति
- * परास्यन्त्युत्पुमाग्रंसगंहरन्ति
- * यत्पुरोरुचमाह यथावस्यसे
- * आहृत्यप्राह ताद्येवतद्यथ्यादयति
- * तद्यद्यचा तद्वृढं पुरस्तादुपयामाः
- * तान्निरवपत् (तान्निर्णिष्टाग्रस्तान्निः) णत्वम्, षत्वम्

६.६ षष्ठप्रग्रः

- * सुवर्गाय वा एतानि कम्पः
- * जुहोत्यन्तरिक्ष एवाक्रमते कम्पः
- * सदोऽभ्यैति सुवर्गमेवैनम् उष्मभावः, अनुस्वारश्च
- * वो रूपमभ्यैमीत्याह – यद्धिरण्येन कम्पः
- * राध ऐति सोमच्युतमित्याह – ऐति कम्पः
- * मधुमतीराविशतेति वावैतदाह उष्मभावः, अनुस्वारश्च
- * यदत्येतियन्नात्येतियदति करोति उत्त्वम्, षत्वम्
- * यज्ञं प्रत्यतिष्ठिपा(३)यज्ञपता(३)विति सहोवाच कम्पः
- * गातुं वित्वागातुमितेत्याह कम्पः
- * अपोऽवभृथमवैत्यफ्सुवैवरुणः कम्पः
- * वरुणपाशमेवाभितिष्ठति कम्पः
- * चतुरः प्रयाजान् यजति (प्रयाजाग्रस्तुरः) उष्मभावः, अनुस्वारश्च
- * अफस्वन्तरित्याह कम्पः
- * एधोऽस्येधिषीमहीत्याह समिधैव उष्मभावः, अनुस्वारश्च
- * तान्देवा उपशयेन – भ्रातृव्यापनुत्यै (ताग्रस्तान्) उत्त्वम्, षत्वम्
- * पशुन्निर्दिशतियदिन (निर्णिष्पशुम्)
- * पशुमन्तोऽथोपशय एवापशुस्तस्य
- * यदेकादशिनीसेश्वरा पुरस्तात्
- * यदेषैकादशिनी भवत्यायुरेवतया
- * इन्द्रियमेवैन्द्रेणावरुन्धे
- * लभते विड्वै मरुतः (विडिवळळभते) दुश्लिष्टः
- * अनीजानमभ्याग्नावैष्णव्यर्चा कम्पः

तैत्तिरीयघनसारः

-
* दुरिष्टं क्वतरहि यजः क्व यजमानः	कम्पः
* देवावा इन्द्रियं वीर्या (२) व्यभजन्त	कम्पः — 6.6.8.1
* गृह्यन्त इत्यप्यग्निष्ठोमे	
* लोकमेतीति जीवग्रहो वै	
* यददाभ्योऽनभिषुतस्य गृह्णाति	
* हिरण्यमभिव्यनित्यमृतं वै	कम्पः
* एवामृतमभिधिनोति	कम्पः
* नप्राऽभवत्त एतग्रंषोडशिनम् (प्रणन)	णत्वम्
* आत्मानमभिसमक्षिदत्	कम्पः
* छन्दोऽभिव्यशग्रंसन्ततोवे (अभ्यभिच्छन्दः)	पूर्वागमः, कम्पः
* ज्यायश्छन्दोऽभिविशग्रंसति (अभ्यभिच्छन्दः)	पूर्वागमः
* अनुष्टुभमभिसम्पादयन्ति	कम्पः

* * * * *

सप्तमकाण्डः

७.१ प्रथमप्राप्तः

- * प्रजननं ज्येतिरग्निः
- * तमेतेनाऽभ्यशजुते सर्वगंहि
- * तद् गर्दभेन्यमाटृत्स्मात् (अमार्णिण्यमाट्)
- * सहस्रेवाऽवकृमोऽतिह्यप्रवत
- * सह्येतेनाग्नेऽयजतैषहवै
- * समुखतस्त्रिवृत्तनिरमिमीत (निर्णिष्टिवृत्तम्)
- * बाहुभ्यां पञ्चदशन्त्रिः (निर्णिष्पञ्चदशम्)
- * त्रिवृते स्तोमाय ज्योतिः (ज्योतिस्स्तोमाय)
- * प्राणेषु मेऽप्यसदिति खलु वै
- * लोकमियावेति तावेतं द्विरात्रम्
- * तदाहुः क जगती चानुष्टुच्चेति
- * तां वराहो भूत्वाऽऽहरत्
- * तञ्चाददुस्तदन्तरिक्षं व्यवैर्यत
- * अहः स्यादथोकथ्योऽथातिरात्र एषाम्
- * विराजन्नेद्विच्छिनदानीत्यथ
- * अनाप्स्यापयिताथाहुरुन्नेत्रे
- * अथाहुर्याद्विरूपोभयतएनी सा
- * तावब्रवीदस्तु मेऽत्रापीत्यस्तुही(३)इति (मे अस्तु)

कम्पः

णत्वम्

णत्वम्, षत्वम्

णत्वम्, षत्वम्

षत्वं न

कम्पः

त्रिक्रमः

अलोपः

- * इयं वा
- * परिपश्य
- * परस्ता
- * उरुधार
- * सहपुन
- * एतानि
- * यस्ताम्
- * अत्र वै
- * एकाम्
- * स्योन
- * सुषद
- * सहस्र
- * यजम
- * चतुर
- * एतानि
- * अथो
- * अश्वे
- * रन्ति
- * पत्वा
- * क्रता
- * महीम्
- * सूर्या
- * प्रजा
- * विशो

तैत्तिरीयघनसारः

- * इयं वा अस्य सहस्रस्य वीर्यं बिभर्तीति
- * परिपश्यामोऽग्ंशमा – सोमायोदेहीतिसा
- * परस्तादेतमित्यैववरःकल्याणी
- * उरुधारा पयस्वत्यात्वा विशन्त्वन्दवः
- * सहपुनर्माऽविशताद्रयिरिति (र्यीरयिः) दीर्घः
- * एतानि ते अघ्निये नामानि (अघ्निये अघ्निये) अलोपः
- * यस्तामविद्वान् (अविद्वान्ताम्)
- * अत्र कैश्चिदनुस्वारः पठ्यते अनुस्वारो न

- * एकामाभूताऽविशमासहस्रमित्येकामेवैनाम् त्रिक्रमः
- * स्योनामाऽविश सुषदामाविश सुशेवामाविश
- * सुषदासुशेवाभूताऽविशति त्रिक्रमः
- * सहस्रतम्यन्वेती(३)सहस्रतमीग्ंसहस्रा(३)मिति
- * यजमानमभ्युथ्सृजति क्षिप्रे सहस्रम्
- * चतुरश्चतुष्टोमान् (चतुष्टोमाग्ंश्चतुरः)
- * एतान्पोषाग्ं अपुष्यत् (पोषाग्ं एतान्)
- * अथो एनं वाचस्पतिरित्याहुः (पतिष्पतिः)
- * अश्वोऽसि हयोऽस्यत्योऽसिनरोऽस्यर्वासि षत्वम्
- * रन्तिरसिरमतिरसि (रन्तीरन्तिः, रमतीरमतिः) दीर्घः
- * पत्वा॑न्विह्यग्न्ये स्वाहा स्वाहा द्विपदघनः
- * ऋतस्य पथ्याऽसि (पथ्यर्तस्यर्तस्य)
- * महीमूषु सुत्रामाणम्
- * सूर्याय स्वाहर्तमस्यृतस्यर्तमसि – सत्यमस्यृतस्य
- * प्रजापतिरस्यधियदस्मिन् वाजनीवशुभः
- * विशोऽपो वृणानः पवते कव्यन् कम्पः

७.२ द्वितीयप्रक्रः

- * साध्या वै देवाः
- * तेज एवावरुन्धते
- * तान्कल्पमानान्प्रजाभ्योऽनुकल्पते
(कल्पमानान्ताग्रस्तान्) उष्मभावः, अनुस्वारश्च
- * गुणे गुणमन्वस्यत्येवमेव तल्लोके लोकम्
- * असावायुरेष्वेवलोकेषु कम्पः
- * स्तोमः स्तोमस्योपस्तिर्भवति
- * त्रिवृदग्निष्ठोमोऽग्निष्ठुदाग्रेयीषु
- * आनुजावरोऽश्विनौ वै देवानाम्
- * शुक्र एषोऽन्तोऽन्तं मनुष्यशिश्रियै
- * सरस्वत्यभिनोनेषिवस्यः (नो अभि) अलोपः
- * यद्वत्तुर्थेऽहन्त्राग्रयणः (अहग्रश्चतुर्थे)
- * वा एतेऽध्यपथेन यन्ति – प्रतिपद्यन्ते
- * अन्योऽन्यस्य लोकमभ्यध्यायन् कम्पः
- * अहस्तस्मिन्नैन्द्रवायवः (तस्मिग्रस्तस्मिन्) उष्मभावः, अनुस्वारश्च
- * अन्योऽन्यस्मै ददाति कम्पः
- * वावैषसन्ध्यवैसत्रेण
- * सह्येतेनाग्रेऽयजतैषहवै
- * यत्तन्ननिर्णनिजति – एषहत्वै जायते
- * ताभिर्निर्णनिक्ते (निर्णष्टाभिः, निर्णर्णनिक्ते)
- * यस्सोमग्रस्वेदग्रंसोऽपिहवा अस्य णत्वम्, षत्वम्

७.३ तृतीयप्रकृतः

- * प्रजवं वा एतेन
- * दशमेऽहन्नविवाक्य – रेचयति ते ये
- * समशजुतेऽथयोव्याहसः
- * तद्युच्यमेवाथवा एतथ्सर्पराजियाः
- * वाचाऽनृचुर्यदत्तोऽध्यर्चितारः – तिष्ठामेति
- * नवा इमामश्वरथो नाश्वतरीरथः
- * सद्यः पर्याप्तुमरहतिमनः
- * अथैतस्यैवान्तो नास्ति यद्ब्रह्म
- * किं तृतीयेनेतित्रीनिमाँलोकानिति (इमान्त्रीग्रस्त्रीन्) ऊष्मभावः, अनुस्वारश्च
- * किञ्चतुर्थेनेतिचतुष्पदः पशून् (पशूग्रश्चतुष्पदः) ऊष्मभावः, अनुस्वारश्च
- * गौरसावायुरेष्वेवलोकेषु कम्पः
- * पाप्मानं निरदहत (निर्णिष्पाप्मानम्) णत्वम्, षत्वम्
- * उभयोलोकयोरुत्थवोत्तिष्ठन्ति
- * नस्युः प्रजा निर्दहेयुः (निर्णिष्प्रजाः) णत्वम्, षत्वम्
- * पुरोडाशान्ध्यसवनान्योतयज्ञम्
- * आमे गृहा भवन्त्वा प्रजाम आमा यज्ञः
- * यज्ञियामाविशन्तु सहस्रस्यमाभूमामा प्रहासीत्
- * स्तुतशस्त्रे माविशताग्रंसमीची
- * आमाग्निष्टोमोविशतूक्थ्यश्चातिरात्रोमाविशत्वापिशर्वरः

७.४ चतुर्थप्रकृतः

- * बृहस्पतिरकामयतश्त्रत्
- * अयं वाव सक्षयोऽस्मादेवतेन

* आत्मन्धित्वा॑ न्नाद्यमवरुन्धते वर्धन्ते	
* वनस्पतिभिः प्रजायेयेति (प्रवणस्पतिभिः)	णत्वम्
* पाप्मानमेवतेननिः (निर्णिष्टेन)	णत्वम्, षत्वम्
* त्रिणव एष्वेव लोकेषु	कम्पः
* छन्दसा॑ नुप्रायुञ्जत तेन (प्रपाणु)	णत्वम्
* अग्र आहरन्नहरेको॑ भजताहरेकः (अहरहरहरन्)	रेफः
* तस्यैवैषा शान्तिः	
* त्रय इमे लोका एष्वेव	कम्पः
* प्रतितिष्ठन्त्यथो त्रीणि वै	
* त्रयस्त्रिगंशदहमासत ऐषां द्यनीका	
* स्वाराज्यमाशबुताशबुवते स्वाराज्यम्	
* वनस्पतयो॑ नूत्तिष्ठन्ति तान् (ताग्स्ताग्स्तिष्ठन्ति)	ऊष्मभावः, अनुस्वारश्च
* तेनैकाष्टकान्नछम्बट् (छम्बणन)	णत्वम्
* तस्यैकैव निर्यायथ्साम्भेद्ये	
* चित्रापूर्णमासेदीक्षेरन् (दीक्षेरग्शिचत्रापूर्णमासे)	ऊष्मभावः, अनुस्वारश्च
* तस्य न का चन निर्याभवति चतुरहे	
* सत्रमुपयन्त्यभीन्धत एव दीक्षाभिः	कम्पः
* स्तोमानुपयन्त्येष्वेव तत्	कम्पः
* पुरुषे प्राणास्तत्प्राणाननु (प्राणाग्स्तत्तत्)	ऊष्मभावः, अनुस्वारश्च
* तमभ्यमीति वरुणः	कम्पः
* अहं च त्वं च वृत्रहन् (वृत्रहग्श्च)	ऊष्मभावः, अनुस्वारश्च
* अरातीवाचिदद्रिवो॑ नुनौशूर	
* अभिक्रत्वेन्द्रभूरधज्मन्ते विव्युद्महिमानम्	

तैत्तिरीयघनसारः

- * अम्बे अम्बाल्यम्बिकेन (अम्बिके अम्बालि) अलोपः
  - * आहमजानिगर्भधमात्वमजासिगर्भधम्
  - * रेतो दधातूथ्सकथ्योर्गृदं धेह्यञ्जिमुदञ्जिमन्वज
  - * माता च ते पिता च तेऽग्रं वृक्षस्य रोहतः
  - * जिष्णोरश्वस्य वाजिनः (वाजिनो अश्वस्य)
  - * अन्नमत्तैतदन्नमद्धि प्रजापते पुनरुक्तालोपः
- ७.५ पञ्चमप्रत्नः**
- * गावोवा एतत्
  - * ता अब्रुवन्नराथ्स्मेत्यथ
  - * यासान्नाजायन्त - गो सत्रं वै
  - * तदास्तमवरुद्धमभिजितं क्रियते
  - * गौस्त्रिष्टुगायुर्जगती (आयुष्ट्रिष्टुक्) षत्वम्
  - * ता अब्रुवन्नराथ्स्मोत्तिष्ठाम - न्यषदामेति
  - * तासामुत्वा अब्रुवन्नर्धा - ता इमाः
  - * वैष्णवीषु शिपिविष्टवतीषुस्तुवीरन्
  - * अनुसवनं पुरोडाशान्निर्वपन्ति (निर्णिष्पुरोडाशान्) णत्वम्, षत्वम्
  - * एवाऽस्त्वाऽवरुन्धते
  - * चरुं तृतीयसवनेनिः (निर्णिष्टतीयसवने) णत्वम्, षत्वम्
  - * ब्रह्मवादिनस्तद्वाहुरुथ्सुज्यमेवेत्यमावास्यायाम्
  - * तेत्वावनोथ्सृज्ये इत्याहुः
  - * अहस्तस्मिन्नुथ्सृजेयुः (तस्मिग्स्तस्मिन्) ऊष्मभावः, अनुस्वारश्च
  - * कृत्वर्धिमुपयन्ति (उपोपार्धिम्)
  - * सर्वाण्यन्यानि शीष्णोऽङ्गानि प्रत्यचति

तैत्तिरीयधनसारः

-
- * सोऽकामयतासामहं – राज्यं परियन्ति
  - * देवलोकमेवाऽभियजन्ति कम्पः
  - * प्रतितिष्ठन्त्यैकैकया – उद्गायति दिग्भ्यः
  - * आसन्दीमुद्गाताऽरोहति त्रिक्रमः
  - * आर्द्रे चर्मन्व्यायच्छेते (चर्मग्रश्चर्मन्) ऊष्मभावः, अनुस्वारश्च
  - * स्वाहाङ्गिरोभ्यः स्वाहा (अङ्गिरोभ्यो अङ्गिरोभ्यः) अलोपः
  - * यदग्रीषोमीयोऽथैष रुद्रः
  - * एक इद्राजा – द्विपदः (द्विपदो अस्य) पुनरुक्तालोपः
  - * सभेयो युवाऽस्य यजमानस्य वीरः
  - * वाजिन् युडङ्डनुत्वाऽरभे
  - * अपानं मे द्वंह चक्षुः (मेऽपानम्) लोप एव
  - * वरुणाय समनमद्भ्यस्समनमत् कम्पः
  - * नमो वायवेऽन्तरिक्षिते लोकस्पृते
  - * हयो देवानवहदर्वा – मनुष्यान्

* * * * *

क्र.सं	अलोपप्रग्राः	कां. प्र
१.	युञ्जानः प्रथमम्	४.१
२.	विष्णोः क्रमोऽसि	४.२
३.	अशमन्त्रूर्जम्	४.३
क्र.सं	अलोपानुवाकाः	कां. प्र. अनु
१.	उभावामिन्द्राग्नी	१.१.१४
२.	कृणुष्वपाजः	१.२.१४
३.	त्वमग्ने रुद्रः	१.३.१४
४.	ईयुष्टेये	१.४.३३
५.	धातारातिस्सविता	१.४.४४
६.	यस्त्वा हृदा	१.४.४६
७.	उपप्रयन्तः	१.५.५
८.	वैश्वानरो न ऊत्या	१.५.११
९.	इन्द्रं वो विश्वतः	१.६.१२
१०.	देवसवितःप्र	१.७.७
११.	देवस्याहम्	१.७.८
१२.	क्षत्रस्योल्बमसि	१.७.९
१३.	वाजस्येमम्	१.७.१०
१४.	अग्निरेकाक्षरेण	१.७.११

तैत्तिरीयघनसारः

१५.	उपयामगृहीतः	१.७.१२
१६.	अन्वहमासाः	१.७.१३
१७.	अग्नाविष्णु महि	१.८.२२
१८.	इन्द्रं वो विश्वतः	२.१.११
१९.	हिरण्यगर्भ आपः	२.२.१२
२०.	सप्रत्वन्निकाव्या	२.३.१४
२१.	नवो नवो भवति	२.४.१४
२२.	आयुष्ट आयुर्दाः	२.५.१२
२३.	युक्ष्वाहिदेवहूतमान्	२.६.११
२४.	उशन्तस्त्वाहवामहे	२.६.१२
२५.	जुष्टो वाचो भूयासम्	३.१.१०
२६.	अग्निनारयिम्	३.१.११
२७.	श्येनाय पत्वने	३.२.८
२८.	प्रसो अग्ने तव	३.२.११
२९.	इदं वामास्ये	३.३.११
३०.	त्वमग्ने ब्रह्मत्	३.४.११
३१.	प्रदेवं देव्या	३.५.११
३२.	ध्रुवक्षितिः	४.३.४
३३.	इयमेव साया	४.३.११

तैत्तिरीयधनसारः

३४.	अग्निवृत्राणि	४.३.१३
३५.	अग्निमूर्धा दिवः	४.४.४
३६.	समिद्विशामाशया	४.४.१२
३७.	नमस्ते रुद्र	४.५.१
३८.	द्रापे अन्थसः	४.५.१०
३९.	वाजोनस्सप्त	४.७.१२
४०.	अग्निं युनज्मि	४.७.१३
४१.	ममाग्ने वर्चः	४.७.१४
४२.	अग्नेर्मन्वे	४.७.१५
४३.	हिरण्यवर्णाशशुचयः	५.६.१

समिद्विशां समिद्वोग्नेर्मन्वेस्याः पृष्ठ्यसंज्ञकाः ।

जीमूतादिचतुष्कं च गायत्रीद्वितीयं तथा ॥

यत्तत्पञ्चमकाण्डे च अनुवाकत्रयं विना ।

पृष्ठ्यमेव महापृष्ठ्यमिति वेदविदो विदुः ॥

इषे प्रभृत्यपामन्तं प्रग्रानां युक्ष्व सम्मितम् ।

अन्त्यानुवाका याज्याख्यास्त्रयोविंशतिरीरिताः ॥

काण्डोऽग्निसंज्ञो विज्ञेयश्चतुर्थस्तैत्तिरीयके ।

उख्यमित्यग्निकाण्डस्य प्रग्रहितयमादिमम् ॥

अन्त्यानुवाकरहितं वेदविद्धिरुदाहृतम् ।

पञ्चानुवाकमशमन्तित्यस्य प्रग्रस्य चादिकम्

विहव्यसंज्ञमित्याहुः ऋषयो वेदवादिनः ॥

* * * * *

परीक्षार्हपञ्चाशतः

प्रथमकाण्डः

विवयगं रुहेम	१-१-३
देवोवस्सवितोत्पुनातु	१-१-७
मौगररुस्ते दिवम्	१-१-१५
भुवनमसि विप्रथस्व	१-१-२१
सेदुहोता सः	१-१-२८
पातमास्य यज्ञस्य	१-२-४
मामाहिगंसीः कृष्टै	१-२-५
यज्ञेष्वीड्यः ।	१-२-७
अगंशुरगंशुस्ते देव	१-२-२०
अत्यन्यानगाम्	१-३-९
हविष्मतीरिमा आपः	१-३-२१
चर्षणीरभ्यासा	१-३-३०
सोमः पिबतु यत्ते	१-४-२
अयं वां मित्रावरुणा	१-४-६
कदाचनस्तरीरसि	१-४-२३
वाममद्यसवितः	१-४-२४
ईयुष्टेये पूर्वतराम्	१-४-३४
वो स्तुपमभ्यैमि	१-४-४५
अनुमार्षु तनुवः	१-४-४७

तैत्तिरीयघनसारः

देवासुराः - विजयम्	१-५-१
पूषाऽऽध्रोत्समात्	१-५-३
सम्पश्यामि प्रजाः - १	१-५-२१
सगंहिताऽसि विश्वरूपीः	१-५-२२
देहि वर्चोदा अग्नेऽसि	१-५-२४
अयज्ञो वा एषः	१-५-२५
अग्निहोत्रं जुहोति	१-५-३६
त्वष्टारूपाणि विकरोति	१-५-३७
रात्रिं प्राविशन्ते देवाः	१-५-३८
आदित्यो वा अस्मात्	१-५-३९
एवं विद्वानग्निमुपतिष्ठते	१-५-४०
नक्तमुपतिष्ठते ज्योतिषा	१-५-४१
आहिताग्नेराशीः	१-५-४२
ममनाम प्रथमम्	१-५-४३
वैश्वानरो न ऊत्या	१-५-४७
सन्त्वा सिज्चामि	१-६-१
अग्निर्मा दुरिष्टात्	१-६-८
अग्नम सुवस्सुवः	१-६-१७
बभूव सप्रजज्ञे	१-६-२०
वा आरण्यमिन्द्रियम्	१-६-२४
एवैनं युनक्ति	१-६-३४

कुरुते सँवध्यरे	१-६-३५
योवै सप्तदशम्	१-६-३९
उदयनं वेद	१-६-४०
श्रौषडित्युपावास्नाक्	१-६-४१
अजनयन् ये यजामहे	१-६-४२
पाकयज्ञं वा अनु	१-७-१
यजतेऽप्यन्यम्	१-७-२
मात्रे वथ्समुपावसृजति	१-७-३
कामयेत पशुमान्	१-७-४
सग्गृश्रवाह सौवर्चनसः	१-७-७
अस्यै शरीरं गांवाव	१-७-८
उपाहृथा इति	१-७-९
इयं वै प्रजाः	१-७-१०
ध्रुवां वै रिच्यमानाम्	१-७-२१
अगन्म सुवस्सुवः	१-७-२५
अन्तरमृतमप्सु	१-७-३३
अर्मीवाः ।	१-७-३६
अग्निरेकाक्षरेण	१-७-४३
अन्वहमासा अन्वित्	१-७-४७
अर्थेतस्थापाम्	१-८-२०
शूरो वा पृथसुकासु	१-८-४९

द्वितीयकाण्डः

यमत्वं ते देवाः	२-१-२४
पाप्मानमपिदहत्यैन्द्रेण	२-१-२७
वथ्समालभेत	२-१-२८
प्रजामापो वा ओषधयः	२-१-३२
भवतिमुखत एवास्मिन्तेजः	२-१-५८
एनं पवयति पराची	२-१-५९
असुर्यमृतावानः	२-१-६४
वपेष्ठड्ग्राममुपप्रयास्यन्	२-२-३
धत्तोनेन्द्रियेण	२-२-४
अभि संभवतः	२-२-२१
परस्तादभिद्वयति	२-२-३२
उपधावति स एवास्मा अन्नम्	२-२-३७
प्रतिवै परस्तादभिचरन्तम्	२-२-४७
अस्मा अनुवत्मानम्	२-२-५९
हिरण्यगर्भ आपोह	२-२-६४
नर्या पुरुणि	२-२-६५
महिनि।	२-२-६६
सुवानस्सोम ऋतयुः	२-२-६७
वर्धन्तुत्वा	२-२-६८
अग्ने दादाशुषे रयिम्	२-२-६९

नो मर्धीरा तूभर	२-२-७०
यासि दाश्वाग्रंसमच्छ	२-२-७१
आदित्येभ्यो भुवद्वद्यः	२-३-१
स्वेन भागधेयेन	२-३-२
सुदानव एना विश्पतिना	२-३-३
अवगतास्य विट्	२-३-४
गमयन्ति यदिन	२-३-५
त्वष्टुस्सोममभीषहा	२-३-११
देवा वै सत्रमासत	२-३-१५
प्रजापतेस्त्रयस्त्रिग्रंशत्	२-३-२४
प्रजापतिर्देवेभ्योऽन्नाद्यम्	२-३-२७
देवासुराः - तान्	२-३-२९
भवति वैश्वदेवत्वाय	२-३-३२
यन्नवमैत्तन्नवनीतम्	२-३-३८
इन्द्रियेणापक्रामति	२-३-४९
देवामनुष्याः पितरः	२-४-१
असुराञ्जयाम तन्नस्सह	२-४-२
आसन्तानि तेन प्राणुदन्त	२-४-३
अग्न्ये प्रतीकवते	२-४-४
देवासुराः - अब्रुवन्	२-४-५
इत्यब्रवीत इन्द्राय	२-४-६

तैत्तिरीयधनसारः

तां वाव देवा विजितम्	२-४-७
अभ्रातृव्यो यदिन्द्राय	२-४-८
देवासुराः - तेषां गायत्री	२-४-९
भ्राजोऽसि देवानां धाम	२-४-१०
सौम्ययैवाहुत्या	२-४-२५
अहोरात्राभ्यां पर्जन्यम्	२-४-२८
सर्वाणि छन्दाग्रस्येतस्याम्	२-४-३०
एषयज्ञो यत्रैधातवीयम्	२-४-३२
अन्यादेवताऽसीत्	२-४-३८
मयिवीर्यं तत् - १,२	२-४-४०,४०
एवं वेद हन्ति क्षुधम्	२-४-४२
सोतुर्बाहुभ्याग् सुयतः	२-४-४७
च। विश्वेदेवाः	२-४-४८
प्रहारावमन्तस्व इति	२-५-१०
अमावास्यायां प्याययन्ति	२-५-१२
वरं वेदैनं वरः	२-५-१३
इन्द्रं वृत्रं जग्धिवाग्ंसम्	२-५-१५
तन्निरवपत्तेनवै	२-५-१६
पृथिवीमनुव्यारत्	२-५-१७
शृतं कुरुतेत्यब्रवीत्	२-५-१८
दधिहि पूर्वं क्रियते	२-५-१९

तैत्तिरीयघनसारः

सेन्द्रत्वायाग्निहोत्रोच्छेषणम्	२-५-२०
अद्यवसु वसति	२-५-२१
देवा वै नर्चिन यजुषि	२-५-३९
आस्तां ते देवा अब्रुवन्	२-५-४५
अग्ने महागं असीत्याह	२-५-५१
यद्वे इव ब्रूयात्	२-५-५६
पुरा होतारोऽभूवन्	२-५-६२
अभवन्परासुरा यस्यैवम्	२-५-६९
आयुष्ट आयुर्दा अग्ने	२-५-७०
यदग्नीषोमावन्तरा	२-६-९
वज्रो वषट्कारः	२-६-१२
अपश्यन्पुरोडाशम्	२-६-१६
अवार्घ्यत्येवमवारम्	२-६-१७
ब्रह्मवादिनो वदन्त्यज्जिः	२-६-२४
स्त्यस्यजायेत	२-६-२८
सुवर्गं लोकं गमयति	२-६-२९
मनुःपृथिव्याः	२-६-३६
युक्त्वाहि	२-६-६१
अङ्गिरः ।	२-६-६२
अमित्रमर्दय ।	२-६-६३
सँव्वतोवरागं अभ्यातर ।	२-६-६४
नः । त्वग्ंसोम	२-६-६६

तैत्तिरीयघनसारः

तृतीयकाण्डः

तपोऽस्य निर्धन्ति	३-१-३
एन्लोकं गमयित्वा	३-१-६
स्वज्यमसोऽस्य	३-१-८
यत्पशुर्मायुमकृतेति	३-१-१६
वावरथन्तरम्	३-१-२२
सुवर्गं लोकं न प्रजानन्ति	३-१-३०
मह्यमिमान्	३-१-३१
आहुतं प्रजां देवि	३-१-३८
माया मायिनाम्	३-१-४१
त्रीणि वाव सवनानि	३-२-४
अग्निः पृथिव्या यमः	३-२-१४
भक्षेहि माविशा	३-२-१६
शस्तोक्थस्य हरिवतः	३-२-२०
स्वधायै नमो वः पितरः	३-२-२१
यज्ञपतिं दुहे	३-२-२८
प्रमुच्चास्वस्तयेये	३-२-३१
अपहनीत पुराऽस्य	३-२-३९
ऋचःप्रणवः	३-२-४०
भव यजमानय	३-२-४६
ओजसे जुहोमि	३-३-२

प्रियं पाथो अपीहि	३-३-७
उत्तरेष्वहस्सु	३-३-१७
मनुष्याणामन्नम्	३-३-१८
अमुष्मिल्लेके नेनीयेरन्	३-३-२५
दहति पुण्यसमम्	३-३-२६
सूर्यो देवो दिविषद्यः	३-३-३०
मन्यासै शंचनः कृधि	३-३-३५
आहद्यावापृथिवीभ्याम्	३-४-३
प्राण उपरिष्टादपानः	३-४-४
यजमानस्य यदनार्तः	३-४-१२
देवावै यद्यज्ञोऽकुर्वत	३-४-१७
यद्राष्ट्रभृद्धिः	३-४-१८
राष्ट्रकामाय	३-४-२२
एवभवत्यधिदेवने	३-४-२३
वसवोऽष्टाक्षरा गायत्री	३-४-३५
वास्तोष्पते प्रति	३-४-३६
यजमानोऽहोरात्राणि	३-४-३७
रुद्रःखलुवै	३-४-३८
दक्षिणो युक्तो भवति	३-४-३९
एष वा अग्नेर्योनिः	३-४-४०
नो अश्वेषुरीरिषः	३-४-४३

तैत्तिरीयघनसारः

चिद्धिते विशेषथा	३-४-४६
ऋषयो वा इन्द्रम्	३-५-५
रुद्धे प्रवास्यनुवासीत्याह	३-५-७
इत्याह पितृनेव	३-५-८
सन्तित एषु	३-५-१४
एव विश्यध्यूहति	३-५-२४
त्वे क्रतुमपि	३-५-२९
उनःपरस्पास्त्वम्	३-५-३४
त्वा दध्यङ्गंङ्गिषः	३-५-३५

चतुर्थकाण्डः

एह्यवक्रामनशस्तीः	४-१-६
पृतन्यतः	४-१-८
ऊर्ध्वं ऊषुण ऊतये	४-१-१५
समास्त्वाग्ने	४-१-२५
संवरणे भवानः	४-१-२६
निहो अति स्त्रिधः	४-१-२७
विश्व एनमनुमदन्तु	४-१-२८
तर। यत्राहमस्मि	४-१-३७
पृथिव्यास्समिधानमग्निम्	४-१-३९
स्वागं अहम्	४-१-४१

विषुरूपे अहनी	४-१-४४
क्रमोऽसि शत्रूयतः	४-२-२
विमध्यमग्नश्रथाय	४-२-४
अन्नपतेऽन्नस्य नो देहि	४-२-१०
अपेतवीत विच	४-२-१४
तेदिशामि तेन	४-२-४५
गृह्णामि प्रजाभ्योऽयम्	४-३-३
त्वया श्रोत्रम्	४-३-४
प्राचीदिशां वसन्तः	४-३-५
द्रविणगं सप्तदशः	४-३-६
ऊर्मिर्दफ्सो अपामसि	४-३-९
ऋविर्वयस्त्रिष्टुप्	४-३-१०
इन्द्राग्नी अव्यथमानाम्	४-३-११
शन्तमेन तया	४-३-१२
अग्नेर्भागोऽसि	४-३-१६
रुद्राणामाधिपत्यम्	४-३-१७
एकयाऽस्तुवत् प्रजाः	४-३-१८
आसीत्पञ्चदशभिः	४-३-१९
ऐतां वसवः	४-३-२०
इयमेवसाया	४-३-२१
ऋतस्य गर्भः प्रथमा	४-३-२५

तैत्तिरीयघनसारः

जिघागंसात्	४-३-३२
रश्मिरसि क्षयायत्वा	४-४-१
वसुभ्यस्त्वा वसूज्जिन्व	४-४-२
त्वा प्राणज्जिन्व	४-४-३
अग्निर्मूर्धा दिवः	४-४-१०
असिस्तनयिलुसनिरसि	४-४-२१
भूयस्कृदसि	४-४-२२
प्रजापतिर्मनसाऽन्धोच्छेतः	४-४-२५
नियुतञ्च प्रयुतञ्च	४-४-३२
गृणाहि ।	४-४-३७
अपां गर्भं व्यदधात्	४-६-९
विश्वकर्मा विद्याम्	४-६-१०
पयसा मर्ही गाम्	४-६-२५
ऋतजिञ्च सत्यजिञ्च	४-६-२६
दवीयो अपसेध	४-६-३३
यदक्रन्दः प्रथमम्	४-६-३४
आहुस्ते त्रीणि	४-६-३५
पतयन्तं पतङ्गम्	४-६-३६
प्रिय आत्मा	४-६-४६
ज्यैष्ठयञ्चमे	४-७-३
अगंशुश्चमे	४-७-१३

अग्निश्चमे धर्मः

४-७-१६

आगः ।

४-७-३७

पञ्चमकाण्डः

उत्क्रामोत्

५-१-११

गायत्रिया पिरलिखति

५-१-१५

आह य एवैनम्

५-१-१९

नहस्मवै पुरा

५-१-५१

वाचयति ब्रह्मणैव

५-१-५३

देवैर्वसुभिः

५-१-५७

वरुणपाशान्मुञ्चत्या

५-२-४

याहीत्याह

५-२-१०

यावती वै पृथिवी

५-२-१४

पश्चाथ्यमीची

५-२-१८

प्राञ्चमुपदधाति

५-२-३८

यथ्यमीचीनम्

५-२-५३

प्राचीरुपदधाति

५-२-५५

अपस्या अपश्यत्

५-२-५६

कस्त्वाछ्यति

५-२-६३

यड्कामयेतापशुः

५-३-४

मूर्धन्वतीर्भवन्ति

५-३-५

इन्द्राग्री अव्यथमानामिति

५-३-६

तैत्तिरीयघनसारः

देवा वै यत्	५-३-११
यज्ञमुखमेव	५-३-१२
उपदधाति द्वौ	५-३-१३
हस्तयोस्तपस्वितरः	५-३-१४
उत्तरतस्तस्माथ्सव्यः	५-३-१५
अग्रेर्भागोऽसीति	५-३-१६
अन्नगं सप्तदशः	५-३-१७
ओज एवोत्तरतः	५-३-१८
असीति पश्चात्प्रतिष्ठा	५-३-१९
यज्ञमुखं चतुष्टोमः	५-३-२०
यस्य मुख्यवतीः	५-३-२१
विधीयतेऽकं एव	५-३-२२
अश्राम्यन्ते	५-३-२६
रश्मिरित्येव	५-३-२८
इन्द्रायत्वेन्द्रम्	५-३-२९
भवन्तीर्नप्राजायन्त	५-३-३०
पश्चात्प्राचीमुत्तमाम्	५-३-३३
च यजमानस्य च	५-३-३४
अथो तेजसानुपरिहारम्	५-३-४२
अस्मिन्दधात्यग्ने	५-३-४६
तरति तरति	५-३-४८

तैत्तिरीयघनसारः

एवाग्नि चिनुते	५-४-६
पयसा जुहुयात्	५-४-१०
अजायां घर्मम्	५-४-११
अथेयत्यथेयति	५-४-१२
अश्मन्त्रूर्जमिति	५-४-१४
अष्टाक्षरागायत्री	५-४-१७
असुरानजयन्	५-४-२७
आरण्या उभयीषाम्	५-४-४४
सुवर्गाय वै	५-४-४७
वा अग्निर्यावान्	५-४-४८
अभिमृशत्युपैनम्	५-४-४९
न यज्ञः पराभवति	५-४-५०
ऋद्धोति सपुनराधेयम्	५-४-५१
एव भ्रातृव्यान्नुदते	५-४-५३
पवस्व वाजसातये	५-४-५६
यस्मिन्नश्च आलभ्यते	५-४-५७
यत ईश्वरो वै	५-४-५८
प्रजापतिः प्रजास्पृष्टा	५-५-८
सपापीयान्भविष्यसीति	५-५-११
युक्ष्वाहि ये	५-५-१६
आपो वरुणस्य	५-५-१८

तैत्तिरीयघनसारः

अग्र आयाहि	५-५-२६
अन्वहमैवैनम्	५-५-२७
इत्याह तस्मात्परुषिपरुषि	५-५-२८
पुरुषमृगश्चन्द्रमसे	५-५-५३
अलज आन्तरिक्षः	५-५-५८
शुक्रास्तान आपः	५-६-२
अन्ये वा वै निधिमगुप्तम्	५-६-२४
प्रजापतिर्वा अर्थर्वा	५-६-२५
सुवर्गाय वा एषः	५-६-३०
कनीयागंसं यशक्रतुम्	५-६-३१
यद्वेरेतस्सिचौ	५-६-३४
वैश्वकर्मणीरहोरात्राणि	५-६-३८
शितिबाहुरन्यतश्शितिबाहुः	५-६-४४
सोमायस्वराजे	५-६-५२
एतामुपदधाति	५-७-५
चित्तिञ्जुहोमि	५-७-१३
इच्छमानस्तस्मा एतत्	५-७-१४
उतसन्दकप्रजापतिः	५-७-१६
अश्वमेधो यत्	५-७-१९
अब्रवीथ्य एताम्	५-७-२०
अभवन्थ्य परमेष्ठी	५-७-२१

तैत्तिरीयघनसारः

आयानीति	५-७-२२
आदित्यस्तानुषयः	५-७-२३
वयो वा अग्निः	५-७-२४
पृथिव्यै मा पाहि	५-७-२५
हिरण्येष्टका उपदधाति	५-७-२६
ब्राह्मणेषु रुचम्	५-७-२७
मयि गृह्णामि	५-७-३६
यजमानाय चिनुयात्	५-७-३७
अपो वै सर्वा देवताः	५-७-३८
प्रजापतिरग्निमसृजत	५-७-४०
मित्रावरुणौ श्रोणीभ्याम्	५-७-४७

षष्ठकाण्डः

सव्यगङ्गंहि पूर्वम्	६-१-६
इन्द्रोवृत्रमहन्थ्योऽपः	६-१-७
स्वाहेत्याहाकूत्या हि	६-१-११
इत्याह पितृदेवत्यैतेन	६-१-१५
ऋख्सामेवै	६-१-१७
गर्भाः प्रावृताः	६-१-१९
ब्रह्मवादिनो वदन्ति होतव्यम्	६-१-२९
देवा वै देवयजनम्	६-१-३४

तैत्तिरीयघनसारः

अथो पञ्चाक्षरा	६-१-३५
अग्नीषोमाविष्टा	६-१-३६
अप्रयाजमुदयनीयम्	६-१-३७
पराभवति	६-१-३८
इतिमा कद्मः	६-१-४०
तपसाचाऽगच्छत्	६-१-४१
करोत्यथो सम्	६-१-४७
वाग्वा एषा	६-१-४९
अनुत्वा माता	६-१-५२
ब्रह्मवादिनो वदन्ति विचित्यः	६-१-५९
इतिलोमतस्तस्य	६-१-६१
अच्छयाति	६-१-६२
भ्राजेत्याहैतेवा अमुष्मिन्	६-१-७०
वारुणो वै क्रीतः	६-१-७१
तिष्ठत्युर्वन्तरिक्षम्	६-१-७२
एनं देवताभिः	६-१-७३
इत्याह दिविहि	६-१-७४
एषपर्तिर्विश्वानि	६-१-७५
क्रीतस्सोम उपनद्वो नमः	६-१-७६
एवास्यापुवायते	६-२-१२
तेषामसुराणाम्	६-२-१५

तैत्तिरीयघनसारः

पद्मन्ते चतुर्विग्रंशतिः	६-२-१९
सुवर्गं वा एते	६-२-२०
यज्ञो देवेभ्यो निलायत	६-२-२१
सप्तानां गिरीणाम्	६-२-२२
वा इयमग्र आसीत्	६-२-२३
सा वा इयग्रं सर्वैव	६-२-२४
यद्वा अनीशानः	६-२-२५
तेष्य उत्तरवेदिः	६-२-३४
मात्रैवास्यै सा	६-२-३५
अग्रे अड्गिर इति त्रिः	६-२-३६
असीति सग्रहन्ति	६-२-३७
अकामयन्ते पशून्	६-२-३९
परस्तादर्वाचीम्	६-२-५१
प्राणा उपरवा हनू	६-२-५९
वाचग्रं सम्प्रयच्छेत्	६-३-६
आग्रावृण आवायव्यानि	६-३-९
वैष्णव्यर्चा हुत्वा	६-३-१३
व्यर्धयेयमित्यूर्ध्वाम्	६-३-२४
पशुरिति यन्नान्वारभेत	६-३-४२
आतानास्तेष्य एव	६-३-४४
शान्त्यै पार्श्वत आच्छ्यति	६-३-४६

तैत्तिरीयघनसारः

रायस्मुवीर इत्याह	६-३-४८
इत्याह प्रजास्वेव	६-४-३
देवा वै यज्ञमाग्नीधे	६-४-६
प्राणो वा एषः	६-४-२०
दधामि द्यावापृथिवी	६-४-२८
उपनिधाय ब्राह्मणम्	६-४-३९
सुप्रजाः प्रजाः प्रजनयन्	६-४-४६
यवत्वं यद्वैकड्कतम्	६-४-४७
तस्मादाग्रयणे वाक्	६-४-५०
इन्द्रो वृत्राय वज्रम्	६-५-१
तस्मा उक्थ्यमेव	६-५-२
तद्वीर्यं यजमानः	६-५-३
ह्यस्मान्निर्गृह्णति	६-५-४
आयुर्वा एतत्	६-५-६
हितद्वेद	६-५-१०
पुनर्कृतुनाह	६-५-११
प्रसिद्धमेवाध्वर्युः	६-५-१२
तृतीयमपचत्	६-५-१९
रुद्रमन्तरायन्	६-५-२०
प्राणो वा एषः	६-५-२६
लोकमजिगाग्सन्	६-५-२७

तैत्तिरीयघनसारः

वध्यं प्रपन्नम्	६-५-३०
नेष्टः पलीम्	६-५-३१
एनं पश्वो भुञ्जन्तः	६-५-३५
ग्रहान् वा अनु	६-५-३६
पुत्रं क्षित उपधावति	६-५-३७
गर्भेणाविज्ञातेन	६-५-३८
प्रान्यानि पात्राणि	६-५-३९
व्यार्घ्यसः	६-५-४२
हुत्वोद्गृह्णाति	६-६-२
ऐति सोमच्युतमित्याह	६-६-३
समिष्टयजूग्ंषि	६-६-६
यज्ञं प्रत्यतिष्ठिपाः३	६-६-८
यदेकस्मिन् यूपे	६-६-१६
जायतेऽसुरा वै	६-६-१७
पुरस्तादैन्द्रस्य	६-६-२२
य एवावगतः	६-६-२३
नगतमना भवति	६-६-२८
देवा वै यद्यज्ञे	६-६-३४
देवा वै प्रबाहुक्	६-६-३६
एव प्रतितिष्ठिति यो वै	६-६-३७
प्रजापतिर्देवेभ्यः	६-६-३८
उपाप्रोति कनीयाग्ंसि	६-६-४२

सप्तमकाण्डः

यं कामं कामयते	७-१-२
न्यमार्दिति	७-१-३
प्रजापतिर्वाव	७-१-४
अङ्गिरसो वै	७-१-११
एवशग्ंसत्यथ	७-१-१९
सोमो वै सहस्रम्	७-१-२१
प्रतिगृह्णाति ताम्	७-१-३१
इत्याह स्योनैव	७-१-३२
विभूर्मात्रा	७-१-४१
अग्नेये स्वाहा वायवे	७-१-५२
भवत्यथत्	७-२-२५
सरस्वती वाचैव	७-२-२६
वै तृतीयम्	७-२-३१
एवान्तं गत्वा	७-२-३२
अहस्तस्मिन्	७-२-३३
न वा एषः	७-२-३७
यास्तृतीयाः	७-२-४०
तदुभयमास्वा	७-३-४
प्रजापतिस्सुवर्गम्	७-३-११
असावादित्योऽस्मिन्	७-३-२५
सुवर्गं लोके प्रतितिष्ठन्ति	७-३-२६

तैत्तिरीयधनसारः

भूतं भव्यं भविष्यत्	७-३-३३
आमे गृहा भवन्तु	७-३-३४
ऋक्षा वा इयम्	७-४-९
प्रतितिष्ठन्ति त्रयस्त्रिग्ंशात्	७-४-११
आदित्या अकामयन्त	७-४-२२
सँव्वथ्परस्य यत्फल्लुनीपूर्णमासः	७-४-२९
पूर्वपक्षे सुत्या	७-४-३०
मेषस्त्वा पचतैः	७-४-३८
यो अर्वन्तम्	७-४-४१
नमो राजे	७-४-४२
किग्रस्त्रिवासीत्	७-४-४५
गावो वा एतत् - १	७-५-१
दधतिप्रजननाय	७-५-१
गावो वा एतत् - २	७-५-७
द्वादशे मासि शृङ्गाणि	७-५-८
उथसुज्यां(३) न	७-५-१९
आस्यै पञ्चभिः	७-५-२६
अकर्येणवै	७-५-२८
आक्रान् वाजी	७-५-४५
पारयादित्यस्ते	७-५-४६
अग्न्ये समनमत्	७-५-५०
वरुणोद्दिः	७-५-५१

* * * * *